

TARTALOM Mécses a te igéd

CSEPREGI ZOLTÁN: *Lutherék kertje* 1

Tanulmányok

WOLFGANG BREUL: *August Hermann Francke és a hallei pietizmus* 2

KALIT ESZTER: *(Ki)robbanó kérdés. Az atomenergia felhasználásának etikai mérlegelése* 11

DÁVID ADÉL: *Perikópareform? Háttérinformációk a németországi protestáns egyházak perikóparendjéről, a perikóparend reformjáról és a rend hazai bevezetésének mérlegelése* 14

Figyelő

Könyvajánló

KORÁNYI ANDRÁS: *Két könyv a reformáció koráról* 19

MISSURA TIBOR: *Különös könyv. Így is lehet készülni a reformáció évfordulójára?* 20

Az igehirdető műhelye

ASZTALOS RICHÁRD: *Vízkereszt ünnepe (1Jn 1,5–10)* 22

SZABÓ ANDRÁS: *Vízkereszt ünnepe után 1. vasárnap (Róm 1,18–25[26–32])* 25

SZÁNTÓ ENIKŐ: *Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap (1Tim 2,3–7)* 28

KIS JÁNOS: *Vízkereszt ünnepe után 3. vasárnap (1Jn 2,3–6)* 31

RÉZ-NAGY ZOLTÁN: *Vízkereszt ünnepe után 4. vasárnap (Ef 1,15–23)* 34

Igehirdetés

SMIDÉLIUSZ ERNŐ: *Közel van az Úr. Igehirdetés 1Kor 12,1–11 alapján* 38

Lutherék kertje

■ CSEPREGI ZOLTÁN

Az iskolában úgy tanultuk, hogy a naptári év, a tanév, a mezőgazdasági év, az egyház év kezdete és vége nem feltétlenül esik egybe. Luther 1527-es leveleit olvasva mégis az a benyomásunk, hogy számára ezek – legalább is ebben az évben – egybecsúsztak. 1527. január 1-jén újévi üdvözlötlet küld, egyben karácsonyi vagy újévi jókívánságokat köszön meg egykori szerzetestársának, a Nürnbergben lelkészkedő Wenceslaus Linknek: „Örülök, hogy tavaszra vetőmagokat ígérsz. Küldj, amennyit csak tudsz! Kíváncsian várom! Ha bármiben segíthetek, csak szólj, biztosan meg fogom tenni. Mert tomboljon a Sátán az övéivel, csak kinevetem, míg a kerteket, azaz a Teremtő áldásait szemlélem és gyümölcsüket az ő dicsőségére élvezem.” (LVM 7: 443, 1065. sz.)

A magok időben megérkeztek és a földbe kerültek, mert május elején már e szavakkal hálálkodik nürnbergi levelezőtársának: „Üdvözöld Spenglert és mondj neki köszönetet, mert minden általad küldött mag kikelt, csak a dinnyék és tökök késlekednek még, bár más kertekben már előbújtak.” (LVM 7: 455, 1100. sz.)

Július elejére azonban ez sem maradt el. Csodák csodájára, az északnémet tájon, az úgynevezett „kis jégkorszak” hűvös nyarán, fóliásátor nélkül beindult a természeti őserő buja, feltartóztathatatlan burjánzása: „A dinnyék avagy sütőtökök növekednek, és hatalmas területet szándékoznak elfoglalni, a tökök és uborkák úgyszintén, nehogy azt hidd, hiába küldted a magokat!” (LVM 7: 460, 1120. sz.)

Egy asztali beszélgetésből tudjuk (LVM 8: 5133. sz.), hogy a Luthert lenyűgöző magvak (a hozzáértő azt mondaná, inkább sütőtök-, mint dinnyemagok) éppen Magyarországról érkeztek mint egzotikus kincsek.

Néhány héttel e levél megírása után került sor Luther súlyos depressziós rohamára, amikor „Krisztusát szinte teljesen elveszítette”, majd hetekig tartó lázas állapotára, augusztusban végül a pestis is megérkezett Wittenbergbe, a reformátor közvetlen környezetéből is szedve áldozatait. Az egyetem Jénába települt a járvány miatt, a választófejedelem utasítása ellenére azonban Luther a városban maradt. Ennek a megpróbáló évnek az egyetlen újra

régi baráthoz, Wenceslaus Linkhez szóló levelében vonja meg december 29-én: „Istennek hála, a pestisnek vége, és ha visszatért az egyetem, Krisztus majd más tennivalót is ad. Kérlek, gondoskodj újabb magvakról kertem számára, annyiféle fajtáról, amennyiről csak tudsz, mert ha megmaradok, bizony kertész leszek.” (LVM 7: 472, 1189. sz.)

Körbeért a naptár, körbeért a vegetációs ciklus, de körbeért Luther teológiai éve is. Él tovább Isten segítségével, él tovább Isten kegyelmében, bocsánatában bízva. Kertész persze nem lett, legfeljebb József Attila-i értelemben, az ágyások körüli szorgoskodást háza népére bízta, de megőrizte azt a képességét, hogy a természetben nemcsak a teremtő, hanem a megtartó, az irgalmas, a megbocsátó, az állandóan újrakezdő Isten csodatetteit és hatalmát lássa. A tanulságokban gazdag kerti élmények után tíz évvel, sok súlyos betegségtől meggyötörve, 1538. április 8-án írta Justus Jonasnak: „Teljesen maguk alá temetnek a fogós kérdések és unalmas ügyletek, főleg Philippus magisztert és engem, mivel Te távol vagy, jóllehet én mint idős, kiérdemesült ember ezekben a napokban inkább a kertekben hódolnék az öregkor örömeinek, és Isten csodáit szemlélném a fák, virágok, füvek és madarak újulásában, és ez a kedvtelés, igen, ez az édes semmittevés kijárna nekem, ha eddigi életem bűneivel nem pont az ellenkezőjét érdemeltem volna ki, azaz a terhes és igen sokszor értelmetlen ügyek intézését.” (LVM 7: 612, 3223. sz.)

Az idézett mondatok önironikus távolságtartása sem tompítja azt az alapvető felismerést, hogy többet ér a semmittevő szemlélődés a kertben annál a tevékenységnél, mely legtöbb napját kitöltötte: teológiai kérdések megválaszolása, tanácsok osztogatása, szakvélemények megfogalmazása, azaz amit ma Luther gazdag életművének tekintünk. A verejtékes munka a bűn büntetése (1Móz 3,17–19), a gürcölés az írópultnál saját személyes hibáinak, mulasztásainak a megtorlása. A kert csodáiban való gyönyörködés viszont az ártatlan ősszállapot kegyelmeiből való visszanyerése, az örök élet örömeinek elővételezése. A kertben Luther a Teremtő mellett áll, szemmel követi, ahogy az saját munkáját végzi, életet ad, megújít, táplál, nem fárad bele az újrakezdésbe, reggelről reggelre, évről évre.

August Hermann Francke és a hallei pietizmus

■ WOLFGANG BREUL

Az evangélikus egyház 2013-ban emlékezik August Hermann Francke 350. születésnapjára, aki a hallei pietizmus és „iskolaváros” alapítója. Az evangélikusság sok fontos impulzust köszönhet neki mindenekelőtt a pedagógia, a teológiai képzés, a biblianyomtatás és a misszió területén.

Származása és tanulmányai

Philipp Jakob Spenerhez hasonlóan Francke is egy nemesi udvarhoz kötődő, hívő polgári családból származott. Apjának tanácsosi kinevezése (1666) Jámbor Ernő herceg udvarában közlő ismertette meg a felcseperedő Franckével a Szász-Gothai Hercegségben bevezetett vallási reformokat (ALBRECHT-BIRKNER 2002). Idősebb nővére, Anna hatása alatt élte át első vallásos megtérését tízéves korában, s kezdett bele Johann Arndt *Igaz keresztyénységének*¹ és más puritán ébredési írásoknak az olvasásába. Magántanulóként otthoni megalapozás után tanult tovább a neves gothai gimnáziumban, majd 1679-től a közeli Erfurtban (artes), azután Kielben (Christian Kortholtnál, 1633–1694), végül 1684 után Lipcsében. Már korán megmutatkoztak érdeklődésének fő irányai: 1682-ben a hírneves hebraista, Esdras Edzard (1639–1708) tanítványa volt Hamburgban, s ezzel megalapozta későbbi érdeklődését az ószövetségi és ókori keleti filológia iránt. A filozófiai magiszteri fokozat elnyerése után – a héber nyelvtanról írt disszertációval 1685 nyarán – kezdett órákat adni a keleti nyelvek és a filológiai bibliamagyarázatot területén. Érdeklődését követve alapította meg Paul Atonnal (1661–1730) együtt tisztán akadémiai szintű Collegium Philobiblicum elnevezésű intézetét. Philipp Jakob Spener is meglátogatta körét 1687 áprilisában, és sürgette a

személyes épülésre irányuló bibliai szövegmagyarázat erősítését – meghallgatásra azonban nem talált.

Francke később kritikával nyilatkozott ezekről a tanulmányairól: „Ami a kereszténységemet illeti, arra ugyanaz vonatkozik, különösen első lipcsei éveimben, hogy igencsak silány és langyos volt. Arra törekedtem, hogy előkelő és tanult emberré legyek, és nem lett volna ellenemre, hogy meggazdagodjam, és jó napokat lássak, habár éppen felfuvalkodni nem akartam volna, miközben ezekre törekedtem. Szívem kívánságai hívságosak voltak, és olyan jövődöbeli dolgokra irányultak, amelyek nem az én kezemben voltak. Jobban igyekeztem embereknek tetszeni, és magamat a kegyeikbe helyezni, semmint a mennyben lakozó, élő Istenébe. Külsőségekben is a világ szerint jártam, cifra ruhákban és más utálatosságokban. Summázva: külsőmben és bensőmben egyaránt világi ember voltam, nem hagytam fel a gonosszal, hanem inkább növekedtem benne. Gyarapodott ugyan az ismeret, de ezáltal egyre jobban felfuvalkodtam.” (MATTHIAS 1999, 21. o.)

Francke kritikus visszatekintését meghatározta 1687 őszén vagy télén bekövetkezett megtérése, ami eddigi tudományos pályáját negatív fénybe állította. Életútjából kimazsolázható egy sor olyan hatás, amelyek ezt az életfordulatot előkészítették: a testvéreinek és a szüleinek, valamint a kegyes irodalomnak a már említett befolyása, tanulmányai Christian Kortholtnál, a Szentírásról végzett intenzív filológiai munka és végezetül egy kvietista építő könyvnek, a katolikus Miguel de Molinos (1628–1696) *Guida spirituale* című munkájának fordítása, illetve az arról tartott előadások.²

Egy ösztöndíjnak köszönhetően 1687 őszétől minden figyelmét exegetikai tanulmányaira fordíthatta. Ehhez be kellett költöznie a lüneburgi szuperintendens, Kaspar Her-

¹ Az evangélikus kereszténység legjelentősebb építő könyve, amely egyetlen pietista polcáról sem hiányozhatott; vö. ARNDT 2007.

² Vö. MATTHIAS 1999, 18,30–21,22. A *Guida spiritual* először 1675-ben jelent meg Rómában, Francke fordította le olaszról latinra.

mann Sandhagen házába. Egy prédikáció írása közben (Jn 20,31-ről: „Ezek pedig azért írtattak meg, hogy higgyétek: Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és e hitben életetek legyen az ő nevében”) Francke súlyos válságba sodródott.³ Az a felismerés, hogy a textus által követelt élő hit benne nincsen meg, megrendítette benne az évek alatt felépített teológiai és vallásos bizonyosságot a Szentírás megbízhatóságát illetően. A „hit megkísértésének” a megtapasztalása Luther óta hozzátartozott a protestáns tradícióhoz, és a hit Istentől jövő próbájaként fogták fel. Francke azonban „ateista törekvésként” jellemezte élményeit (MATTHIAS 1999, 27., 34. o.), amelyben többé nem tudta az Isten iránti bizalom hiányát a hittapasztalás részeként értelmezni. Mégsem beszélhetünk a teljes hitetlenség állapotáról, mivel Francke térden állva folyamodott Istenhez, „akit még nem ismertem, csak hittem, hogy ebből a nyomorúságból kimenekít” (uo. 29. o.). Francke felfogása szerint ez az imádság volt az, amely egzisztenciális válságában hirtelen feltárta a megoldást:

„És meghallgatott engem az Úr, az élő Isten magasságos trónusáról, amikor még a térdeimen álltam. Oly nagy volt atyai szeretete, hogy nemcsak szívem ezen kétségeitől és nyugtalanságától akart megszabadítani, ami már önmagában is elegendő lett volna számomra, hanem hogy én minél inkább meggyőződjem, és megzabolázza megzavarodott elmémet, hogy hatalmának és hűségének semmit se vetsek ellen, így hirtelen meghallgatott engem. S egy szempillantás alatt eloszlott minden kétségem, s a szívem bizonyosságra lelt Isten kegyelméről Jézus Krisztusban, és Istent nemcsak Istennek, hanem Atyámnak is tudtam nevezni, a szív minden szomorúsága és nyugtalansága egyszer s mindenkorra elvétellett, ezzel szemben hirtelen előtört az öröm hulláma, úgyhogy szívből-lélekből dicsértem és áldottam Istent, aki ilyen nagy kegyelmet mutatott irántam.” (Uo. 29. o.)

Francke hangsúlyozza megtérésének hirtelenségét: „egy szempillantás alatt”. Egy ilyen hirtelen egzisztenciális fordulat már az ókori egyház idejében meggyökerezett a keresztény egyházi hagyományban (Augustinus, Luther). Johann Arndt és Miguel de Molinos *Guida spiritualéja* is bemutat ilyen élményeket, amelyeket Francke is jól ismert, meghatározóak azonban mindenekelőtt az angol puritanizmus megtérési beszámolóí lehetnek. A hirtelenség Francke esetében az „atyai szeretet” különleges bizonyítéka, mivel „az élő Isten [...] nemcsak szívem ezen kétségeitől és nyugtalanságától akart megszabadítani”. Mindez azt szolgálja, hogy Francke „minél inkább meggyőződjék”, hogy „megzabolázza megzavarodott elmémet”. Ezzel az értelem és a (hit)tapasztalat közötti ellentéttel Francke már tanulmányai kezdetén találkozott. Erfurti egyetemi korszakából birtokában volt a jénai teológus, Johann Musäus (1613–

1681, vö. BOOR 1975, 125. o.) egy dogmatikai előadásának a kézírata, amit lüneburgi krízise idején újra kézbevevett (vö. MATTHIAS 1999, 26,20k). Musäus az isteni kinyilatkoztatás objektív igazságát világosan szembeállította annak a hívőre vonatkozó szubjektív érvényességével. Philipp Jakob Spener, akivel 1687-ben találkozott első ízben, nagy hangsúlyt fektetett minden igaz tudomány, s különösen a teológia megtapasztalható jellegére.⁴ Molinos műve, amelynek fordítása Franckét a misztikával való heves összeütközésig vezette 1687-ben, hangsúlyozta a gondolat és a hit, a tudomány és a kegyesség közötti ellentétet. Az értelem és a hittapasztalás közötti feszültség tehát, amely Franckének a lüneburgi prédikációs előkészület során feltárult, nem előzmények nélkül következett be.

A gondolkodás és a kegyesség közötti feszültség Isten kegyelmes odafordulásának az imádságban megtapasztalt élményében oldódott fel a kegyesség és a megtapasztalás javára. A teológiát és a tudományt ezután a „belső megtapasztalás” és a *praxis pietatis* mérlegére kellett helyezni. Ez az élmény vált Francke lelkesítő és reformtevékenységének mozgatórugójává.

Francke megtérésélménye nem került a nyilvánosság elé élete idején, sem August Hermann Francke, sem fia, Gotthilf August nem tette követelménnyé a datálható megtérést (vö. MATTHIAS 2004, 62–64. o.), ez csak jóval Francke halála után lett a pietista megtérési élmények prototipikus elemévé.

Hamburg, Lipcse, Erfurt

Amikor Francke lüneburgi vendéglátóját meghívták szuperintendensnek Schleswig-Holsteinbe 1688 februárjában, ő is továbbköltözött Hamburgba. Aligha véletlenül esett erre a városra a választása, hiszen Hamburg az egyik legrégebbi központja volt a Spener által meghatározott pietista mozgalomnak. Lüneburgi élményei hatására az ösztöndíjának erre vonatkozó kikötése ellenére feladta a teológiai doktori fokozatszerzésre irányuló terveit. A jövőre nézve lemondott a tudományosság eszközeiről, s magában a Szentírásban akart elmélyedni – fejtette ki az ösztöndíjas alapítvány intézőjéhez írt levelében.⁵ Hamburgban egyrészt aszketikus életvezetésével tűnt ki – csupán egyszer étkezett egy nap –, másrészt egyre problematikusabb teológiai megnyilvánulásai. A perfekcionizmus árnyéka vetült rá,⁶ azaz egy olyan teológiai állásponté, amely lehetségesnek tartja, hogy a hívő keresztyén ember képes megtartani Isten parancsolatait, ez pedig összeegyeztethetetlen volt a lutheri teológiával.

⁴ Spener a tudományon elsősorban tapasztalaton alapuló tudást értett. Vö. HIRSCH 2000, 94–95., 103–114. o.

⁵ A levél keltezése 1688. október 11. Vö. SELLSCHOPP 1911, 131–136. o.

⁶ Vö. KRAMER 1861, 114. o. ALBRECHT-BIRKNER-STRÄTER 2010, 63. o.

³ Francke megtérése az ellentmondó adatok következtében nem datálható pontosan. Prédikációja december 21-én szerdára készült, tehát a megelőző vasárnapon, december 18-án történhetett mindez.

A lipcsei tudósból vallási rajongó lett (vö. BOOR 1977, 28. o.), aki kisgyermeknek vallási nevelésével kezdett foglalkozni. A hamburgi pietistákat⁷ különösen foglalkoztatta a gyermeknevelés témája ezekben az években, és ez az akkoriban kevésre becsült foglalatosság alapvető jelentőségűvé vált később Francke reformjainak pedagógiai irányultságában. Hamburgban döntő lépést tett személyes megtérési élménye felől a pedagógiai praxis felé.

1688 végén Francke Hamburgból Lipcsébe utazott, s útját kihasználta arra, hogy számos hasonló nézetű embert meglátogasson. Az a képessége is világosan megmutatkozott, hogy munkatársakat és támogatókat szerezzen ügyének. Rövid lipcsei tartózkodás után Drezdában felkereste Philipp Jakob Spenert. Kéthónapos itt-tartózkodásáról csupán annyit tudunk, hogy innen „teljesen az odaszánástól égve” tért vissza Lipcsébe (vö. BRECHT 1993, 1: 447. o.), s 1689 tavaszán olyan előadásokba kezdett, amelyek hamisíthatlanul az ébredési mozgalom ízlésébe illettek. Ezeket az előadásokat kezdetben csak németül, s nem latinul tartotta, inkább építő, mintsem tudományos stílusban. Hallgatóinak a száma gyorsan emelkedett, s mivel nem tartotta magát az akadémiai előírásokhoz, ismételtelen tiltották az előadástól. Végül a városi épületekben folytatta tevékenységét, s ezzel az ébredési mozgalom elérte a polgárságot is. Habár elhagyta a várost, barátai és kollégái folytatták az előadásokat, ami a felsőbbtség közbeavatkozásához vezetett, mert az ezeken részt vevő polgárok végül távol tartották magukat a vasárnapi istentiszteletektől. Az „építő” előadásokat és együttléteket betiltották, és kivizsgálták az eseményeket.

Éppen amikor a lipcsei mozgalom megszűnését célzó gyülekezési és előadási tilalmat kimondták, érte utol Franckét a felhívás, hogy pályázzon egy vendég-igehirdetéssel az erfurti ágostonos templom beosztott lelkészi állására (diakonátus). Habár az erfurti protestánsoknak csupán kis része szimpatizált azzal a reformmozgalommal, amely ebben az időben kapta a pietizmus elnevezést, mégis zavartalanul foghatott munkájához. Igéhirdetői és látogatási erőfeszítéseiből ébredési körök támadtak, amelyeket ellátott az Újszövetség példányaival, amit egy általa felállított, olcsó nyomdában állítottak elő. A jénai és lipcsei diákok csatlakozása nyomán – akik családoknál dolgoztak nevelőként – megugrott a szimpatizánsok száma. Ehhez a körhöz tartoz-

⁷ Johann Winckler, lelkész a St. Petriben, több szegényiskolát is alapított Hamburgban, és saját házában is tanított gyerekeket. Az oktatást Eberhard Zeller (meghalt 1692 után) végezte, aki lelkiismereti okból hagyta el württembergi lelkészi állását, valamint Johann Heinrich Horb, a St. Nikolai lelkésze (1645–1695), Spener egyik sógora, aki 1692 végén bonyodalmakba keveredett, mivel a francia kvietista, Pierre Poirret (1646–1719) gyermeknevelési könyvét osztogatta. Franckénál seregnyi kisgyermek volt, mivel „nagy késztetése volt arra, hogy maga köré gyűjtse őket Krisztus és a gyerekek iránti szeretetből”. Így tudósít róla fia, Gotthilf August *Lectiones paraenetica* című visszatekintésében. Idézi Boor 1977, 25. o.

tak későbbi fontos munkatársai, mint Johann Hieronymus Wiegleb (1664–1730) és Johann Anastasius Freylinghausen (1670–1739). 1690 végén kezdődtek az első összeütközések: aligha minden alap nélkül vádolta meg az erfurti gimnázium rektora Breithaupt erfurti szeniort, Francke pártfogóját perfekcionista nézetekkel. 1691 januárjában betiltották mindenféle összegyülekezést a városban, s bár Breithaupt egy hosszas eljárás folyamán tisztázni tudta magát, 1691 késő nyarán bölcsebbnek tartotta, hogy elfogadja a hallei egyetem meghívását. Ekkor Francke került az összetűzések középpontjába, s miután ismételtelen tiltották az összegyülekezéseiket és a diákok házitanítói ténykedését, tekintélyes családok pártfogása ellenére is elbocsátották az ágostonos templom diakónusi állásából 1691. szeptember 18-án, a hónap végén pedig elhagyta a várost.

A pietista reformmozgalom körül kirobbant lipcsei és erfurti konfliktusok teljesen hasonlóak. A konventikulumok – kisebb vallásos körök – elterjedése és a pietisták részben radikális felfogása a többségében lutheri ortodox lelkészi kar és felső körök ellenállását váltották ki, ami végül ezeknek a köröknek a betiltásához és az ellenkezők száműzetéséhez vezetett. Hamarosan Halléban, Francke pályájának következő állomásán is hasonló konfliktusmező alakult ki, viszont a korábbiakkal ellentétben a brandenburgi-porosz kormányzat pártfogásába vette a pietista reformokat (vö. DEPPERMAN 1961, 62. o.).

Kezdetek a hallei Glauchában

Francke végeredményben Spener berlini befolyásának köszönhette a glauchai meghívást, ő közvetítette ugyanis neki azt az ajánlatot Erfurtból való elutazása előtt, amely a Halle kapui előtt elterülő Glaucha gyülekezetének lelkészi állására és a görög és keleti nyelvek professzori állására szól az új hallei egyetemen. Előzőleg azonban egy kis időt nyert egy berlini utazással, s útközben meglátogatta néhány szimpatizánsát és harcostársát – köztük igen radikális nézetű levőket is – Gothában, Quedlinburgban és Halberstadtban. Berlinben Spener bemutatta a kormányzat vezető tisztviselőinek. Hosszas hezitálás után döntött végül amellett, hogy elfogadja a lelkészi és professzori állást. Amikor Francke 1691. december 28-án elfoglalta hivatalát, nem volt számára mellékes az sem, hogy a Fridericiana hamarosan a birodalom vezető egyetemévé nőtte ki magát (és az is maradt egészen a 18. század közepéig). Ugyanakkor két jelentős harcostársra talált Halléban Lipcséből és Erfurtból: Christian Thomasius filozófusra és jogtudósra, a korai felvilágosodás hívére, és Joachim Justus Breithauptra, aki a pietizmus egyik kiemelkedő teológusa lett.

Francke glauchai gyülekezetéről kizárólag negatív képet festettek a korábbi kutatások során (vö. ALBRECHT-BIRKNER 2004), s ebben magának Franckének a véleménye-

nyét követték. Valóban nagy népességsökkenést szenvedett a város két nagy tűzvész és az 1682-es pestisjárvány következtében, s emiatt komoly gazdasági nehézségekkel is küzdött. Ezenfelül kihatott rá a szomszédos Halle súlyos gazdasági válsága is. Ennek következtében a lakosság jelentős része élt pálinka és égetett szesz gyártásából és árusításából. Francke mindennek drámai színt adott:⁸ rigorózus egyházfegyelem jellemezte az italkereskedésre és hasonló kárhoztatott dolgokra való reakcióját. Nem csupán a kereskedések vasárnapi istentiszteletek alatti nyitva tartását szüntette be, hanem magának a pálinkakereskedelemnek a korlátozását is megkövetelte a hívektől. Aki ezzel szembehelyezkedett, azokat Francke – társadalmi helyzetükre való tekintet nélkül – eltiltotta az úrvacsorától, sőt egyes esetekben megtagadta az egyházi temetést is. Ilyen határozottsággal addig nemigen alkalmazták az egyházi fegyelmet, s ebben részben perfekcionista nézetek is befolyásolhatták őt.⁹ Amikor erre a gyülekezet tagjai a szomszédos Halléba kezdtek átjárni gyónásra és úrvacsoravételre, konfliktusba keveredett az ottani lelkész kollégákkal is. Ezek már eddig is kritikusan tekintettek rá, miután bevezetett egy esti imaalkalmat, egyfajta *collegium pietatist*, amelyet a gyors gyarapodásra tekintettel hamarosan a templomban kellett tartania a parókia helyett. Ráadásul a pietista reformmozgalomhoz való tartozása nyilvános vita tárgya volt már azt megelőzően is, hogy hivatalát elfoglalta volna. Igazhitőségét mindennek következtében – a berlini kormányzat támogatása ellenére is – súlyos kétségek árnyékolták be.¹⁰

Miután a belső megegyezés ellehetetlenült, 1692. július 3-án tartott prédikációjában éles támadást intézett a hallei lelkész kollégái ellen (vö. FRANCKE 1987, 1: 35–77. o.): a lelkészek, illetve méltatlan viselkedésük a felelős az egyház pusztulásáért. Úgy hirdették Krisztus kegyelmét, hogy nem intettek az életvitel megváltoztatására, és megrontották azokat, akik kegyes életet éltek és szorgalmaztak. Iszákosoknak, paráznáknak és más meg nem tért keresztényeknek nem szabad olcsó vigasztalást adni, sőt meg kellett volna tagadni tőlük a feloldozást. Az így egyre kiszélesedő konfliktusban további árnyékot vetett Franckéra, hogy radikális körökkel állt olykor szoros ösz-

szeköttetésben.¹¹ Amikor ez a rokonszenve nyilvánosságot kapott, olyan feltűnést keltett, ami – berlini kormányzati körök támogatása ellenére is – könnyen vezethetett volna állása elvesztéséhez. Vizsgálóbizottságot küldtek ki Veit Ludwig von Seckendorff vezetésével, aki időközben meghívást kapott az egyetem kancellári tisztségére, hogy rendezze a vitás kérdéseket. Ennek a bizottságnak végül sikerült elérnie, hogy a városi lelkészek ismerjék el Francke és Breithaupt igazhitőségét, s kötelezettséget is kellett vállalniuk arra, hogy a megigazolásról és a megszentelődésről – azaz az isteni kegyelemnek és a keresztények ennek megfelelő életvitelének az összefüggéséről – is prédikálniuk kell. Ezzel szemben Franckét és Breithauptot kötelezték a lelkész kollégákkal való tiszteletteljes magatartásra. Az elért kompromisszum ellenére is többször lángolt még fel a konfliktus Francke és a városi papság, illetve a glauchai gyülekezet között az 1700-as esztendőig. Ezekben az összetűzésekben viszont számíthatott Spener és a berlini kormányzat támogatására.

A hallei papság azt is kritizálta, hogy Francke nem házassemberként érkezett Glauchába. 1694 júniusában – bátyja tiltakozása ellenére – feleségül vette Anna Magdalena von Wurmot, egy elszegényedett tüuringiai család gyermekét (vö. LISSMANN 2011). Ebből is jól látható, hogy Francke milyen közel állt a vallásos radikalizmus elveihez az 1690-es években, mivel a felesége erősen vonzódott a radikális felfogáshoz, s akkor is kitartott mellettük, amikor férje már mérsékeltbb nézeteket vallott. 1698-tól az asszony levelezésben állt az amszterdami teozófussal, Jakob Böhme tanítványával, Johann Georg Gichtellel is, akinek bölcseletkézése radikális konzekvenciákkal és kritikus hozzáállással kezelte a szexualitás és a házasság kérdését (vö. ZAEPERNICK 1982). Ezek a nézetek nem kis mértékben hatottak ki Francke házasságára: amikor 1715-ben a hallei Ulrichskirche lelkészi állására kapott meghívást, felesége megtagadta, hogy vele tartson. A későbbiekben az asszony ellenezte Sophia lányuk házasságkötését is Anastasius Freylinghausennel, Francke egyik legközelebbi munkatársával.

Korai nézeteinek radikalizmusa abban a vitában is megmutatkozott, amelyet Philip Jakob Spenerrel folytatott a pietista mozgalomban igen hangsúlyos kérdésnek számítót, az eljövendőre vonatkozó várakozásokról. Spener relatíve mérsékelt posztmillenarista elképzeléseivel szemben Francke a Petersen házaspár szélsőséges premillenarista elképzeléseihez hajlott. Mindez heves összetűzéshez vezetett atyai barátjával 1695 őszén. Levelezésükben Spener óvta őt Petersenék felfogásától: kiliaszta nézeteik alkalmasak arra, hogy „tűzvészt és veszedelmet hozzanak, aminek a vé-

⁸ Egy 1700. április 27-i keltezésű levélben Francke többek között arról tudósít, hogy az alig több mint 200 házból 37 gazdasági épület. Archiv der Franckeschen Stiftungen, Hauptabteilung, D 66, Bl. 457r (idézi: ALBRECHT-BIRKNER 2004, 4. o.).

⁹ Francke a *Glauchischen Gedenkbüchlein* lapjain fogalmazta meg elvárásait gyülekezetével szemben, amelyet minden háztartásba el is juttatott. Vö. FRANCKE 1693.

¹⁰ A hallei Ulrichskirche archidiakónusa, Albrecht Christian Roth kemény hangú vitairatban (*Imago Pietismui*) támadta meg Franckét 1691-ben. A berlini kormányzat támogatásával Veit Ludwig von Seckendorff írt erre cáfolatot. 1692 elején Berlin megtiltotta a Breithaupt és Francke elleni támadásokat.

¹¹ Francke kapcsolatban volt például Johann Wilhelm Petersennel és feleségével, Johanna Eleonorával, akit 1692-ben elbocsátottak állásából, de a halberstadti, quedlinburgi, erfurti és lübecki eksztatikus vizionálókkal is.

ge beláthatatlan” (vö. WALLMANN–ALBRECHT–BIRKNER 2006, 1695. október 19.). Későbbi leveleiben óvta őt az egyetemen és az udvarban várható ellenszenvtől is.¹² Az intelmekre március 7-én írt levelében adott választ, amelyben éles szavakkal bírálta Spener aggodalmaskodását:

„A dolog még változatlanul áll előttem, s talán másként kellene megfogalmaznom a felfogásomat Krisztus országáról és az azt követő első feltámadásról, ha minden lelki kételyemet el kellene vetnem felőle. Az igazságot keresem, amelyet Isten akar megmutatni nekem... Ezért nincs bennem félelem és aggodás, és sajnálom, ha más miattam aggodalmaskodik. De ezt mondom Pállal: Miattam nem kell aggodalmaskodnotok, de ha mégis aggódtok, az a ti szívetek gondolatai miatt van.

Hogy mivel egyezik ki az udvar, s mivel nem, számomra nem meghatározó, s Isten egyetlen igaz szolgálója sem igazodna ahhoz. Ha eleddig ehhez akartam volna magamat igazítani, sokszor lettem volna hitemben gyenge, azokban a dolgokban, amelyekben éppen az Úr adott nekem gyönyörűséges előmenetelt. Legkegyelmesebb uramnak¹³ és hatalmasainak nagyobb áldásul voltam eddig, mint ők énnekem. Még a világi dolgokban is meg vagyok győződve, hogy nagyobb haszonnal és áldással voltam az országnak (de nem magamtól, hanem az Úrtól, aki megáldott engem), mint amennyivel magam élhettem. Mert biztosíthatom, hogy az enyéimmel együtt olykor éhezést és szomjúságot kellett volna elszenvednem, ha csupán abból kellett volna élnem, amit nekem mintegy a munkámért járó külsődleges elismerésként adtak, mivel eddig az óráig semmit sem kapok tisztémért...¹⁴ Hitem szerint azonban Isten dicsősége ezzel a nagy hálátlansággal, hogy nem kapok fizetséget, nem lesz csekélyebb...

Drága atyám, vedd ezt jónéven, mivel úgy tisztellem, mint atyját a gyermek, s ezért tartozom csendesen és alázattal szólni. Amennyiben ilyen rettegő és aggodalmaskodó leveleket ír, ahogyan az szinte mindig történik, ha csak a legcsekélyebb fenyegetés mutatkozik az emberek színe előtt, akkor nem csodálkozom azon, hogy ez akadályozza az olyanokat, akik még az értelem másféle vezetése alá vannak vetve, s az emberek észjárására többet adnak, mint az Istenbe vetett hitre, hogy az Úr munkájában forgolódjanak örvendező hittel. A magam részéről nem tagadhatom, hogy az ilyen aggodalmas leveleket félelemmel telve olvastam, mivel ezekből többször is a hit erőinek és örömeinek a vereségét éltem át, s arra ösztönöztek engem, hogy lelkemet ismételt hangos szóval Isten vezetése alá rendeljem.”¹⁵

¹² Vö. WALLMANN–ALBRECHT–BIRKNER 2006, 1686. február 29.; vö. 1695. december 31.

¹³ III. Frigyes Brandenburg-Porosországbán (1658–1713), 1688-tól választófejedelem, 1701-től porosz király.

¹⁴ Francke eleddig mint lelkész jutott csak jövedelemhez, s nem mint professzor.

¹⁵ WALLMANN–ALBRECHT–BIRKNER 2006, 116. sz. levél.

Az iskolaváros születése

Az 1690-es évek második felében kezdett Halle a pietizmus központjává válni. 1695 tavaszán nyitotta meg August Hermann Francke az egyik egyetemi hallgató segítségével az első „szegényosztályt”, amely hamarosan akkorára nőtt, hogy további osztályokat kellett nyitnia a szegények iskolájában és a polgárok (tandíjas) iskolájában. Hogy a diákokat tartós felügyelet alá helyezze, 1695 novemberében felállított egy kicsiny és kezdetleges árvaházat. 1697-ben nyitott egy pedagógiumot nemesek és gazdag polgárok leszármazottainak, amely rohamos fejlődés után 1702-ben a *Pedagogium Regium* nevet kapta. Ugyanabban az évben alapította meg a „tudóiskolát”, amelyben egyszerű családok gyermekeit készítették fel a tanulmányokra, s ezt egészítette ki 1699-ben egy olyan osztállyal, amelyben árvák tanulhattak.¹⁶ Így jött létre egy egész képzési rendszer, amelyben ugyan meghatározó volt a társadalmi helyzet, de az alsóbb vagy elszegényedett sorból származó tehetséges gyermekek számára is hozzáférhető volt.

A kezdetben ideiglenes körülmények között elhelyezett osztályok számára 1698 és 1701 között egy újonnan épült, masszív épület adott új otthont.¹⁷ Az építkezés megkezdése után néhány héttel az iskola és az árvaház új jogi alapokra került: egy 1698. szeptember 19-i keltezésű hercegi privilégium az addig magánérőből finanszírozott intézményt az egyetem „annexumának” (tartozékának) nyilvánította, azaz kvázi jogi alanyként ismerte el (vö. DEPPERMAN 1961, 105. o.). Ezzel a lépéssel az adományok és a tandíj mellett – amelyek továbbra is a legfőbb bevételeket biztosították – a büntetések, a kollekták és az adókedvezmények is kiegészítő forrást jelentettek. Ehhez jöttek még a vállalkozások: különösen a könyvkereskedés (1697) és az árvaház patikája (1698) volt jövedelmező, a harisnyamanufaktúra és az állatkereskedés kevésbé volt sikeres. 1710-től azonban ezek a gazdasági bevételek túlszárnyalták az adományok összegét is. A jó gazdasági háttérnek köszönhetően tovább nőtt a diákok száma is. Mindennek következtében Halle kapui előtt néhány év alatt felépült egy akkora iskolaváros, amelyet még nem látott Németország, s amely az egyetemmel való kapcsolódása révén egyben a pietista reform központjává is emelkedett.

Francke az intézmény szerény körülmények közül való gyors fellendülését Isten munkálkodásának, „az élő és cselekvő, szerető és hűséges Isten nyomdokának” tulajdonította.¹⁸ Ezzel tudta elkerülni a cselekedetekből való megigazulás kétes látszatát. Eltekintve ettől a teológiai össze-

¹⁶ A berlini kormányzat támogatásával a céhek ellenállásával szemben be tudta építeni a mesterek képzését is.

¹⁷ A Franckesche Stiftungen mai főépülete. A timpanon bibliai felirata az iskola és árvaház jelmondatának is tekinthető: „*de akik az Úrban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a sasok*” (Ézs 40,31).

¹⁸ FRANCKE 1701. Francke 1697 végén jelentette meg az iskola és az árvaház történetét: FRANCKE 1697.

függéstől számos olyan faktort nevezhetünk meg, amelyek közrejátszottak ebben a fejlődésben.

1. A pedagógiai érdeklődés és kompetencia. Az otthon kívüli oktatás és nevelés – az egyetemi képzést előkészítő iskolákat leszámítva – igen kevés megbecsülést élvezett a végére érő 17. században, és többnyire arra képzetlen emberek (például templomszolgák) végezték. Francke aktív és sikeres elkötelezettsége a gyermekek nevelésében Hamburgban, majd Erfurtban és Glauchában arra mutat, hogy a vallásos pedagógia fontos mozgatórugója volt a tevékenységének. Francke érdeklődését a megtérése motíválta, s nem elsősorban a szegényekről való gondoskodás, hanem a lelki vezetés pedagógiája mozgatta. Munkatársával és követőivel együtt részletes útmutatásokat dolgoztak ki, amelyek célja a helyes imádkozás, az elmélyült bibliai előadások és a keresztény életvitel voltak. Ezt a pedagógiai programot az intenzív felügyelet mellett a tanítók példászerű életvitelének követelménye kísérte. A cél tehát „sok ezer lélek megmentése” volt a vallási tudatlanságtól, végeredményben pedig az igaz keresztény hit és élet.

Francke kezdetből fogva elégedetlen volt gyülekezeti tagjainak vallásos képzettségével, így az alamizsnálkodást is felhasználta a katekézisre a parókián. Ez a „durva és iszonyatos tudatlanság”¹⁹ – különösen az üdvösségre vonatkozó kérdésekkel kapcsolatban – lett a mozgatórugója Glauchában, hogy egy nincstelen diák segítségével mindennapos oktatásban részesítse a nincstelen gyerekeket, amit egy nagyobb adományból fizetett.²⁰ Lényegében Francke és munkatársai pedagógiai érdeklődésének volt köszönhető, hogy a „szegények osztálya” Glaucha minden egyéb iskolai lehetősége ellenére is figyelemreméltóan gyorsan növekedett, s már néhány hónap elteltével bővíteni kellett, 1695 novemberében pedig kiegészült egy árvaházzal is.

2. A pietista hálózat és az adománygyűjtés. Már a „szegények osztályának” megalapítása is, akárcsak későbbi megnövelése és az árvaház létrehozása adományokból volt lehetséges. Amikor az „iskolaváros” Halle kapujában néhány év alatt elérte az ezres létszámot, s egy nagyobb iskola is felépült (1698–1701), tetemes költségek keletkeztek. Francke ezeket az intézménynek adott berlini hercegi privilégium (1698) mellett – amely jelentős anyagi kedvezményeket is biztosított – túlnyomó részben az összegyűjtött magánadományokból fedezte. Az adományok gyűjtése egy kiterjedt kapcsolati hálón nyugodott, amelyet 1687-ben történt megtérése óta épített ki, s amely most a Halle melletti „projektet” támogatta. Ezt a kapcsolati hálót Francke gondosan ápolta, s amikor az ezzel járó levelezés terhei megnövekedtek, diákok segítségét vette igénybe az írásos feladatok elvégzésére. Az adománygyűjtést az iskola és az ár-

vaház javára felhívással is – *Historische Nachricht* címmel – szorgalmazta 1697 végén.

3. Munkatársak megnyerése. Lipcsében, Erfurtban és Glauchában egyaránt maga mellé vett diákokat, akik közül néhányan szoros munkatársai lettek, és mély elkötelezettségükkel nagyban hozzájárultak a glauchai iskola és árvaház felvirágzásához:

– Johann Anastasius Freylinghausen, a róla elnevezett énekeskönyv kiadója, amely a herrnhuti mellett a pietizmus legfontosabb énekgyűjteménye,

– Heinrich Julius Elers (1667–1728), az intézet gazdasági vállalkozásának, a nyomdának és kiadónak a vezetője,

– Georg Heinrich Neubauer (1666–1726), aki az árvaház felügyelője volt, s egyben Francke tanácsadója és helyettese az adminisztratív, gazdálkodási és építési ügyekben, és még sokan mások.

4. A tanulmányok és a pedagógiai gyakorlat összekapcsolása. Már Erfurtban is dolgoztak olyan diákok, akik Francke exegetikai iskoláját látogatták és vallásos családok házaiban álltak tanítói munkakörben, amiért ételt és elhelyezést kaptak. Ezzel finanszírozni tudták tanulmányaikat is, miközben a pietista eszmék és kegyesség terjesztésén munkálkodtak. Halléban a tudományos tanulmányok, ösztöndíjak és a pedagógiai munka összekapcsolása az intézmény fejlődésének egyik tartóoszlopa lett. Az 1695 óta gyűjtött adományok egy részét nincstelen diákokra fordította: kezdetben ösztöndíj és támogatás formájában, 1696-tól viszont „szabad asztalokat” állíttatott az ingyenes ellátás biztosítására azoknak a diákoknak, akik az intézményben dolgoztak. FRANCKE glauchai iskolájában tehát nemcsak a diákok támogatása és a pedagógiai munkaerő biztosítása kapcsolódott össze a legnagyobb ésszerűséggel, „hogy egyik a másiknak nyújtson segédkezet” (1697, 40. o.), hanem ily módon a teológiai képzés gyakorlatiassága speneri követelményének is eleget tettek. A franckei modell egyaránt eleget tett a hivatásbeli és a vallásos praxis követelményének. A tanulmányok, ösztöndíjak és a gyakorlat ilyen összekapcsolása hozta magával a diákok számának gyors növekedését is, s így a Fridericana számos hallgatója lett az új reformmozgalom hívévé ebben a formában, amiből még tanulmányaik költségeit is fedezni tudták. A francke reformprogram és a hallei reformegyetem így támogatták – szimbiózisban élve – egymást. A Halléban végzeteket tárt karokkal várták tanárként vagy lelkeszként a pietizmus iránt nyitott területeken, városokban, nemesi vagy jómódú polgári családokban. Az ingyen ebédek rendszeréből fejlődött ki a pietista szellemű tanárképzés, előbb még ezzel a módszerrel szervezve (seminarium praeceptorum, 1696-tól), később viszont önálló tanárképző szemináriumként (seminarium selectum praeceptorum, 1707-től). Ezek a német nyelvterületen működő hasonló intézmények legkorábbi példái közé tartoznak.

Francke az iskola és az árvaház rohamos fejlődését Isten munkálkodásának tulajdonította. Ez arra bátorította, hogy

¹⁹ Vö. FRANCKE 1701, 31. o.; Uő 1697, 5. o.

²⁰ A legendás és sokszor idézett „4 tallérról és 16 groschenről” van szó, vö. FRANCKE 1701, 16. o.; Uő 1697, 12. o.

a pietista eszkatológia horizontjába helyezve úgy tekintsen a glauchai intézményre egy nagyobb összefüggésben, mint „nyitott kapura” (Jel 3,8), amely egyben a kereszténység Istentől eredő, sok mindenre kiterjedő megújulása felé is mutat.

A hallei összetűzések vége és Francke univerzális reformjának a kezdete

Azt megelőzően, hogy Francke tervei egy mindent átfogó reform képét öltötték, kifejezetten kereste az összetűzés lehetőségét a Halléban szolgáló ortodox lutheránus lelkészekkel. 1698 nyarán ismét harciasan lépett elő: „a hűtlen tanítók szolgálatáról” és „a hamis prófétákról” szóló prédikációiban éles határvonalat húzott „Isten gyermekei” és a megtért és hűséges tanítók, valamint „a világ gyermekei” és a meg nem tért, hűtlen tanítók között. 1699 februárjában egy újabb prédikációval szította a tüzet, amelyben a szomszédos város ortodox lelkészeinek felrótta, hogy hamisan nyújtottak vigasztalást és úrvacsorát azoknak, akik bűnbánat nélkül és hitehagyóként mentek hozzájuk gyónni. A megtámadottak a magdeburgi hercegség konzisztóriumánál tettek panaszt a célzott provokáció miatt (március 15.), mivel ott nagyobb megértésre számíthattak, mint a berlini udvarnál. Francke *Bekennntniß von dem Ministerio zu Halle in Sachsen* című iratával védte magát (ápr. 27.), amelyben támadását még élesebben megismételte, s a városi prédikátorokat név szerint tévelygéssel vádolta meg: lanyhasággal a gyóntatásban és az úrvacsoránál, valamint hanyagsággal az életvitelükben. Spener megdöbbenése ellenére Franckének mégis sikerült elérnie, hogy a berlini kormányzat képviselői tartózkodjanak a fellépéstől 1699. augusztus és szeptember folyamán. Végül kiküldtek egy bizottságot a vita lezárására. Spener közbeavatkozásának hála egy pietizmus iránt megértő elnököt jelöltek ki, a litván főszuperintendenst, Johann Fischert. Több hónapig tartó tárgyalások után megállapodás született, amelyben ugyan mindkét felet elmarasztalták, a hallei lelkészek azonban elismerték a pietista tanokat, s arra kötelezték magukat, hogy a jövőben tartózkodnak a támadásoktól. A berlini kormányzat megerősítette ezt az egyezséget a pietizmus gyalázásának a tilalmával (1700. szeptember 22.). A vita lezárását követően többé nem volt jelentősebb konfliktus Francke és a hallei lelkészek között, 1715-ben maga is hallei lelkész lett az Ulrichskirchében. Francke tehát messzemenő áttörést ért el.

Amint lezárult a békéltető bizottság munkája, Francke rögtön kidolgozta átfogó reformtervét, amely messze túlmutatott Halle határain. 1700. május 1-jén így írt Spenernek: „Most papírra vetem a bizottság munkájának végeztével, ő választófedelmi fenségének a kezébe adassék 1. a papságnak, 2. ennek a városnak, 3. az egyetemenek, 4. a tartománynak, 5. egész Németországnak és a birodalommal határos országoknak üdvére. Minden úgy történt, hogy bizakodom az eredményben.” (Vö. WALLMANN–ALBRECHT–BIRKNER 2006, 1700. május 1.)

Ezek a reformtervek nem maradtak fenn eredeti formájukban, de egy, a következő évben (1701) született tervezet alapját képezhették: „Projekt. Egy seminarium universale témájához, avagy egy veteményeskert telepítéséhez, amelytől tényleges jobbítást várhatunk minden országban Németföldön belül és kívül, egész Európában és a világ többi részében.” (FRANCKE 1969, 108–115. o.) Ez a projekt alapvonalaiiban ismét hasonlóságot mutat egy még átfogóbb programirattal, amelyet 1704-ben fogalmazott, s 1719-ben még tovább fejlesztette. A kutatás ennek a FRANCKE által soha nyomdába nem adott iratnak a *Großer Aufsatz* nevet adta (1962) – ezek az iratok ugyan nem kerültek nyomtatás alá, csupán kéziratként sokszorosították őket a munkatársi és támogatói kör számára, mégis jól dokumentálják, hogy iskolavárosának hatalmas fellendüléséből és Spenernek a jövőre vonatkozó váradalmaira alapozva az egyház és a társadalom átfogó megújítása foglalkoztatta. Akárcsak Spener, Istent tekintette az egyházi és társadalmi megújulás elindítójának, de másoktól eltérően úgy vélte, hogy ez az isteni reform már meg is kezdődött. Francke számára a hallei reformprojekt a kiindulópontja volt egy végeredményben Istentől kiinduló általános reformnak, amihez számos konkrét javaslatot és intézkedést fektetett le. Reformtervét négy alapfeltevésre építette fel:

1. Az egyház és társadalom általános válságára. A 17. század végére körvonalazódott, hogy a Német Birodalom a század első felében lezajlott háború rettenetes következményeiből lassanként magához tért. Ennek ellenére mindkét reformirátát az általános krízis bemutatásával kezdi:

„Hogy nemcsak általában a világban, hanem az úgynevezett kereszténységben és az evangélikus egyházon belül is mindenben rettenetes állapotok és szörnyű hanyatlás uralkodik, azt könnyen felismerhetik mindazok, akiknek a szemét Isten egy kicsit is felnyitotta.” (FRANCKE 1962, 70,6–9)

Az ilyesféle válságetorika mindenekelőtt a harmincéves háború idején talált az egyházban és a teológiában konjunktúrára. Felpanaszolták a kereszténység hanyatlását, s többnyire átfogó reformjavaslatokkal álltak elő. Spener *Pia desiderii*jét is ezeknek a válságot elemző reformjavaslatoknak a sorába illeszthetjük. Az 1701-es és 1704-es projektírások ezeknek az iratoknak a hagyományába illeszkednek, habár ezekben csupán nagy általánosságban esik szó az átfogó krízisről és sokkal részletesebben a reformjavaslatokról. Amíg Spener a kereszténység mindhárom rendjét (kormányzás, tanítás és család) felelőssé tette a nyomorúságért, addig Francke ezt a tanítói hivatalt viselőkre hárította: ebben a körben „kereshetjük mindenekelőtt a pusztulás okát” (uo. 73,3–4).

„Az egyetemeknek kellene a tulajdonképpeni veteményeskerteknek lenniük, s ugyanígy Isten szemináriumainak,²¹ amely által minden felépülhetne, megjavulhatna és

²¹ Vö. FRANCKE 1962, 77,13–14; 82,16–19. (A seminarium jelentése a latinban: 'veteményeskert', 'faiskola'.)

termőre fordulhatna”, mivel szinte minden világi és egyházi hivatalt az itt végzetek foglalnak el. Hogy azonban mennyire felelnek meg erre a feladatra, „nem szükséges külön rávilágítani a belátáshoz, és bizonyosan nagy vakságra vallana, ha bővebben bele kellene menni ebbe” (FRANCKE 1969, 109. o.).

2. A tanítói hivatal reformja. Mivel a baj gyökere a tanítói hivatal viselőik, s különösen is az egyetemek körében van, Francke felfogása szerint itt is szükség van a reform bevezetésére. Ez a következtetés nem meglepő. Tanulmányai megkezdése óta az egyetem volt Francke számára a vallásos és teológiai fejlődés, valamint a reformtörekvések elsődleges területe. 1701-ben javaslatot tett egy *seminarium universale* megalapítására, „amely olyan formában lenne kialakítva, és az isteni áldás alatt oly szorgosan, alaposan és bölcsen lenne plántálva és gondozva, hogy ezekből a jól ápolt növényekből és fákból az ember mindig és időről időre kivehetne, hogy más helyekre és más országokba, az egész világ minden tájára és minden népek közé átültesse, és teljes gyümölcsüket várja, és azt örömmel élvezhesse” (FRANCKE 1969, 109. o.).

Egy országokon és felekezeteken átívelő tudós társaság koncepciója mint egy átfogó reform központi eleme mindenekelőtt a megalapított egyetemek melletti akadémikus körben terjedt el. Különösen a 17. század korai szakaszában született utópisztikus tervezetekben kapott nagyobb szerepet, mint Francis Bacon (1561–1626) posztumusz könyvében, a *Nova Atlantis*ban (1627), vagy Johann Valentin Andreae *Christianopolis*ában (1619). A megvalósításban sem volt hiány, még ha ezek gyakran zátonyra is futottak. A tudósok akadémiainak megalapítása a 17. századi Franciaországban (1635), Angliában (1660/1662) és Brandenburg-Poroszországban (1700) még valamilyen mértékben kapcsolódik ezekhez az reformideákhoz.²² Franckét 1701-ben vették fel a berlini akadémia soraiba. A *seminarium universale*ra vonatkozó javaslata feltehetően a tudós társaságok hagyományához kapcsolható, de pedagógiai és gyakorlatias megvalósítása miatt messze túl is mutat ezeken.

3. Az átfogó reform kezdete Glauchában és Halléban. Francke már 1701-es projektiratában hangsúlyozza, hogy reformjavaslatában nem „egy plátóni köztársaságról (*rem publicam Platoniam*) vagy pusztá ábrándokról” (uo. 112. o.) van szó. Sokkal inkább „létezik már egy hely, ahol ezeknek a szemináriumoknak a kezdete már valósággá vált” (uo. 110. o.), és javaslata megérett arra, hogy maga mögött hagyja a tervezési stádiumot. Halléban hat éve elkezdődött ennek a reformnak a megvalósítása (1695). Ezzel egy igen kockázatos történelemteológiai kijelentést tesz: Halle az isteni átfogó reform kiindulási pontja. Ugyanakkor megfelelő óvatossággal nyilatkozik, s tartózkodik attól, hogy a *seminarium universale* megvalósulását a glauchai iskolaváros formájában vagy a hallei reformegyetemen a saját vagy munkatársai

munkálkodásának tulajdonítsa. Aki ezek fejlődését, s különösen a kicsiny kezdet utáni óriási növekedést „pártatlanul” szemléli, annak el kell ismernie, „hogy maga Isten munkálkodik vele” (uo. 110. o.). „Isten munkálkodásában” Halléban a „jobb idők reménye” nyílt meg arra, hogy mindez konkrét formát öltjön. Francke nyilvánvalóan tisztában volt azzal, hogy milyen kockázatosak az ilyesféle történelemteológiai kijelentések, s éppen ezért vázlatosan és csak kéziratosan fogalmazta meg ezeket a munkatársak és a projektet támogatók kiválasztott körének. Szélesebb nyilvánosság elé csupán a *Historische Nachricht* (1697) és a *Fußstapffen* (1701) című írásaiban tárta a glauchai intézmény már megvalósuló és bámulatatos fejlődését, amely túl az emberi várakozásokon és a gazdasági tervezésen „már az ő isteni áldásának egy-némely nyomát” engedi felismerni (FRANCKE 1701, 113. o.).

4. Elkötelezettség a hallei reform előmozdítására. Az emberi értelemmel be nem látható növekedés a glauchai iskolában és a hallei egyetemen Francke szemében „az üdvösség napjává” és „a kegyelem idejévé” emelte a jelent (vö. FRANCKE 1962, 52,25.). A keresztény jövővárakodalmaknak ezek a klasszikus toposzai voltak hivatottak arra, hogy a projektbemutatók címzettjeit arra ösztönözzék, hogy ne mulaszták el a kínáló alkalmakat. A kezdetben még „jobb idők reménységeként” jelölt hallei előrelépések sürgető imperatívusszá váltak a jelen számára – ahogyan Spener is felvázolta, csak itt éppen konkrétabb formában. Francke egy sor újabb javaslatot tett már a projektmegfogalmazásban is az iskola, az árvaház és az egyetemek továbbfejlesztésére, de még részletesebben a *Großer Aufsatz*ban mind nemzeti, mind nemzetközi összefüggésekben. Bizonyos értelemben a speneri tér és idő folyamatában megvalósuló, jövőre mutató keresztény várakodalmak formálta át cselekvési tervvé – anélkül, hogy szem elől tévesztette volna, hogy ki is viszi végbe mindezt.

Francke kiterjedt elgondolásaiból konkrét tervek születtek. 1695 őszén felvette a kapcsolatot Heinrich Wilhelm Ludolfal (1655–1712), aki terveinek nemzetközi horizontján játszott jelentős szerepet és számtalan kapcsolatot épített ki. Ludolf Londonban a Halléból származó Anton Wilhelm Böhme (1673–1722) mellett tevékenykedett mint a nemzetközi kapcsolatok megteremtéséért felelős személy – különös tekintettel Indiára és az észak-amerikai kolóniákra. Böhme különös figyelemmel kísérte az Amerikába kivándorlók sokaságát, akik Londonon keresztül igyekeztek az Újvilágba, s ellátta őket építő irodalommal. Halléból csak később (1742) küldtek képviselőt New Englandbe: Heinrich Melchior Mühlenberget. Aprólékos munkával sikerült is neki a német ajkú evangélikusokat összegyűjteni, s így az első német nyelvű észak-amerikai egyház alapítója lett.

IV. Frigyes dán király 1706-ban küldött ki két, Halléban végzett teológust missziói munkára a Kelet-India déli részén fekvő Tranquebarba: Bartholomäus Ziegenbalgot (1682–1719) és Heinrich Plütschaut (1677–1746). A német protestantizmusnak ezzel az első külmisziói lépésével újabb elem-

²² Académie française (1635); Royal Society (1660/62); Kurfürstlich-Brandenburgische Societät der Wissenschaften (1700).

mel egészült ki az átfogó reform terve. Ziegenbalg átültette malabári (tamil) nyelvre az Újszövetséget, a kátét és az énekeskönyvet, ezzel megalapozta a nyelvtant, s ott szerzett ismereteit és tapasztalatait igyekezett Európa felé is közvetíteni. A hallei mintára buzgólkodtak a misszionáriusok is az iskolai képzés terén, amelyre a helyi hagyománnyal szakítva lányokat is felvettek. 1708-tól kezdve rendszeresen nyomtaták ki Halléban a tranquebári missziói jelentéseket, melyek adakozásra buzdító kiadványok voltak (Hallensche Berichte). A hallei szellemi és a koppenhágai hivatalos központ mellett a tranquebári misszió már 1710-től felvette a kapcsolatot a Society for Promoting Christian Knowledge (SPCK) nevű szervezettel. Az első nagyobb német protestáns misszió tehát kezdettől fogva nyitott volt nemzetközi téren, miközben a pietista háttérből érkező adományokból tartotta fenn magát.

Francke elképzelései az egyház és a társadalom átfogó reformjáról csupán egyes részleteikben valósulhattak meg. Ugyanakkor mély impulzusokat adtak az evangélikus kereszténységnek a pedagógia, a szociális elkötelezettség és a nemzetközi nyitottság területén.

Fordította Korányi András

Hivatkozott művek

- ALBRECHT-BIRKNER, Veronika 2002. *Reformation des Lebens. Die Reformen Herzog Ernsts des Frommen von Sachsen-Gotha und ihre Auswirkungen auf Frömmigkeit, Schule und Alltag im ländlichen Raum (1640–1675)*. Leipzig. (Leudorea Studien 1.)
- ALBRECHT-BIRKNER, Veronika 2004. *Francke in Glaucha. Kehrseite eines Klischees (1692–1704)*. Tübingen. (Hallesche Forschungen 15.)
- ALBRECHT-BIRKNER, Veronika – STRÄTER, Udo 2010. Die radikale Phase des frühen August Hermann Francke. In: Wolfgang Breul et al. (szerk.): *Der radikale Pietismus. Perspektiven der Forschung*. Göttingen. (Arbeiten zur Geschichte des Pietismus 55.) 57–84. o.
- ARNDT, Johann 2007. *Vier Bücher von wahren Christenthum. Die erste Gesamtausgabe*. Kiad. Johann Anselm Steiger. Hildesheim. (Johann Arndt-Archiv 2.1–3.)
- BOOR, Friedrich de 1975. Erfahrung gegen Vernunft. Das Bekehrungserlebnis A. H. Franckes als Grundlage für den Kampf des Hallischen Pietismus gegen die Aufklärung. In: Heinrich Bornkamm et al. (szerk.): *Der Pietismus in Gestalten und Wirkungen. Martin Schmidt zum 65. Geburtstag*. Bielefeld. (Arbeiten zur Geschichte des Pietismus 14.) 120–138. o.
- BOOR, Friedrich de 1977. A. H. Franckes Hamburger Aufenthalt im Jahre 1688 als Beginn seiner pädagogischen Wirksamkeit. In: Rosemarie Ahrbeck – Burchard Thaler (szerk.): *August Hermann Francke 1663–1727*. Halle. (Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Wissenschaftliche Beiträge 1977/37 (A 39).)
- BRECHT, Martin 1993. August Hermann Francke und der Hallische Pietismus. In: uő (szerk.): *Geschichte des Pietismus*. 1. köt. *Der Pietismus vom siebzehnten bis zum frühen achtzehnten Jahrhundert*. Göttingen.
- DEPPERMAN, Klaus 1961. *Der hallesche Pietismus und der preussische Staat unter Friedrich III. (I.)* Göttingen.
- FRANCKE, August Hermann 1693. *Glauchisches Gedenck=Büchlein / Oder Einfältiger Unterricht für die Christliche Gemeinde zu Glaucha an Halle, Die Heiligung der Sonn=Fest=Apostel=Buß= und Bet=Tage, Wie auch die Fasten=Zeit, die Wiederholung der Predigten, Catechisation, Wochen=Predigten, Bet=Stunden, und insgemein die Handlung des Göttlichen Worts betreffend*. Leipzig–Halle.
- FRANCKE, August Hermann 1697. *Historische Nachricht / Wie sich die Zuverpflügung der Armen und Erziehung der Jugend in Glaucha an Halle gemachte Anstalten veranlasset / eines aus dem andern gefolget / und das gantze Werck durch Göttlichen Segen von An. 1694. biß A. 1697 im Monath Junio fortgesetzt und eingerichtet sey*. Jeremias Schrey – Johann Christoph Hartmann, Frankfurt am Oder.
- FRANCKE, August Hermann 1701. *Die Fußstapffen Des noch lebenden und waltenden liebeichen und getreuen GOTTES / Zur Beschämung des Unglaubens / und Stärckung des Glaubens / Durch den Ausführlichen Bericht Vom Wäysen=Hause / Armen=Schulen / und übriger Armen=Verpflügung Zu Glaucha an Halle / Wie selbige fortgesetzt biß Ostern Anno 1701*. Waisenhaus, Glaucha.
- FRANCKE, August Hermann 1962. *Schrift über eine Reform des Erziehungs- und Bildungswesens als Ausgangspunkt einer geistlichen und sozialen Neuordnung der Evangelischen Kirche des 18. Jahrhunderts. Der Grosse Aufsatz*. Szerk. Otto Podczek. Berlin.
- FRANCKE, August Hermann 1969. *Werke in Auswahl*. Szerk. Erhard Peschke. Berlin.
- FRANCKE, August Hermann 1987. *Predigten*. 1. köt. Szerk. Erhard Peschke. Berlin et al. (Texte zur Geschichte des Pietismus, Abt. 2: August Hermann Francke, Schriften und Predigten 9.)
- HIRSCH, Emanuel 2000. *Geschichte der neuern evangelischen Theologie*. 2. köt. Kamen.
- KRAMER, Gustav 1861. *Beiträge zur Geschichte August Hermann Franckes*. Halle.
- LISSMANN, Katja 2011. „...der Herr wird seine Herrlichkeit an uns offenbahren...” Die Eheschließung Anna Magdalena von Wurms und August Hermann Franckes (1694). In: Wolfgang Breul – Christian Soboth (szerk.): *„Der Herr wird seine Herrlichkeit an uns offenbahren”. Liebe, Ehe und Sexualität im Pietismus*. Halle. (Hallesche Forschungen 30.) 145–163. o.
- MATTHIAS, Markus (szerk.) 1999. *Lebensläufe August Hermann Franckes*. Leipzig. (Kleine Texte des Pietismus 2.)
- MATTHIAS, Markus 2004. Bekehrung und Wiedergeburt. In: Hartmut Lehmann (szerk.): *Geschichte des Pietismus*. 4. köt. Göttingen. 49–79. o.
- SELLSCHOPP, Adolf 1911. *Neue Quellen zur Geschichte August Hermann Franckes*. Halle.
- WALLMANN, Johannes – ALBRECHT-BIRKNER, Veronika (szerk.) 2006. *Philipp Jakob Spener. Briefwechsel mit August Hermann Francke 1689–1704*. Tübingen.
- ZAEPERNICK, Gertrud 1982. Johann Georg Gichtels und seiner Nachfolger Briefwechsel mit den Hallischen Pietisten, besonders mit A. H. Francke. *Pietismus und Neuzeit*, 8. évf. 74–118. o.

(Ki)robbanó kérdés

Az atomenergia felhasználásának etikai mérlegelése

■ KALIT ESZTER

Az atomipari az új kor kezdete, avagy „fausti alku”?¹ A legnagyobb lehetőség, a megmentő energia, avagy időzített halálos ítélet? Közel hetven éve zajlik az atomreaktorok körüli vita. A kezdeteknél jelen voltak a magyar fizika nagyjai is Wigner Jenő, Szilárd Leó, Neumann János és Teller Ede személyében (MARX 1992). A 20. század közepén a maghasadás körül teljes eufória uralkodott. Aztán két pusztító atombomba, majd pedig az atomreaktorok jelezték a fizikai kutatások újabb eredményeit. 1955-ben *Atoms for Peace*² jelmonddal indul az amerikai kampány az atomfegyverkezés ellenében a reaktorok javára. 1958-ban pedig a „göttingeni tizenhét” is az atom békés felhasználásáról döntenek Németország területén. Az atomláz számtalan reaktort hív életre, de a történelem közben vészjósló napokat jegyez. A windscale-i (1957), a harrisburgi (1979), a csernobili (1986) és a fukusimai (2011) balesetek érthető módon riadalmat keltenek sokakban. Csernobil emberleleteket követelt, és nagy mennyiségű radioaktív sugárzással szennyezte a környezetet és az emberi szervezeteket is. 2003-ban pedig a paksi atombaleset keltett halálfélelmet Magyarországon. Mégis közel 440 atomreaktor működik folyamatosan világszerte. Az Amerikai Egyesült Államok a maga száz atomerőművével megelőzi Franciaországot, Japánt, Oroszországot, Dél-Koreát és Indiát, ahol szintén húsztól több van a működő reaktorok száma.³ A nagyhatalmak „energiaittasan” további reaktorterveket engedélyeztetnek, és épülnek is újabb erőművek világszerte.

Közben 2009-ben a Magyar Országgyűlés „elvi jóváhagyását adta Pakson új atomerőművi blokk(ok) létesítésének előkészítését szolgáló tevékenység megkezdéséhez”.⁴ 2012-ben a paksi első reaktor megkapta üzemidő-hosszabbítási engedélyét, és van még három működő reaktor, amely 2017 után szintén üzemidő-hosszabbításra szorul. A hosszabbítási eljárás napjainkban zajlik.

Ezzel egy időben viszont megfigyelhető egy ellentétes folyamat is. 1978-ban Ausztria lakossága az atomenergia ellen szavazott (HONECKER 1955, 279. o.). Vannak országok, amelyek már minden erőműüket bezárták, és vannak országok, köztük Németország is, ahol az atomipar leállításáról meg-

született döntést konkrét lépések is követik. Az atomreaktorok „égető” kérdésén túl viszont ott vannak az atomhulladék tárolásának további nehézségeket hordozó kérdései is.

Munib Younan, a Lutheránus Világszövetség elnöke, a Jordániai és Szentföldi Evangélikus-Lutheránus Egyház püspöke örömmel üdvözölte a fukusimai baleset után a német atomipar leállítására vonatkozó döntést, és nukleáris energiát nélkülöző világ mellett szólalt fel (*Lutherische Welt-Information*, 2011/6. I. o.). Egyértelmű az egyházi vezető kijelentése, de mi lehet határozottsága mögött?

Közelebbről nézve az atomenergia rendkívül összetett kérdést vet fel. A problémának nemcsak atomfizikai, hanem gazdasági, politikai, ökológiai és szociális vetülete is van. Minden szempontnak megvan a maga létjogosultsága. „Bizonyos részletre való odafigyelés ellentétes módon éppen megakadályozza a kiegyensúlyozott döntést.” (H. P. Dürr, idézi: HONECKER 1995, 280. o.) Ez a több részterületet érintő kérdés emellett teljes valójában érinti az emberi életet, az emberi közösség létét is. A teremtett világért és az életért felelősséget hordozó keresztyénység számára így magától értődő, hogy az atomenergia problematikája nem kerülheti el a figyelmét. A *Barmeni nyilatkozat* tükrében az egyháznak egyáltalán nem feladata energiapolitikai döntések meghozatala, viszont küldetéséhez tartozik Isten törvényére, igazságára emlékeztetni az uralkodókat és a társadalmat. Ezáltal pedig nem tesz mást, mint mindkét szereplőnek felhívja a figyelmét felelősségére az energiapolitikával kapcsolatos döntéseket illetően (HÄRLE 1986, 16. o.). Ennek értelmében az etikai mérlegelés etikai kritériumokat szab meg, és segíti a tájékozódást, amely a lehető legjobb döntés meghozatalához vezethet.

Martin HONECKER szerint végső soron az egész problematika az értékek körüli vita (1995, 279. o.). Milyen értékek, célok fontosak? A keresztyén érték szemlélet segíthet a világ uralása és az önkorlátozás közötti választásban. A választásnak életmentő jelentősége van.

Etikai vélekedések, döntésvariációk

Az atomenergia sohasem volt teljesen elfogadott energia-előállítási lehetőség, de az energiaszükséglet növekedése és a biztonságosság ígérete mögött a veszély mint döntési tényező elhalványult a döntési folyamatban. A különböző megítélések közül bemutatok hármat, amelyek híven tükrözik a fennálló kérdés nehézségét.

¹ A. Weinberg amerikai fizikustól származó megállapítás in: HONECKER 1955, 277. o.

² *Atoms for Peace* – J. Robert Oppenheimer, genfi konferencia in: HONECKER 1955, 277. o.

³ Lásd www.world-nuclear.org.

⁴ Lásd www.atomeromu.hu/uj-blokkok.

Wolfgang Kluxen múlt századi német filozófus az atomenergia támogatójaként vált ismertté. Morálisan elfogadhatónak tartja, hogy a reális, létező lakossági szükségletek határozzák meg a döntést. A jólét mindenkinek jár, és szerinte dicséretes, ha a szegényebb országok is a gazdasági fejlődés érdekében az atomipar kiépítésére törekednek. Vélekedése szerint a környezetvédelem feladata csupán a technikai fejlődés során fellépő hibák korrigálása. A természet alanyi jogát elutasítja az emberi joggal szemben. Antropocentrikus világában a teremtett világ csak eszköz, az ember jólétét szolgáló alapanyag, amelynek nincs joga a védelemre. Elismeri az atomenergia használatának veszélyességét, de annak az országnak, társadalomnak a döntését, amely ennek ellenére emellett dönt, nem tartja immorálisnak. A regenerálódó energiaforrások lehetőségével nem foglalkozik. A probabilizmus erkölcsi érvrendszerét követve megállapítja, hogy bizonyítottan szükség van az atomenergia szolgálta energiára és technikai fejlődésre, tehát lehetséges a használata, még ha a természetet és az emberi életet veszélyezteti is (HONECKER 1995, 281–283. o.).

Gondolatmenetében Kluxen nem számol annak lehetőségével, hogy a jóléti társadalmak szükségletei mesterségesen megnövelt, valótlán szükségletek, amelyek energiatakarékosság esetén nevezhetők igazán valósnak. Az általa képviselt technikai növekedés és fejlődés pedig etikailag nem vállalható bármi áron. Ha lehetséges kevésbé veszélyes úton is energiát előállítani, miért ne élvezne előnyt ennek a technikai modellnek az alkalmazása? Végül pedig megfigyeljük, hogy az ember és a teremtett világ egymásra utaltak (BÉRES 2004, 278. o.). A természet gondozása és óvása végső soron az ember életének alapfeltétele.

Robert Spaemann keresztyén etikával foglalkozó filozófus két szempontból közelíti meg a kérdést: az állam felelőssége felől és a technikai beavatkozások feltételezett mellékhatásai felől. Az államnak mérlegelnie kell az azonnali veszélyeket és a jövő generációi számára jelentkező rizikókat is. A természetről ő összetettebben gondolkodik. Az nemcsak eszköz, hanem az élet és szabadság egysége, amely védelemre szorul és tiszteletet érdemel. A másik oldalon pedig reálisan felismeri, hogy a maghasadás nagy veszélyekkel jár, és az atomhulladék több ezer éves terhet ró a jövő generációira. Megállapítja, hogy az atomenergia biztonságos volta nem jelenthető ki teljesség bizonyossággal. Így csak a biztosat megengedő erkölcsi elv, a tutorizmus alapján kijelenti, hogy az atomenergia etikailag egyáltalán nem elfogadható. Az államnak ennek jegyében meg kell akadályoznia ennek a technológiának az üzembe helyezését (HONECKER 1995, 284. o.).

A veszély lehetőségét semmilyen technikai újításnál nem lehet kizárni. A tutorizmus nem lehet mindenben döntő elv. Viszont ajánlott a kevésbé veszélyes technikai megoldást előnyben részesíteni a nagyobb veszélyt hordozó berendezésekkel szemben.

Az atomenergia megítélése nem merül ki a korábban

ismertetett két végletnél. Wilhelm Korff római katolikus morálteológus nem ért egyet a maghasadás felhasználásának teljes elutasításával. Ha mérlegelni kell a növekvő szükség és a lehetséges veszélyek között, véleménye szerint szigorúan meghatározott feltételek között megengedett az energiatermelésnek ez a módja (uo.).

Az atomreaktorok mellett szóló érvek

Amint a fenti etikai érvelések elárulják, nem lehet egyértelműen elutasítani az atomenergia felhasználását. A továbbiakban a reaktorok legközismertebb előnyeit sorolom fel annak érdekében, hogy amennyire lehetséges, valós betekintést nyerjünk az atomreaktorok építése mellett voksoló politikai és gazdasági szereplők gondolatmenetébe. A legalapvetőbb indok mindenképpen a Föld és azon belül is egyes országok *gyorsan növekvő lakossága és az ehhez társuló növekvő energiaszükséglet*. A háztartásokban, az iparban és a kommunikációban is elképzelhetetlenek egyes folyamatok energia nélkül. Erre az igényre kell a felhatalmazott kormányzatnak megfelelő és megfizethető megoldást találnia. A maghasadás egyszerre nagy mennyiségű elektromos energia előállítására alkalmas, ezért nemcsak a szükséglet kielégítését, hanem hosszú távon az *áram árának csökkenését* is jelenti. Az atomenergia gazdasági előnyeihez hozzátartozik az is, hogy a *befektető* számára nagyon *jövedelmező lépés* a reaktorépítés, ezentúl pedig a termelt áram *exporttermékként* további jövedelemforráshoz vezethet. Az atomenergia gazdasági szempontból viszont mégsem ennyire egyértelműen pozitív előjelű. Az atomkutatások, a megfelelő szakemberek képzése, az atomreaktor építése, a hasadó alapanyag (U-235 izotóp) előállítására természetes uránból, a sugárzó anyag szállítása, az atomhulladék tárolása és nem utolsósorban a reaktorok biztonsági berendezései óriási költségekkel terhelik az államháztartást. Az atomipar korábban említett előnyeihez társul a jelenleg használt fosszilis anyagkészletek (földgáz, kőolaj, szén) korlátozottságával szemben az urán reménykeltő vonása. Bár az urán is fogyó anyag, mégis szakemberek szerint *leghatékonyabban felhasználható*, és ezért előreláthatóan hosszabb ideig elegendő lesz energia előállítására. Továbbá a munkanélküliség napjainkban ijesztő adatait javítja a reaktorokba való befektetés. A reaktorok építése és üzemeltetése *új munkahelyek* teremtését eredményezi.

Az eddig felsorolt pozitív érvek nyomán az elmúlt hatvan évben számtalan fizikus, politikus és áramszolgáltató cég örömmel döntött az atomenergia használata mellett. A feltételezett veszélyek szinte hamis riadalomnak tűntek. A csernobili és fukusimai balesetek viszont rámutattak arra, hogy ez az energia óriási pusztító erőt rejt magában. Bár számtalan szakember garantálja, hogy *megfelelő biztonsági szabályok* betartása nyomán a balesetek megelőzhetőek, mégis meggingott a feltétlen bizalom abban, hogy az atomenergia a

jövő felhőtlen megoldása. A reaktorbaleseteken túl a növekvő lakosság és az ezzel összefüggő környezetszennyezés és klímaváltozás fokozott óvatosságra, környezettudatosságra inti a gazdaság főszereplőit és a Föld egész lakosságát. Ebben a veszélyhelyzetben pedig az atomreaktorok javára mondható, hogy *nem bocsátanak ki szén-dioxidot*, mint azt a szénnel működő erőművek viszont könyörtelenül megteszik.

Az atomreaktorok elleni érvek

A felsorakoztatott érvek mellett sok ellenérv is létezik, amelyekre korábban már utaltam. Ha a szükségletekből indulunk ki, akkor helyénvaló az a kérdés, hogy ezek a szükségletek valósak-e. A fejlett országokban már vannak, akik belátják, hogy a jóléti társadalom nem fenntartható. A jóléti társadalom energiaszükséglet-szintje mesterségesen generált, amely megfelelő racionalizált energiahasználattal csökkenthető. Ha az atomenergiával rábólintunk a növekvő energiaigényre, egyben a megnövekedett energiahasználattal járó *társadalmi és szociális változásokat* teszünk lehetővé, amelyek fenntarthatatlan következményekhez vezetnek. A cél természetesen nem a technikai fejlődés leállítás. A fejlődés lehet ésszerű is, szemben a fogyasztásorientáltsággal. A társadalmi faktor után következhet az egyik legfontosabb szereplője az atomreaktorok felőli döntésnek, a gazdaság. Vitathatatlan az a felismerés, hogy *minél többet fektet be egy ország az atomenergiába, annál inkább a rabjává válik*, ami megnehezíti a nukleáris ipar leállítására vezető utat (HÄRLE 1986, 27. o.). Ha a radioaktív sugárzást komolyan vesszük – nem ok nélkül –, akkor azt is belátjuk, hogy az urán hasznosítása csak a legszigorúbb biztonsági eljárások mellett fogadható el. Ennek a biztonságának ára van, és a befektetésnek is ára van. Ugyanezt a tőkét más megújuló erőforrások felhasználásának fejlesztésébe is be lehet fektetni. Ezek hosszú távon biztonságosabb és élhetőbb jövőt ígérnek.

A technika fejlődésének viszonylag fiatal területe a megújuló erőforrások felhasználása. Itt új területek és új kihívások előtt állnak mindazok, aki vállalják, hogy megtalálják az energiatermelés legkedvezőbb útját. Ezek az új lehetőségek pedig szintén *növelik a munkahelyek számát*. A társadalom és a gazdaság mellett az etikai döntés részei a környezet és a veszély-biztonság kérdései is. Mielőtt e két sarkalatos pontot tárgyalnám, a kérdés nemzetközi jellegére is felhívom a figyelmet. Egy atomreaktor egyáltalán nem magánügy, és nem is csak az ország ügye. Az atombaleset sajnos *nemzetközi* jellegű, és ez 1986 óta Magyarországon is ismert. Nemcsak a saját országunk közössége lesz veszélyben egy atomkatasztrófa esetén, hanem a környező országok lakossága is potenciális áldozattá válik. Háború esetén pedig kifejezetten keresett célponttá válik a csendben működő reaktor.

Az ország lakossága mellett ott van az a környezet, ahol az ember és a természet egymásra utaltan él. A természet nem csupán eszköz, hanem gondozásra és védelemre szo-

ruló társteremtény. Az atomenergia előállítása, bár nem jár szén-dioxid-kibocsátással, mégis számtalan más környezetmódosító, károsító hatása van. Veszélyeztetett környezetünkben nagy kérdést jelent az édesvizek szennyezettsége és az élővilág pusztulása. A legelterjedtebb és az eddig legbiztonságosabbnak bizonyuló könnyűvízes reaktorok (PWR – VVER) nem működhetnek víz nélkül. A felhasznált hűtővíz, ha megfelelően védett is a radioaktív sugárzástól, akkor is a természetesnél melegebben kerül vissza a folyóba vagy a tengerbe, ami az ottani élővilág, bioszféra természetes életfeltételeit pusztítja.

A természetes vizek felmelegedésén kívül kényes környezetszennyező probléma a radioaktív sugárzás és az atomhulladék is. Mivel a sugárzás nem látható, ízlelhető, tapintható, ezért nehéz elhinni, hogy komolyan kell védekezni ellene. Az atomreaktor normális üzemmódja mellett az urán kibányászásánál, az U-235 izotóp előállításánál, szállítás közben, a reaktorban történő maghasadáskor és végül az atomhulladék tárolásánál eltérő mennyiségű sugárzás kerül a szabadba. Megfelelő biztonsági intézkedésekkel ennek a sugárzásnak a mértéke lényegesen csökkenthető, de nem szüntethető meg teljesen. „Nincs a radioaktív sugárzásnak nem veszélyes mennyisége. A nagyobb sugárzás csak a betegség valószínűségét növeli” – állapítja meg Wilfried HÄRLE heidelbergi etikus (1986, 31. o.). A sugárzás pedig a szervezetben elraktározódik, és természetellenes változásokhoz vezethet. A *szervi eltorzulástól kezdve a rák kialakulásában* is szerepet játszik. Létezik az atomiparon kívül is radioaktív sugárzás, de úgy ezt, mint az atomerőművek útján keletkezőt is a lehető legnagyobb mértékben korlátozni kell. Az atomreaktorokból már üzemzavar esetén is a megengedettnél több radioaktivitás távozhat. Atombaleset esetén viszont óriási károkat okoz a sugárzás. A baleset következményei ott kezdődnek, hogy a reaktor közvetlen környezetéből a baleset nagyságától függően statisztikailag 1400-7900 lakost kell rögtön a zavar észlelése után kitelepíteni. Ezt fokozza az azonnali és a későbbi halálesetek száma, valamint a környezet szennyezettsége a következő 50-150 évben. Az atombaleset egyetlen esetben sem zárható ki teljesen. A legnagyobb biztonsági intézkedések a technikán túl kiterjednek a személyzeti szintre is, ahol a nagy veszély miatt olykor az ember szabadságát megsértő szabályok ellenőrzésére kötelezett az az üzemeltető, aki valóban biztosítani akarja a létesítményt (uo. 47. o.). C. F. von Weizsäcker már a második világháború idején aktív fizikus, filozófus a biológiából átvett fogalommal az energiatermelésben is meghonosítja a „hibabarát” kifejezést (uo. 48. o.). A hiba lehetőségét nem lehet soha teljességgel kizárni. Ezt bizonyította Csernobil és Fukushima is. Egy ésszerű, „hibabarát” technológia úgy épül fel, hogy számol a hiba lehetőségével. Úgy alkotja meg a gépet, hogy az előre kiszámíthatatlan hiba bekövetkezése után a gép ne váljon fenyegetően veszélyessé. Az atomreaktor minél nagyobb teljesítményű, annál kevesebb „hibabarát”. Ameddig lehetséges „hibabarát” és nem

halálos veszedelemmel járó úton energiát termelni, addig ez előnyt élvez az atomenergiával szemben. Végül pedig több generációra kéretlenül örökségül hátrahagyott teher az atomhulladék. Minden biztonsági intézkedés ellenére több évezredig veszélyfaktorként fog meglapulni a mélyben a sugárzó és mérgező anyag.

A megoldás felé vezető úton

A probléma összetettségét az érvek-ellenérvek sokszínűsége tükrözi. Kétségtelen, hogy minden energia-előállító létesítmény bizonyos fokú környezetmódosítással és károsítással jár. A kérdés a környezet- és hibabarát mértéken dől el. A gazdaság szempontjából jövedelmező a befektetés úgy az urán, mint a megújuló energiaforrások felhasználásában is. Az átállás az uránról az utóbbi energiahordozóra mindenképpen nagy, az államháztartást megterhelő lépés, amelynek a megtétele egyáltalán nem könnyű, de a hosszú távú jövő biztosítéka. A döntés a politika és a társadalom kezében áll. Härle szerint három lehetséges választási mód van: az atomenergia további használata megnövelt biztonsági intézkedések mellett, azonnali kiszállás az atomiparból vagy folyamatos kiszállás az atomiparból. Véleménye szerint senki sem képviselheti már józan ésszel az atomreaktorok féktelen továbbépítését, kiépítését (uo. 38. o.). A három lehetséges döntést részletesen tárgyalja, míg végül etikailag elfogadhatónak a legutóbbit tartja.

A kérdés súlyossága és összetettsége mindannyiunkat arra szólít fel, hogy a rendelkezésünkre álló eszközök segítségével nézzünk utána az energiatermelés lehetőségeinek, veszélyeinek. A tájékozódás a megfontolt vélemény megfogalmazásához vezet el. Az információgyűjtés mellett elengedhetetlen az energiatakarékos életmód gyakorlása és ennek népszerűsítése is. A technikai kutatás és az ipar

számára feladat takarékos gépek, berendezések tervezése, gyártása és használata. Ez az egyedüli út, amely minden károsítás nélkül tompítja az energiaprobléma életét. Szakemberek szerint igazi hosszú távú megoldást az energiatermelés decentralizálása hozhat. Nem az urán vagy a szén-erőmű a mentő megoldás, hanem a lehetőségeknek megfelelő különböző energiaforrások együttes felhasználása. Több energiaforrás együttes ereje pedig képes lesz fedezni a reális szükségleteket. Végül Wigner Jenő, Szilárd Leó, Neumann János és Teller Ede nyomán nyitott az út új energiatermelési technikák feltalálása és a létező technikák továbbfejlesztése, valamint tökéletesítése előtt. Mindezt pedig amennyire csak lehet, radioaktív sugárzás és szén-dioxid-kibocsátás nélkül. A személyes felelősség nagy és csak egyre nő, érdemes komolyan foglalkozni az energiaszükséglet csökkentésével és az energiatermelés újabb lehetőségeivel.

Hivatkozott művek

- BÉRES Tamás 2004. Természeti környezet és kereszténység. In: Szabó Lajos (szerk.): *Ablaknyitás*. Luther Kiadó, Budapest. 267–285. o.
- [FH]: Präsident des LWB für AKW-freie Welt nach Fukushima. „Deutschland hat die richtige Entscheidung getroffen!” *Lutherische Welt-Information*, 2011/6. Regionalteil Europa, I. o. Web: <http://www.dnk-lwb.de/download/LWI-201106-DE-low.pdf>.
- HÄRLE Wilfried 1986. *Ausstieg aus der Kernenergie? Einstieg in die Verantwortung!* Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn.
- HONECKER, Martin 1995. Der Streit, um die friedliche Nutzung der Kernenergie. In uő: *Grundriß der Sozialethik*. Berlin – New York. 277–288. o.
- MARX György 1992. *Beszélgetés marslakókkal. Első kézből a magyar atomenergia úttörőiről az első atomreaktor indulásának 50. évfordulóján*. OOK-PRESS, Veszprém.

Perikópareform?

Háttérinformációk a németországi protestáns egyházak perikóparendjéről, a perikóparend reformjáról és a rend hazai bevezetésének mérlegelése

■ DÁVID ADÉL

Miért változzon időről időre a perikóparend?

A kérdést előbb általánosságban járom körül, tehát nem konkrétan a Magyarországi Evangélikus Egyházra vonatkoztatva.

A perikóparend alapvetően befolyásolja az istentisztelet tartalmát. Közvetlenül meghatározza, hogy mely bibliái szövegek kerüljenek felolvasásra lekciónként és igehirdetési

alapiségként. Kiemel bizonyos szakaszokat a Szentírásból, míg más szövegek, amelyek nem kerülnek felolvasásra, háttérbe szorulnak. Közvetve pedig meghatározza, hogy körülbelül milyen témák kerüljenek sorra az igehirdetéseken, és ideális esetben hatással van az istentiszteleten elhangzó más liturgikus szövegekre, az imákra és egyéb informális összekötő szövegekre, valamint az énekekre és

a zenére is. Több gyülekezetben a perikóparend iránymutató a gyermek-istentiszteletek, gyermek-bibliaórák témájának kijelölésekor is, így még a gyermekmunkára is hatással van. Nem lehet tehát túlbecsülni annak a jelentőségét, mely szövegek kerülnek be a perikóparendbe.

A választás egyúttal azt is jelenti, hogy bizonyos szövegek, mégpedig a Biblia nagyobb része kiszorul a perikóparend reflektorfényéből. Ezek a kiszorult szövegek ki vannak szolgáltatva annak, hogy a gyülekezet tagjai a Szentírással kapcsolatban vannak-e az istentiszteleten kívül is. Ha igen, akkor van esély rá, hogy megismerjék a teljes Szentírást, ha nem (mert nem olvasnak Bibliát, nem járnak egyéb gyülekezeti alkalmakra és már kinőttek a hitoktatásban részesülőök életkorából), akkor a perikóparendre hárul az a feladat, hogy a teljes Szentírást reprezentálja a gyülekezeti tag számára.

Szükséges példa, de megvilágítja a veszélyt, hogy ha például egy perikóparendből kiszorulnak vagy marginalizálódnak az ótestamentumi lekción és igehirdetési alapigék, akkor egy idő után a gyülekezet/egyház tudatából is kiszorul, hogy létezik Ótestamentum is. S ha nem is tűnik el teljesen, mindenképpen leértékelődik – „hiszen nincs benne a perikóparendben”, vagy „hiszen soha nem prédikálnak róla”. Ha ez a konkrét veszély egy ideje nem is fenyegeti egyházunkat, hiszen örvendetesen megnőtt az ószövetségi szövegek súlya a perikópák között, továbbra is léteznek túlhangsúlyozott, illetve elhallgatott témák, műfajok és bibliai szerzők. Látható tehát, hogy a perikóparend nem formai, hanem tartalmi, teológiai kérdés, és hosszú távon a gyülekezetet, egyházat, annak hitét és életét is formálja.

Az iskolai tananyagot illetően azt szokták irányelvként javasolni, hogy nagyjából tízévente szükség van a tantervek felülvizsgálatára, adott esetben módosítására. Ha ez a tízéves intervallum a perikóparendre nézve túlságosan gyakorinak tűnik is, azért az időről időre történő revízió szükséges, hiszen ami az iskolai oktatásnak a tanterv, az az istentiszteletnek a perikóparend: iránymutatás arra nézve, hogy milyen tartalmak kapjanak hangsúlyt és mekkorát. Erre azért van szükség, mert a társadalom, a bennünket körülvevő környezet és a „levegőben levő témák” változásával változnak azok a kihívások, kérdések is, amelyekre az egyháznak, az istentiszteletnek és azon belül az igehirdetésnek is reflektálnia kell. Ma már nem kötné le komolyan a gyülekezetet, ha valaki az egy tú hegynél elférő angyalok számáról prédikálna, ugyanakkor vannak kérdések, amelyek korábban szóba sem kerültek, de amelyek a mai kontextusban élő embert megszólítják, sőt amelyekre aktívan választ keres.

Miért érett nálunk a helyzet a perikópareformra?

A ma Magyarországon (az evangélikus egyházban) használatban levő perikóparend bevezetése óta többek között történt egy politikai rendszerváltás, amelynek hatására át-

rendeződött az egész társadalom. Megváltozott az emberek időfelfogása (nonstop bevásárlási lehetőség az év majdnem minden napján, amelynek hatására a munkaidők is megváltoztak). A szegények és gazdagok közötti különbség jelentősen kiélesedett, a kommunikáció új útjai magától értetődően tartoznak életünkhöz, új örömeket és új veszélyeket is hordozva. Alapvetően megváltozott a családok élete, a nemi szerepek, de globális szinten is új témák jelentek meg, mint például a társadalmi igazságosság, fenntarthatóság, Európa vallási homogenitásának megszűnése, ugyanakkor az egység megélése az Európai Unión belül, vagy éppen egy globális természeti katasztrófa fenyegetése. Evangélikus hitünk szerint a Szentírást olvasása, tanulmányozása, a hirdetett ige hallgatása hozzásegít bennünket a minket körülvevő világ s benne saját magunk megértéséhez is, és természetesen ahhoz, hogy benne keressük Isten akarata megvalósulásának módjait az aktuális környezetünkben. Épp ez okból jó, ha időről időre revízió alá kerül a felnőtt gyülekezeti tagok „hittan tanterve”, a perikóparend. Eközben a vezető kérdés ez lehet: Van-e olyan probléma, amely a múltban az volt, s mostanra kikerült érdeklődési körünkből? Van-e olyan perikópa a jelenlegi rendben, amely a legutóbbi reform idején azért került bele a válogatásba, mert az akkori politikai rendszerrel összeeszengett? Van-e olyan téma, amelyről megváltozott, differenciálódott a gondolkodásunk? Van-e olyan bibliai szöveg, amely a bibliai alapműveltséghez tartozik, de már nem széles körben ismert, s újra fel kellene eleveníteni? Ebben a lépésben a biblikus teológiának, a rendszeres teológiának, a liturgikának és a homiletikának szorosan együtt kell működni.

A tartalmi felülvizsgálat történhet szervezett és ad hoc módon. Az ad hoc felülvizsgálat tulajdonképpen akkor történik, amikor az igehirdető egy-egy esetben vagy általában lemond a perikóparend követéséről, és szabadon választja az igehirdetés és a lekción textusait, módosítva ezzel az egész istentisztelet témáját, alaphangját. Előnye, hogy az aktuális eseményekre, kázusra jobban tekintettel lehet lenni, és jó esetben az igehirdető vagy akkor választja ezt az utat, ha úgy érzi, a gyülekezetének szüksége van egy alternatív textus üzenetére, vagy ha személyes élmény, teológiai felismerés, olvasmányélmény motiválja. A szabad textusválasztás hátránya – ha állandósul – viszont, hogy a gyülekezet így várhatóan nemcsak az igehirdető személyes érdeklődésének van kiszolgáltatva, hanem sok esetben az egyházi esztendő íve és finom árnyalatai is elvesznek szem elől.

A perikóparend szervezett, szisztematikus revíziójának előnye, hogy a személyesen túl az egyház egészének szükségleteire is tekintettel tud lenni, miközben megőrzi az egyházi esztendő értékeit is. (Az egyes gyülekezetek érdeklődésének figyelembevétele így a perikóparendtől az igehirdető és a homiletika felelősségi körébe kerül, lásd a mondást: Nincs rossz textus, csak rossz igehirdetés.) Ha a revízió jól átgondolt, és a revízió dolgozó teológusok figyelembe

veszik mind a teológia, mind a gyülekezeti kontextus(ok) szempontjait, akkor az egyház széles bázisa is hordozni tudja a kétségtelenül jelentős és mindenkit érintő változást. Az ilyen perikópareformnak mindössze egyetlen hátránya van: a hozzá szükséges munkaigény és költségek igen jelentősek. Erre még a későbbiekben visszatérek.

Változás – de milyen irányba?

Két kérdést érdemes a változtatások irányával kapcsolatban tisztázni: mire kész az egyház és mire képes az egyház?

Mire kész az egyház, beleértve a gyülekezeteket, lelkészeket és az egyház vezetőségét is? Mennyire radikális változást kívánnak, illetve tudnak elviselni? Ha van elégedetlenség a levegőben, akkor az mire irányul? A perikóparend, a vasárnapok bibliai szövegei nemcsak teológiai, hanem érzelmi szempontból is fontosak. Kötődnek hozzá a hűséges templomjáró gyülekezeti tagok, hiányolnák, ha többé nem szólalna meg egyik vagy másik tipikus szöveg, történet egy ünnepeken vagy az év egy bizonyos szakaszában. Ha maguk a szövegek nagyrészt kedvesek a szívünknek (a „mi” alatt az egyház egészét értsük ebben az esetben), csak azt nem szeretjük, hogy bizonyos években belefutjunk az epistolai igékbe, akkor a megoldás az A, B, illetve C sorozatok átkeverése lehet.

Ha a változás kívánásának oka, hogy a magyar rend szerint egyetlen más egyház sem prédikál, így semmiféle külföldi igehirdetési segédanyag (előkészítő irodalom, külföldi homiletikai folyóiratok és könyvek, internetes anyagok) nem használható fel, akkor érdemes az európai egyházi palettán szétnézni és egy már meglevő rendet átvenni, amennyiben szükséges, adaptálni a magyar viszonyokra.

A második kérdés: mire képes az egyház? Egy perikóparendformot, mégpedig a jelenleg is zajló EKD-VELKD (Németország) perikóparevizíót lehetőségem nyílt belülről is alaposan megismerni. Így láttam, hogy milyen anyagi és személyi ráfordítással jár ez a munka. Képes-e előteremteni az MEE egy többéves revíziós folyamat ilyen jellegű feltételeit?

A változás egy lehetséges iránya

Mivel a német perikóparendet volt alkalmam az utóbbi három évben lelkészként és teológusként is megismerni, így a következőkben röviden összefoglalom, mit érdemes tudni erről a rendről, és felsorolok néhány érvet mellett, hogy egy esetleges magyarországi perikóparevizíó a német rendre támaszkodjon. A „támaszkodjon” szó használata tudatos: véleményem szerint szükséges bizonyos pontokon magyarországi helyzetre való testreszabás, tehát nem beszélhetünk egy az egyben történő átvételről.

A német perikóparend belső logikája

A Németországban használatos perikóparend (továbbiakban NPR) 1978 óta lényegében változatlanul érvényes. Hat sorozatból áll, azaz hatéves ciklusban ismétlődnek az igehirdetési alapigék. Az 1–3. sorozat perikópái egyúttal az istentiszteleten felolvasandó (leckió) szakaszok is, amelyek közül egy evangéliumi, egy epistola-, egy pedig ószövetségi szöveg. Lekcióként évente sorra kerülnek abban az ideális esetben, ha egy istentiszteleten belül három lekciónak hangzik el. (Mivel ez csak kevés gyülekezetben valósul meg, a gyakorlat azt mutatja, hogy a három lehetséges lekciónál általában választani szokás aszerint, hogy az igehirdetési alapige ószövetségi, evangéliumi vagy levélbeli ige.) A 4–6. sorozatban olyan szövegeket találunk, amelyek kizárólag igehirdetési alapigék, nem kerülnek felolvasásra magyarázat nélkül.

A jelenleg is zajló perikóparend reform

2011-ben elkezdődött egy reformfolyamat, amelynek célja a perikóparend kis mértékű átdolgozása úgy, hogy annak alapvető felépítése (tehát a hatévenkénti ismétlődés és a csak igehirdetési és lekciónként és igehirdetési alapigeként használt szövegek egymásmellettsége) változatlan maradjon.

A lekciónkénti szövegek közül az evangéliumi és az epistola-szövegek továbbra is általában az ógyházi perikóparendből valók lesznek, ettől csak nyomós okkal térnek el. Továbbra is megmarad harmadikként egy ószövetségi lekción.

Az igehirdetési alapigék kiválasztásában több szempont is szerepet játszik. Ezek a szempontok egy előzetes felmérés nyomán kristályosodtak ki, melyet a németországi lelkészkar, egyházzenészek és nem lelkész igehirdetői szolgálatot végzők között végeztek. E felmérés alapján várható:

- Megszűnnek a homogén „prédikációs évek”, tehát egy éven belül is váltakozni fognak az evangéliumbeli, epistolabeli és ószövetségi igehirdetési alapigék (Durchmischung der Reihen).
- Az ószövetségi szakaszok aránya a jelenlegi egyhátdról körülbelül egyharmadra változik.
- Azok a textusok, amelyek az európai kultúra megértése szempontjából fontosak, de eddig hiányoztak a perikóparendből, most lehetőség szerint helyet kapnak.
- A korábbihoz képest több olyan perikópa kap helyet, amelyben nők, illetve női tapasztalatok szerepelnek.
- Az egyházi év többnyire változatlan marad ugyan, de felülvizsgálják, hogy a társadalmi változások szükségessé tesznek-e apró módosításokat, esetlegesen új ünnepek fakultatív bevezetését, régi, elfeledett ünnepek felelevenítését.
- Változatlanul érvényesülni fog a konszonancia elve,

tehát hogy az egyes vásár- és ünnepnapokhoz rendelt összes perikópa felel egymásra, kiegészíti, erősíti, magyarázza egymást. Előfordulhat az is, hogy a szövegek egymással feszültségben állnak, ha ez teológiai indokolt.

- Amennyiben lehetséges, törekednek a bibliai műfajok színgazdagságát minél szélesebben reprezentálni a perikóparendben.

Bár tudtommal Magyarországon nem készült olyan felmérés, amely a lelkészek és más istentiszteleten szolgálók véleményét kutatja a perikóparenddel kapcsolatban, azt gondolom, hogy a fenti reformok szükségességével magyar kontextusban is egyet lehet érteni.

Érvek a németországi perikóparend magyarországi adoptálása mellett

Gazdag prédikációelőkészítő irodalom

A perikóparenddel kapcsolatos tanácskozásokon gyakran elhangzik a mondat, miszerint a jó perikóparend nem helyettesíti a jó igehirdetést. Azaz nem lehet pusztán a perikóparendtől várni, hogy az igehirdetések és istentiszteletek jobb minőségűek legyenek. A perikóparendtől azt lehet várni, hogy az egyes vasárnapok és ünnepek értelmezéséhez az eddiginél jobb, teljesebb lehetőséget adjon. Ez viszont kiaknázatlan maradhat, ha az igehirdető és a liturgus nem teszi hozzá a maga részét.

A német perikóparend magyarországi bevezetése vagy részleges bevezetése mellett szóló legerősebb érv véleményem szerint épp ezzel a kérdéssel függ össze. Németországban több neves kiadó is foglalkozik igehirdetési előkészítő anyagok megjelentetésével. Kiváló, megalapozott exegézisek jelennek meg, mégpedig kifejezetten az igehirdetési praxisra való tekintettel, igehirdetési meditációk is elérhetőek, és egyre több internetes fórum van, amelyek az igehirdetés előkészítését segítik. (Nemcsak kész igehirdetések tárhelyeit értem ez alatt, hanem olyan online műhelyeket, ahol a lelkész lépésről lépésre készítheti adott inspirációk, részfeladatok alapján az igehirdetését egy adott textushoz.¹) A magyar nyelvű előkészítő anyagok mellett (*Lelkipásztor, Igazság és Élet*) ezek a német nyelvűek jó kiegészítést jelenthetnének az istentiszteletre készülők és németül is értő kollégák számára. Az EKD-val fennálló jó egyházi kapcsolatok pedig arra is reményt jelentenek, hogy engedélyt kapjunk a jövőben az idevágó szakirodalom magyar nyelvre való fordítására is.

A két ország perikóparendjének közös alapjai

Egy idegen perikóparend átvételével szemben is bizonyára lehetnek érvek. Az egyházi év alapünnepei természetesen nemzetközi, de vannak olyan sajátosságok, amelyek országhoz vagy legalábbis kultúrához köthetők. Így például nem valószínű, hogy Magyarországon be kellene vezetni német hatásra a bűnbánati és imanapot vagy a német egység napja alkalmából tartott istentiszteleteket, míg bizonyára lesznek olyan magyar ünnepnapok, amelyekhez szükséges lesz megalkotni az ünnep propriumát, kiválasztani perikópáit (amennyiben ez még nem történt meg eddig). Véleményem szerint a legjobban az felelne meg az egyházunk kontextusának, ha a kifejezetten egyházi ünnepekre és vasárnapokra vonatkozóan átvennénk a német rendet, az egyéb ünnepnapok tekintetében pedig megvizsgálánk, mely napok átvételének van értelme nálunk is. (Például a munka ünnepének megtartása templomokban egészen más érzelmi előjelet kap Németország nyugati részén, mint egy volt szocialista országban. Azon is lehet vitatkozni, hogy Magyarországon érdemes-e, szükséges-e a nyári szabadságok kezdetekor az istentiszteleten ezt tematizálni.) Ennek eldöntésére például a liturgikai bizottság kaphatna hatáskört.

Egyébként ismerünk arra még példát, hogy egy perikóparend több országban, ráadásul különböző nyelvterületeken is használatos. A katolikus egyházban használatos rendet például több észak-európai protestáns egyház is átvette, megvalósítva ezzel a felekezeti és földrajzi ökumenét is.

A német rend reformálásának kezdetén felvetődött – és akár Magyarországon is felvetődhetne – a kérdés, hogy ha a katolikus rendet már sok európai protestáns egyház használja, akkor miért ne lehetne erre áttérni, s csatlakozni az ökumenéhez. A német válasz erre a kérdésre két dolgot emelt ki. Az egyik az, hogy a lelkészek nagyobb része szereti a mostani rendet, s a gyülekezetek is kötődnek hozzá. Egy radikális váltásra a felmerő kutatás szerint nincs itt az idő, nincs igény. A másik érv egyházzenei jellegű: a Bach-kantáták annyira kötődnek az ógyházi perikópákhoz, hogy az attól való teljes elszakadás nagyon sok szeretett istentiszteleti zenedarab hirtelen kiiktatását jelentené a gyakorlatból. Azt gondolom, hogy a helyzet Magyarországon is hasonló: egy radikális változást nem biztos, hogy könnyen emésztene meg egy gyülekezet, s talán a lelkészek részéről sincs erre határozott igény. S bár sajnos nem minden gyülekezet van abban a helyzetben, hogy Bach-kantáták szólhatnak meg vasárnaponként, valóban kár lenne megszólalásuk lehetőségét az istentiszteleten eleve kizárni.

Ha tehát megvan az igény, hogy a perikóparendünk alkalmazkodjon a változó időkhöz és a teológia új felismeréseihez, ugyanakkor a lehető legnagyobb kontinuitást s ezzel a biztonság és állandóság érzését is meg szeretnénk

¹ Lásd www.homiletische-exkursion.de.

örizni, akkor véleményem szerint két út marad: vagy a saját rendünk alapos átgondolás utáni megreformálása, vagy a német rend átvétele, amely a mostani rendhez logikailag nagyon hasonlít és szintén az ógyházi renden alapszik.

A hálózatosság megvalósulása és annak előnyei

Egy alaposan átgondolt perikópareform – ahogy azt már említettem – sok időbe, sok pénzbe és sok emberi erőforrásba kerül. A perikóparend megreformálása, összeállítása nem egyemberes feladat, még akkor sem, ha volt erre példa az egyháztörténetünk során. Inkább a szükség magyarázta ezt, nem pedig az ésszerűség. A teológia, mint minden tudomány, rá van szorulva a párbeszédre és a vitára. A gyakorlati teológia az elméleti viták mellett a tapasztalatok cseréjére és a kontextusok összevetésére is rá van szorulva. Egy perikóparend nemcsak visszatükrözi, de évtizedekre meg is határozza azt, hogy milyen hangsúlyokat kap az egyház hite, hiszen a textusválasztásokkal óhatatlanul alakítja az egyes emberek, gyülekezetek hitét, teológiáját. (Emiatt volt például különösen hangsúlyos a mostani német perikópareformban, hogy antijudaista módon értelmezhető szövegek lehetőleg ne szerepeljenek benne, vagy ha mégis, akkor csakis igehirdetési alapigeként, tehát nem kommentár nélkül felolvasandó lekciónaként.) Véleményem szerint ezért is különösen fontos, hogy széles körű viták előzzenek meg és kísérjenek egy perikópareformot. Ezt a hatalmas munkát immár két-két és fél éve végzi az EKD és a VELKD. A folyamat vége is belátható időn belül várható, 2014 adventjében kezdődik az egyéves „tesztüzemmód”, amely 2015 őszén zárul. A korábbi tesztszakaszokra – amelyek 2011 adventjében és 2013 nyarán zajlottak – is meghívást kaptak azok a GEKE-tagegyházak, amelyek ez iránt érdeklődtek. A 2014/15-ös nagy tesztévben is részt vehet minden érdeklődő. Így véleményem szerint érdemes lenne ezt a lehetőséget megragadni, s nem kötelező jelleggel, mégis lehetőleg sok – stílusában, összetételében, adottságaiban különböző – gyülekezet részvételével kipróbálni az új német perikóparendet. Az addig fennmaradó időben véleményem szerint már nem érdemes a jelenlegi német rend átvételével kísérletezni, hogy ne legyen szükség egy újabb átállásra. Lehetséges lenne viszont az időt a gyülekezetekben és a lelkesi karban arra is használni, hogy kifejlődjön

egy nagyobb tudatosság az istentiszteleti liturgiával és az egyházi esztendővel kapcsolatban, valamint egy olyan viszszejelzési kultúra, amely lehetővé teszi, hogy a gyülekezetek és az istentiszteleten szolgálók a tesztidőszak alatt rendszeresen vagy alkalmasszerűen elmondják személyes véleményüket az új perikópákkal és a vasárnap témájával kapcsolatban.

Testvérek között

Ha az MEE is a német perikóparendet követné, színes, jó társaságba kerülne. Németországon kívül is több egyház használja a rendet, többek között Ausztriában, Luxemburgban, Liechtensteinben, Olaszországban, Romániában (mind a német, mind egyes magyar nyelven szolgáló egyházak), Svájc egyes részein. Sok olyan (református, metodista) egyházban is, ahol nincs előírt perikóparend, lelkészek maguk számára szabad választás eredményeképpen irányadónak tartják a német rendet, mert látják és élvezik annak előnyeit: a kiváló igehirdetési előkészítő és liturgikus segédanyagokat, valamint az ógyházi perikópákhoz kapcsolódó zenei kincseket.

Összegzés

Amennyiben döntés születik arról, hogy egyházunk perikóparendje megváltozzon, véleményem szerint sokkal több érv szól amellett, hogy az NPR megújított változatát vegyük át minimális testreszabással, mint hogy saját magunk készítsünk új perikóparendet vagy az ökumené más rendjei közül válasszunk. Ez esetben bekapcsolódhatunk a 2014/15-ben zajló próbaidőszakba, amely egyébként is zajlik Németországban, Ausztriában és a többi olyan országban, ahol az egyházak az NPR-t használják. A próbaidőszak alatt arra is kell gondolni, hogy széles körben, egyszerűen, helyben vagy az interneten elérhető legyenek igehirdetési előkészítők, segédanyagok a lelkesi kar számára – felmutatva ezzel az egyik legfontosabb nyereséget, amit a változás hozhat. A próbaidőszakban való részvétel nem kötelező semmire, viszont megmutathatja, hogy hol szükséges a helyi, magyar sajátosságokhoz igazítani a német rendet, amennyiben átvesszük azt.

Két könyv a reformáció koráról

■ KORÁNYI ANDRÁS

LUTHER Márton: *Levelek*. Vál. és szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest, 2013. (Luther válogatott művei 7.)
 CSEPREGI Zoltán: *A reformáció nyelve. Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálatára alapján*. Balassi Kiadó, Budapest, 2013. (Humanizmus és Reformáció.)

Reformáció ünnepét két új egyháztörténeti könyv megjelenésével ünnepelte egyházunk 2013-ban. Hosszasabb előkészületek nyomán kézbe vehető a Luther válogatott műveit tartalmazó sorozat 7. kötete (a kiadás sorrendjében ez a második megjelent kötet). A reformáció fél évezredes jubileumának ünnepe köré időzített sorozat valószínűleg a legszélesebb körben a legnagyobb érdeklődést kiváltó darabja *Luther Márton leveleit (1512–1546)* tartalmazza széles merítésben és igényes válogatásban.

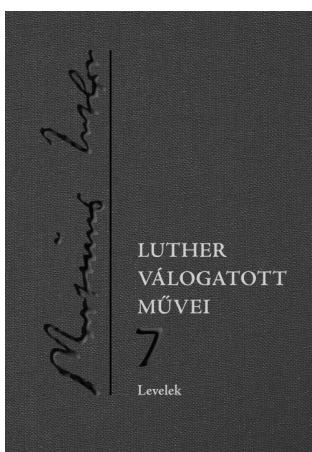
A válogatott levelek kötete kötődik legszemélyesebben Luther személyéhez, hiszen az ő szemszögéből láthatunk rá nemcsak saját küzdelmeire, gondolataira, teológiájára és személyes sorsára, hanem egyben az egész korszak egyházi és világi politikai összefüggéseire, a reformátori körök színgazdag és olykor ellentétektől sem mentes szereplőire, mindeközben pedig kirajzolja a reformáció mozgalomnak a Luther életidejére eső eseménytörténetét is. Ezzel az átfogó tartalommal azt is mondhatjuk, hogy ez a kötet a válogatott művek teljes sorozatának mintegy az összekötő kézikönyve is lehet, amely elhelyezi időben és összefüggésekben az egyébként önmagukban álló egyéb lutheri írásokat. Éppen ezért számolhatunk azzal, hogy a válogatott levelek mind a teológusok és lelkészek, mind a gyülekezeti tagok

körében is a legkeresettebbek egyike lesz, mivel életközelségre hozza az olvasóhoz mind a szerzőt, mind az egész korszakot.

A 7. kötet az eddig magyarul megjelent legnagyobb levelényag Luther tollából. Csepregi Zoltán szerkesztő a kiemeríthetetlen gazdagságú anyagot a súlyponti kérdéseket szem előtt tartva, ugyanakkor a változatosságot sem feladva kitűnő érzékkel rostálta és állította össze. Vérbeli egyháztörténeti teológiai megfontolás és igényesség jellemzi a kötet koncepcióját, amely nem kerüli meg a kortárs kutatás számára kényes kérdéseket sem, mint Luther nyilatkozatait a zsidóságról, Hesseni Fülöp kettes házasságának problémáját vagy éppen Luthernek az emberi kapcsolatokban mutatkozó heves, nemritkán ingerlékeny természetét.

Nem fog csalódnni az sem, aki a lutheri reformáció főbb eseményeit, állomásait szeretné mélyebben megérteni, mert éppen az ilyenekről írt személyes beszámolók adják a kötet egyik súlypontját (beszámoló a Cajetannal folytatott tárgyalásról 1518-ból, az 1519-es lipcsei vitáról, a worms-i eseményekről 1521-ből vagy az ágostai eseményekről 1530-ból, hogy csak a legfontosabbakat emeljük ki). Számos jelentős adatot és forrást tartalmaz a hazai reformáció történetéről is, amikor a gyakran hivatkozott szövegeket kézbe is adja. Külön érdekességet jelentenek a reformátor további személyes feljegyzései, mint az elhíresült utolsó gondolatok – „Koldusok vagyunk, ez az igazság” – vagy végrendeletének fejlődése, alakulása.

Különösen fontos kiemelni, hogy az egész sorozatban ez a legközösségibb kötet, még a hamarosan megjelenő *Asztali beszélgetéseknél* is közösségibb. Visszatükrözi azt a

gyülekezeti központú gondolkodást, amely a lutheri reformációnak mindenkor a középpontjában állt.

A 2011-ben megjelent 5. kötethez hasonlóan itt is alapos és az olvasó dolgát messzemenően segítő állványzatot adnak a (bibliai, hely-, név- és tematikus) mutatók. Ezek egyszerre mutatnak tükröt a Luther életében legfontosabb személyek, események és teológiai hangsúlyok világáról. A mutatók alapján az egész levélanyag akár tematikusan vagy egy-egy személyhez, kérdéskörhöz kötve is olvashatóvá és kutathatóvá válik, ezzel mintegy színopsziát is adja az egyes résztémáknak.

A válogatott levelek egyben a legökumenikusabb kötet is. Talán ellentmondásosnak tetszik ez a megállapítás éppen a reformáció korszakában született íráskor esetében, mégis bátran mondhatjuk, hogy a modern nyugati ökumené megértése szempontjából – akár az összetartozás, akár a szakadások tekintetében – nélkülözhetetlen információkat olvashatunk Luther levelezésében. Mindezek ismerete nélkül elképzelhetetlen az evangélikus ökumenikus elkötelezettség és közösségkeresés valós meghatározása. Ugyanakkor éppen a legszemélyesebb vallomásokból érthetjük meg azt is, hogy 1983-ban miért is nevezte Luthert – minden ökumenikus feszültség és teherrel ellenére is – II. János Pál pápa „atyánknak a hitben”.

A másik régen várt reformációtörténeti könyv Csepregi Zoltán tudományos akadémiai doktori dolgozatának kiadása *A reformáció nyelve – Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálatá alapján* címmel (a *Humanizmus és Reformáció* sorozat újabb köteteként). A reformáció mint nyelvi esemény sajátos megközelítésében mutatja be a hazai reformáció kezdeteit, ugyanakkor lenyűgöző elágazásokon keresztül egészen messzemenő kérdésekig juttatja el az olvasót a korszak teológusainak és a reformációtörténet szereplőinek hitében, munkásságában, teológiájában. Akár a humanizmushoz vagy a ferences közösséghez való viszonyt, akár a magyar udvari körök hitújításhoz való kapcsolatát új összefüggésekkel bővíti. Egyes kiemelkedő reformátorok életrajzi kutatásán keresztül jut

el új összefüggések felismeréséig, de a hazai hitvallások megszületésének körülményeit is megismerheti belőle az érdeklődő. A tárgyalt időszak a felekezetszerveződéskorával zárul a 16. század második felében. A nyelvi, teológiai és történeti összefüggések igényes és a hazai irodalomban szokatlan mélységű bemutatása okkal tarthat igényt a korszak iránt tudományosan érdeklődők figyelmére.

Különös könyv

Így is lehet készülni a reformáció évfordulójára?

■ MISSURA TIBOR

THEURER, Andreas: *Miért ne lehetnék katolikus?* Szent István Társulat, Budapest, 2013.

Egy szép kivitelű könyvet ajánlottak a figyelmembe, amelynek címlapján egy negyvenes éveiben járó szimpatikus evangélikus lelkész áll, kezében az úrvacsorai jelekkel. A címe azonban meglepett: *Miért ne lehetnék katolikus?* Hát nem mondja el a kolléga az Apostoli hitvallás 3. hitágazatát? „Hiszem az egyetemes (katolikus) anyaszentegyházat.” Mert ha ezt hitből valljuk, akkor máris katolikusok vagyunk!

„Természetesen” megint annak a téves közhitnek vagyunk a kárvallottai, amely szerint a katolikus azt jelenti: római katolikus! Ezt a téves vélekedést a német író, Andreas Theurer sem akarja cáfolni. Sőt, közeledve a reformáció

500 éves évfordulójához, azt igyekszik érzékeltetni, hogy a mai felekezeti különbségekért csak mi, evangélikusok vagyunk a felelősek.

Nekünk, lelkészeknek érdemes ezt a könyvet elolvasni, mert bemutatja, hogy milyen „ökumenikus” légkörben kell dolgoznunk. A Szent István Társulat, az Apostoli Szent-szék könyvkiadója jelentette meg idén ezt a könyvet, vagyis képviseli a korábbi hivatalos római katolikus állásfoglalást, ami az új pápával remélhetőleg változni fog. (Esetleg ezért kellett bekövetkeznie XVI. Benedek lemondásának? Ilyen még nem volt a történelemben!) Kell is változnia, mert hisz Jézus maga imádkozik az egységért (Jn 17,21), és tapasztaljuk, hogy gyülekezeti szinten és a családokban más az elvárás, valamint teljesen más a gyakorlat is.

A könyv az első részben őszintén felveti a kérdéseket,

amelyek az ökumenikus kapcsolatokban felmerülnek. Joggal állapítja meg:

„Márpedig botrányos, hogy a keresztények nincsenek egységben!

Botrányos, hogy a kereszténység évszázadok óta megosztott és emberi belátás szerint további évszázadokig az is marad még, mert alig akad valaki, aki hajlandó lenne kritikusan megvizsgálni és komolyan megkérdőjelezni a másik fél szempontjain túl a sajátját is.

Botrányos, mert Krisztus *testéről* van szó, az Úr pedig hön áhítja, hogy népe egy legyen a hitben és az imáadásban, egy a hivatalban és a szükségét szenvedőkért végzett szolgálatban...” (9–10. o.)

„Szabad-e egyszerűen belenyugodnunk, hogy a kereszténység megosztott, és mivel közömbösök vagyunk Krisztus fájdalma iránt, ez a szakadás egyre inkább állandósul? Vagy Jézus tanítványaiként nem épp az a kötelességünk, hogy újragondoljuk, tényleg eléggé nyomós okok szólnak-e a tartós megosztottság mellett ahhoz, hogy világunk egyre erőteljesebb elkereszténytelenedése és keresztényellenessége láttán is kitarasszunk e szakadás mellett? Kellően megalapozott-e, hogy nem vagyunk katolikusok?” (10. o.)

Azután felsorolja azt az öt problémakört, amely szerinte akadályozza az evangélikusoknál a megértést és az egységre törekvést: a) a pápa hivatala és tévedhetetlenségére vonatkozó igény; b) Mária és a szentek tisztelete; c) a bűcsű; d) a katolikusok nem csupán a hit által, hanem jócselekedetekkel is törekszenek az üdvösségre; e) a liturgiai pompa (például tömjénezés) körülményes és nehezen érthető volta (lásd 11. o.). Ezek valóban fontos kérdések, de nem biztos, hogy a legfontosabbak.

Sajnos a felsorolt problémakörök feldolgozásánál csak a római katolikus érveket hozza, s az evangélikus felfogást nem is említi, mégis saját érvelésével igen meg van elégedve. Ezért bátran leírja: „Remélem, sikerült megértetnem, hogy az egyház egysége teológiaiailag is lehetséges volna, ha mi, evangélikusok akarnánk! Ehhez viszont néhány esetben be kellene ismernünk, hogy tévedtünk, és nem kellene

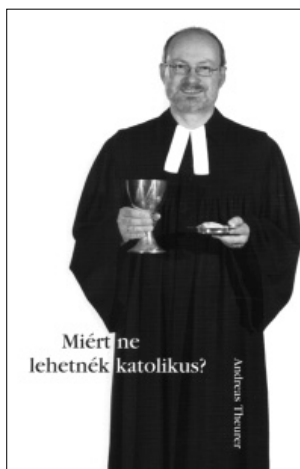
kötnünk az ebet a karóhoz.” (92. o.) „Akadályt kell-e gördítenünk nekünk, evangélikusoknak Krisztusért az egyház egysége elé, hogy továbbra is kitarthassunk saját tanaink mellett, amelyeket nem tanít sem a Biblia, sem az apostolok, sem a világ egyetlen katolikus, ortodox vagy régi keleti egyháza?” (92. o.)

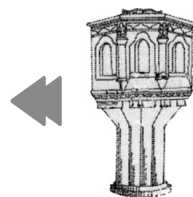
A szerző nem veszi észre, hogy a könyv végén maga kérdőjelezi meg a saját határozott állításait, amikor leírja: „Biztos vagyok benne, hogy ha Luther egy olyan katolikus egyházzal állt volna szemben, amilyennek ma ismerjük, nem kockáztatta volna az egyházszakadást, és a reformációt aligha támogatta volna akár csak egy igazán istenfélő ember is.” (93. o.)

Változnia kellett a római egyháznak a reformáció hatására? Ha változott, és mára „megtalálta” a jó irányt, akkor bizony jó és szükséges volt a reformáció! Eleget változott, vagy még további változásokra (reformációra) is szüksége van? Azt halljuk, hogy a vatikáni püspöki értekezletek nagy reformterveket készítenek, továbbá a ka-

tolikus pünkösti mozgalom – kikkel nekünk is sokféle jó gyülekezeti kapcsolatunk van – egészségesen terjeszti a belső megújulást és a naponkénti bibliaolvasás gondolatát. Mi már tudjuk, mert megtapasztaltuk, hogy a Bibliát hatástalanul nem lehet olvasni, az megreformál bennünket. Igaz, hogy 450 évet kellett várni, hogy a római egyház anyanyelven, közérthetően szóljon a miséken, de már teszi. Eladtak nálunk több mint félmillió Bibliát vagy annak részét. Ennek bizony következménye lesz. Elhagyták az ereklyék tiszteletét is, és sok minden mást, amit a reformáció kifogásolt.

Hisszük, hogy egyszer majd eljutnak ők is oda, hogy bennünket is az egyetemes (katolikus) egyház részének tekintsenek, és belátják, hogy Jézus Krisztus a mi úrvacsorai alkalmainkon is jelen van, hisz nekünk is ad bűnbocsánatot és békeséget, amikor testét és véréát vesszük. Nem azért, mert a püspök által felszentelt „áldozópapi rendnek” lennénk része, hanem azért, mert ő úgy ígérte, hogy ahol ketten vagy hárman összejönnek az ő nevében, ott ő jelen van...

Vízkereszt ünnepe

►► 1Jn 1,5–10

Igehirdetési előkészítő

Vízkereszt, vagy amit akartok?

Epifánia ünnepe a 3. században jelent meg a keleti egyházban mint Krisztus születésének napja. A nyugati kereszténység csak egy évszázaddal később vette át ezt az ünnepet, s részben megtartotta karácsonyi jellegét, részben pedig kitágította azt, s a napkeleti bölcsek (háromkirályok) imádásának, Jézus Jordán folyóban való megkeresztelésének az ünnepévé tette, sőt hozzátartolták a Jézus kánai menyegzőn tett első csodájáról való megemlékezést, rámutatva arra, hogy ezek Jézus istenségének első „megnyilvánulásai”.

Textusunk – amely nagyjából tízévente kerül szószékeinkre vízkereszt ünnepén – nem karácsony ünnepének „megismétlését” hordozza magában, nem is az előbb említett másik két evangéliumi eseményt akarja a homlokterbe állítani, hanem „a karácsony titkába” kíván beavatni bennünket. Ez a rövid epistolai szakasz világossá teszi számunkra, hogy Isten a földi eseményekbe milyen hatalommal és bölcsességgel nyúl bele, s milyen irgalmas azokhoz, akik a tőle érkező Igére figyelnek.

Exegézis

Isten világosság

János apostol már a perikópa elején világossá teszi az olvasói számára, hogy az a kijelentés, amelyet most tőle kapnak, nem valamiféle kutatás vagy felismerés eredménye,

hanem egy készen kapott üzenet (ἀγγελία). Hangsúlyos azonban, hogy a Krisztusnak tulajdonított szavakként elmondott üzenet nem a földön járt Jézus saját mondását idézi, hanem Istent teljesen új aspektusból ábrázolja.

A teljes Szentírásban Isten tulajdonságai mutatkoznak meg szavain és cselekedetein keresztül, itt viszont a valaha elhangzott legmarkánsabb teológiai állítással találkozunk: „*az Isten világosság, és nincs benne semmi sötétség.*”

Az üzenetben megkapott pozitív állítást egy ugyanolyan erős negatív állítással erősíti meg, amelyről szembe tűnő, hogy a kettő egymással összeegyeztethetetlen. Ennek oka abban kereshető, hogy a levél címzettjei elsősorban olyan keresztények voltak, akiknek a gnosztikus tévtanok kísértéseivel kellett szembenéznük. János – ismerve ellenfeleinek dualisztikus gondolkodásmódját – az általuk gyakran használt világosság–sötétség ellentétpárt arra használja fel, hogy ezek segítségével a sajátos keresztény mondanivalót szólaltassa meg. Olyan fogalom párra lelt, amellyel az Istent és a vele közösségben élő embert tudja jellemezni a továbbiakban.

„Ha azt mondjuk...”

A következő szakasz (6–10. vers) körvonala élesen kiemelkedik a görög szövegből, „művészi gonddal felépített, gondolatrítmusos zárt egységet alkot”. Pozitív és negatív állítások váltakoznak kétszer egymás után, s ezért csonkának tűnik az utolsó, harmadik részlet.

Ebben a szövegrészben minden negatív állítást a „Ha azt mondjuk...” előtaggal bevezető mondatai a szerző nagyonalúságáról és tapintatáról árulkodnak, mert bár ő maga nem szenved ezektől a kísértésektől, közösséget vállal azokkal, akik igen.

Az embernek nem lehet nagyobb kiváltsága, mint közösségben lenni Istennel, de Vályi Nagy Ervin felhívja a figyelmünket arra, hogy „a tévtanítók (is) az Istennel va-

ló koinóniájukkal, a vele való »titokzatos egyesüléssel« dicsekedtek, s vallásukból hiányzott a másik ember. Ez a hiány a hazugságnak, az öncsalásnak minősíti állítólagos Isten-kapcsolatukat.”

A περιπατῶμεν (’körüljár’, ’vándorol’) folyamatos haladást jelent, ebben az esetben életmódnak is fordíthatjuk. Ebben a relációban azonban nincs semmiféle átmenet, nem lehet fél lábbal a világosságban járni, a másikkal pedig a sötétségben botladozni. A levélíró számára a keresztények Istennel (a világossággal) és egymással való közössége (a világosságban járás) egybefonódik, hiszen a keresztényeknek nemcsak Istennel, hanem egymással való közösségét is megtöri, ha nem Isten akarata szerint hisznek és cselekednek.

Az apostol az „igazságon” Istennek Jézus által ön magát feltáró valóságát, kinyilatkoztatását érti, a hazugság (ψευδομεθα) pedig nem pusztán a tények elferdítését jelenti, hanem ezzel az isteni kijelentéssel szembeni szöges ellentétet.

A szerző Krisztus váltságshalálának szemléletes ábrázolásával hangsúlyozza annak jelentőségét: „megtisztít minden bűntől”. Tehát a „világosságban járást” nem értelmezhetjük úgy, mintha a keresztény ember büntelenségének, tökéletességének gondolatát hordozná magában, hiszen a megtisztít szó (καθαρίζει) eredeti értelme szerint nem csupán a bűnök megbocsátását, hanem azok elvételét, eltörlését is magában foglalja.

A 8. és 9. vers minden igehirdető és igehallgató számára ismerősen cseng, hiszen az úrvacsorát megelőző közösségi gyónás és feloldozás elhagyhatatlan részét képezi.

Az önhittségben lévő keresztény tévútra jut (πλανῶμεν), szó szerinti fordításban „tévútra viszi magát”, amelynek megoldása nem lehet más, mint a vallástétel (ὁμολογῶμεν), mely ott őrzi magában a kultikus-liturgikus jelleget: a hívó ember Isten felé fordul a bűn megvallásával és hálaadással, amely az istentiszteleti bűnvalló imádságban jelenik meg a mi evangélikus gyakorlatunkban.

Az *Ágostai hitvallásban* és az *Apológiában* is azt olvashatjuk, hogy Luther maga is hajlott arra, hogy a kerstség és az úrvacsora mellett, mintegy harmadik szentségként a bűnbánat is helyet kapjon, de később elvetette ezt. Ennek következményeként a protestantizmusból szinte teljesen kiveszett a magángyónás gyakorlata. Pedig Luther pusztán kötelező jellegétől akarta megfosztani, hogy ne kényszerből, hanem önkéntes vágyból történjen mindez.

A textus utolsó versében a legsötétebb állítással találkozunk. Figyelemfelkeltő, hogy első olvasásra ez a szakasz a 8. vers megismétlésének tűnne, de valójában a legmeszebb menő fokozás, amely a belső forrástól kiinduló, külső jegyekben megmutatkozó nyomorúságunkra mutat rá: saját hazugságunkkal Istent is hazuggá tesszük, s nincs meg bennünk az ő Igéje.

Az igehirdetés felé

2014 vízkeresztjének ünnepe hétfőre esik. Túl vagyunk a nagy ünnepen és sajnos a nagyobb létszámú gyülekezeti alkalmakon is. Valószínűleg kevesen lesznek majd a templomokban, talán azt is meg tudjuk mondani, kik jönnek majd el azért, hogy hallgassák az igét, és utána leszedjék a fenyőfák díszzeit, mert csupán vízkeresztig van helyük a karácsonyfán.

Pedig vízkereszt ünnepe ha nem is piros betűs, de nagy ünnep. Nagy ünnep, mert az evangéliumi elbeszélések felidézésén túl saját kerstségemre, Istennel való személyes közösségemre emlékeztet. Arra a szent közösségre, amely nemcsak jogokat, de kötelezettségeket is hordoz magában.

Ennek az igehirdetési előkészítőnek a leadási határideje november 30-a volt, ami történetesen Mark Twain születésnapja, aki azt mondta egyszer, hogy minden ember olyan, mint a hold: mindenkinek van egy sötét oldala. Szerintem mindenki tudna példát mondani ilyen esetekre. János apostol azonban azt mondja, hogy Istenben ilyen nincs, benne nincs sötétség, ő a világosság.

Amikor Isten megteremtette a világot, az egyik első mondata ez volt: „*Legyen világosság!*” A napnak természetes fénye van, és világít, a holdnak azonban nincs. Az a feladata, hogy éjszaka, amikor nem látjuk a napot, visszatükrözze annak fényét. Pár nappal ezelőtt este hazaérve teljes sötétség borult a városra. Nem világítottak a köztéri lámpák, a holdat és a csillagokat felhők takarták, s nem volt, ami megfelelően bevilágította volna az utamat.

A vízkeresztúti időszak nagy hasonlóságot mutat a Szentháromság ünnepe utáni vasárnapokkal. Nemcsak az oltárterítők és a stóllák színének azonosságában, hanem az igehirdetési alapigék is összecsengenek, a keresztények mindennapos hitbeli gyakorlatát mutatják meg.

János apostol lelkipásztori intelmeivel arra irányítja a figyelmünket, hogy keresztény hitünk alapvető megnyilatkozásának, a bűnbánat gyakorlásának meg kell valósulnia életünkben. Ehelyett ez legtöbbször csupán fájó érzésként jelenik meg életünkben. Nincsen kihatása viselkedésünkre. Nem mutat rá a konkrét bűneinkre. Nem vesszük észre, hogy amikor bűnbánatról van szó, akkor a mi bűneinkről van szó, és nem általában a bűnről. Amikor az ige bűnbánatra hív minket, legtöbbször nem ítéljük el a bűnt magunkban és magunkat a bűnben.

Az Isten világosság, aki fényével eloszlatja a mi sötétségünket. A világosság természete szerint áthatol mindenben, s leleplezi mindazt, amit a sötétség elrejtett. C. S. Lewis frappáns megfogalmazása szerint „nem azért hisszük el, hogy a nap felkelt, mert látjuk, hanem azért, mert a fényenél minden egyebet látunk”.

Az Isten karácsony csodájában elküldte egyszülött Fiát a világba, majd vízkereszt ünnepén teljesedik ki a csoda, amiről a Niceai hitvallás így vall: „világosság a világosság-

tól, valóságos Isten a valóságos Istentől”. Ő a világ világossága, aki őt követi, nem jár sötétségben, hanem meghallja az ő mondatát: „*ti vagytok a világ világossága.*”

Felhasznált irodalom

- BOLYKI János 2008. *A tanúvallomás folytatódik. Kommentár János leveleihez.* Osiris, Budapest.
- GRÜN, Anselm 2006. *Karácsony az újrakezdés reménye. Az ünnepek szimbólumai.* Jel Kiadó, Budapest.
- JACKMAN, David 2000. *János levelei.* Harmat Kiadó, Budapest. (A Biblia ma.)
- MAGASSY Sándor 1992–1993. *Perikópák.* Magánkiadás, Sikátor.
- STOTT, John R. W. 1988. *The Letters of John.* Inter-Varsity Press, Leicester. (Tydale New Testament Commentaries 19.)
- VEÖREŐS Imre 1970. *János levelei.* Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

■ ASZTALOS RICHÁRD

Tallózó

„A hazugság leggonoszabb fajtája az Isten-közösségre hivatkozás, az igazság cselekvésének készsége nélkül: erkölcs nélküli kegyesség.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Muntag Andor: »... ne egyszerűen tanítsunk a bűnről és a bűnbocsánatról, hanem prédikációnkkal fordítsuk az emberek tekintetét a bűn szörnyű nyomorúságára, hogy ti, mikor nem valljuk meg bűnünket, akkor még nagyobbá tesszük azt (...).« (...) Gartai István: »A bűnbánat, mint keresztyén hitünk alapvető megnyilatkozása, legtöbbször csak fájó érzés, szétfolyó hangulat csupán életünkben. (...) Nincsen rámutatás a konkrét bűneinkre. Nem vesszük észre, hogy amikor bűnbánatról van szó, akkor a mi bűneinkről van szó, és nem általában a bűnről. (...) Nem bűnbánat az, aminek nincsen bünt megítélő és a bünt saját magunkban elítélő jellege. (...) *Nem bűnbánat az, amelyben az ember nem ismeri fel, hogy az adós állapotába került, s hogy olyan nagy lett adóssága, amelyet soha kiegyenlíteni nem tud.* (...) Ekkor már nem marad az érzelmek világában a bűnbánat, amely vallomássá válik.«” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák.* Magánkiadás)

„A képmutatás nemcsak csalás, hanem káromlás is, mert azt állítja, hogy Isten is képmutató (hazuggá tesszük őt), mert eltűri, hogy mi bűnös létünkre szenteknek mondjuk magunkat.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata.* Kálvin Kiadó)

„...meg kell vallanunk bűneinket: (...) Rakjuk le azokat nyíltan Isten elé, nevezzük nevükön őket (...). Igen, az igazi bűnvallás magában foglalja a bűnök elhagyását.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár.* Evangélikus Kiadó)

„Isten világosság és nincs benne semmi sötétség. Jézusnak ezt az összegező kijelentését egyik evangéliumban

sem olvashatjuk (vö. Jak 1,17), de János emlékszik rá, hogy hallotta Jézustól (5).” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

„Nincs büntudatunk Isten előtt, bár tudjuk, hogy a bűn bennünk van; de tudjuk, hogy a vér által megtisztultunk tőle. Ugyanaz a világosság azonban, amely ezt megmutatja, megakadályozza, hogy kijelentsük (...): nincs bennünk bűn. (...) Ha a bűn nem kerül ítélet alá, akkor a világosság (...) nincs bennünk.” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése.* Evangélikus Kiadó)

Illusztrációk

VERS

Weöres Sándor: *A felső fény*

A felső fénybe ér a szenvedély,
az árny a felső fénybe ér, az éj
s minden hiány a felső fénybe ér.

A felső fénybe ér minden veszély,
minden a felső fénybe ér, a tér
minden veszélye felső fénybe ér.

A felső fénybe ér a lenti fény,
a fény a felső fénybe ér, a fény,
minden más fény a felső fénybe ér.

(*Ha azt mondjuk, közösségünk van veled, és a sötétségben járunk, akkor hazudunk...*)

Ferenc Győző: *Az én istenem*

Az én istenem nem személyes isten,
Nem várom, hogy személyemen segítsen.
Sosem jutalmazott, de meg se dorgált:
A teremtéssel elvégezte dolgát.
S ha létezik is még a maga módján,
Azóta, félek, nincs sok köze hozzám.
Megyünk a magunk útján mind a ketten.
Az én utam is kifürkészhetetlen.

(*... akkor közösségünk van egymással, és Jézusnak, az ő Fiának vére megtisztít minket minden bűntől*)

Gyurkovics Tibor: *Isten velünk*

Szép őszben fekszem platánok alatt
szürkén világít át a szürke nap
ez az ami az égen megmaradt
Kis szürke gyík harapja sarkamat
zöld szememmel én vagyok tarka csak
de emel az isteni akarat.

GONDOLAT

(Ha megvalljuk bűneinket, hú és igaz ő: megbocsátja bűneinket...)

„Az ember mulasztást követ el. Jelentéktelen dolog, amiért talán csak néhány szó elmarasztalás illetné. Csakhogy nem akarja vállalni a mulasztás tényét. Ezért aztán megharagszik mindazokra, akik látták, akik tudnak róla, akik szóvá tették. Megharagszik rájuk, s hibákat keres bennük – mert a rossz lelkiismeret legszívesebben mások vétkeiből és gyarlóságaiból épít védőfalat önmaga köré.

Bármennyire is paradox, de könnyebb betartani a bibliai parancsot, és megbocsátani azoknak, akik *ellenünk* vétkeznek, mint azoknak, akik ellen mi vétkezünk.”

Ancsel Éva (1927–1993), filozófus, költő,
esszéíró: *A rosszindulat természetrajzához*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Milyen fontos üzenetet hallok ki a textusból?

Ebben az igeszakaszban nekem fontosak a mondatpárok, amelyekre felépül az egész.

Ha közösséget vallok vele, de sötétben járok; *akkor* nem cselekszem az igazságot.

Ha azt mondjuk, nincs bűnünk, magunkat csaljuk meg; *akkor* nincs bennünk igazság.

Ha megvalljuk bűnünket, hú és igaz; *akkor* megtisztít.

Kérdések a textussal kapcsolatban

A 7. vers ok-okozati kapcsolata számomra nem értelmezhető.

„Ha a világosságban járunk, akkor közösségünk van egymással” – itt kire gondol: a szentek közösségére, a bűntelenekre vagy másokra? Milyen közösségről van szó?

„Ha világosságban járok, akkor Jézus vére megtisztít” – nem fordítva van? Jézus vére megtisztít és azután nem járok a sötétségben. Előbb nekem kell valamit tennem? Akkor mégsem előzi meg az emberi cselekvést a kegyelem?

6. vers: Mi van akkor, ha azt hiszem, hogy a világosságban járok, de közben mégsem? Nem lehet, hogy jóhiszeműen járok a rossz úton? Nem túl erős kifejezés, hogy „hazudunk”?

Milyen értelemben beszél az igazságról az apostol? Erkölcsi, jogi, objektív, szubjektív?

Amivel vitáznék

8. vers: Szerintem nincs olyan ember, aki tökéletesen igaz lenne, de olyan sincs, aki tökéletesen bűnös. Én úgy képzelem el, hogy Jézus kiegészíti az én tökéletlen igazságomat, és ez fordítva is igaz: fölhasználja azt, ami jó a bűn ellenére még megmaradt bennem.

Milyen gondolatokat, asszociációkat ébreszt bennem a textus?

Szerintem ez egy elég „kemény” ige olyan szempontból, hogy egyértelművé teszi előttünk: csak két út lehetséges, a sötétség és a világosság. Nem járhatunk „szürkületben”.

– Ha egy sötét szobában világosságot akarunk teremteni, akkor azt nem úgy tesszük, hogy először kikergetjük a sötétet, és azután beengedjük a világosságot. Elég, ha kinyitjuk az ablakot, a fény beárad, és ezzel már el is tűnik a sötétség.

– Jó tudni, hogy a hibáinkra, botlásainkra Isten bűnbocsánattal felel.

– Nem „éjszakai életre” teremtett és hívott el minket Isten, ami a sötétben történik, a halál felé vezet.

Vízkereszt ünnepe után 1. vasárnap

▶ Róm 1,18–25(26–32)

Igehirdetési előkészítő

Egy tekintélyes levél

Kezdő teológusként 1988-ban a hűvösvölgyi szeretetotthonba küldtek ki egyhónapos nyári diakóniai gyakorlatra. Csizmazia Sándor igazgató a gyakorlat idejének felére a Modori úti épületükben lakó diakonisszák lelkigondozásával bízott meg. Hallatlan élettörténetek tárultak fel előttem, ma egészen biztosan rögzíteném valamilyen technikai eszközzel a beszélgetéseket. Az egyik nehéz sorsot megélt diakonissza rendkívül mélyről jövő, kitörő lelkesedéssel beszélt a Római levéllel való személyes kapcsolatáról. „Mindennapi kenyérem, gyönyörűségem” és más ehhez hasonló fogalmakra emlékszem. A Biblia kivételes könyvének tartotta, amelyet minden évben többször elolvasott. Isten sok nyomorúságot átélt szolgálólányát szinte mennyei ragyogás vette körül. Teljesen megfeledezett bajairól, amikor Krisztus szeretetéről beszélt. A kezdő teológust így lelkigondozta és készítette fel a lelkészi szolgálatra az idős diakonissza. Máig ható tanítást kaptam tőle igeszeretéből, amikor esetleg nehezen vagy csupán „prédikációs alapanyagként” nyúlnék a Bibliámhoz. Ő hosszú kort megélve, már nehezen mozogva is úgy beszélt a Római levélről, mint ahogyan ifjú szerelmes áradozik a szerelméről.

Nem tudom, hogy az azóta örökkévalóságba tért diakonissza testvér ismerte-e Luthernek a Római levélhez írt előszavát. Érdeemes felidéznünk néhány gondolatát: „Ez a levél az Újtestamentum valóban legfontosabb részlete és a legvilágosabb evangélium, amely méltó és érdeemes arra, hogy a keresztyén ember nemcsak hogy szóról szóra, kívülről tudja, de napról napra úgy törődjék vele, mint a lélek mindennapi kenyérével. Mert sosem lehet elégszer, avagy kellő figyelemmel olvasni és szemlélni, s minél többször vesszük elő, annál zamatosabb lesz, és mind jobban fog ízleni...”

Ez a levél tehát már sokakat magával sodort a benne feltáruló evangélium világhosszával. Tudjuk, Luther életében is különleges szerepet kapott Róm 1,16–17. A reformáció kezdetének ötszázadik évfordulója felé haladva nem lehet érdektelen számunkra, hogy a wittenbergi toronyélmény fél évezredes évfordulóját éppen ebben az esztendőben, 2013-ban ünnepelhetjük.

Levél az ismeretlenbe

Pál nem csak az általa alapított gyülekezeteket gondozta. Mellbevágó az az öntudat, amely megszólal 1Kor 15-ben: „többet fáradoztam, mint ők mindnyájan”, mármint a többi apostol. Ugyanakkor tisztában volt azzal is, hogy nem ő, hanem az Istennek vele való kegyelme végezte a munkát. A helyesen értett kegyelem volt az, ami miatt az apostol a nem általa alapított gyülekezetekben is Isten munkáját látta, megbecsülte és lehetősége szerint gondozta őket. Ahol ő volt az alapító, bátran és örömmel tudta más szolgatársra bízni a folytatást. Nem privatizálta a gyülekezeteket, és nem tekintett hitbizományként azokra. Tanulhatunk Páltól a másik gyülekezet vagy éppen a szolgatárs munkájának megbecsülése terén. Jó lenne egészben látnunk egyházunkat és gyülekezeteinket, ahol Istennek ugyanaz a kegyelme munkálkodik, és nem különálló várakként vagy szigetekként nézni azokra. Lelkeszi megfáradásunk egyik oka éppen az lehet, hogy nem becsüljük kellőképpen egymás szolgálatát. Olyan alkalomra, amit nem mi szerveztünk, nem is visszük híveinket, fiataljainkat, féltékenyen tekintünk mindenre, ami nem tőlünk indul. Statisztikánkban beszédes adat lehet a vendég igehirdető és vendégszolgálatok száma... Nem versenytársak, hanem szolgatársak vagyunk, ugyanaz az Úr hívott minket a vetés és aratás szolgálatába, akik még egymás hite által is épülhetünk.

Pált lelkesíti a római gyülekezet léte, amelynek pontos eredete, alapítójának személye homályba vész, de az evangélium hatalmát látja bennük. Mivel Palesztina és Róma között intenzív kapcsolat állt fenn, hírt hozókon keresztül nyilván tudhatott a római zsidóság helyzetéről (például Aquila és Priscilla), így Claudius rendeletéről, amellyel a mintegy 30-40 ezer fős zsidóságot kitiltotta a városból. A gyülekezet ezután a pogánykeresztyének közösségévé redukálódott. Néró császár érvénytelenítette elődje rendeletét, a zsidók visszatérhettek a birodalom fővárosába, ez ismét új helyzetet teremtett a gyülekezetben. Szükségesnek látta az apostol, hogy egy olyan levelet írjon, amiben az alapvető teológiai kérdéseket és fogalmakat tisztázza, ugyanakkor a helyes teológia elvezessen a helyes életfolytatáshoz is. Pálnál az alapkérdések (bűn, törvény, hit, megigazulás) után minden más kérdés is teológiai alapot kap: zsidóság és pogányosság egymás iránti megbecsülése, felsőbbiség tisztelete, bálványáldozati hús evése, egymás elhordozása stb.

Dicsőséget adni, de kinek?

Agendánk a vízkereszt utáni vasárnapok vezérfonalául így fogalmaz: „Krisztus dicsősége megjelenik a világban”. Ezen belül az első vasárnap mottója: Isten dicsősége.

Pál apostol arról a szükségszerűségről beszél, miszerint minden embernek szüksége van arra, hogy valakit vagy valamit maga fölött való felettes hatalomként, istenként tiszteljen, dicsóítsen. Ez teremtettségünkől adódó elemi igény. A teremtményt tisztelő Isten megteszi az első lépést az ember felé. Ez az egyetemes, mindenki számára adatott kinyilatkoztatás. Pál számára is alap, hogy a teremtett világ tanulmányozza a Teremtőtől, a világ Isten referenciamunkája. Az Ószövetség számtalan helyen dicséri a világot teremtő Istent (például Zsolt 19). Azonban már Izrael népe számára sem volt mindig egyértelmű a helyes következtetés. A Királyok könyve az asszír fogság okaként írja le, hogy „[m]ás isteneket félték [...]. Bálványokat tiszteltek, amiről megmondotta nekik az Úr, hogy ne tegyék azt.” (2Kir 17,7–12). Ha magának Isten népének is gondot okozott Isten istenségének elismerése (ők ráadásul sokkal többet is kaptak az egyetemes kinyilatkoztatásnál: jelek, csodák, próféták), akkor mennyivel nehezebb a dolga a többi népeknek, akiknek kevesebb adatott. Pál az egyetemes kinyilatkoztatást választóvíznek tartja, az ember elindulhat a helyes úton Isten felé, vagy el is bukhat. Ő maga is többször hivatkozott pogány környezetben az önmagát műveiben kinyilatkozó Istenre (például ApCsel 17). Mi az oka annak, hogy Isten alkotásainak értelmes vizsgálatából nem fakad hatalmának és istenségének automatikus felismerése? Ennek oka a világban és az ember szívében jelen lévő bűn. Itt is érdemes megjegyezni, hogy Luther szerint a bűn nem egyszerűen testi cselekedet, hanem a szív hitetlensége, s Krisztus szerint a hitetlenség az egyedüli bűn (Jn 16,8–9). A probléma tehát nem az, hogy a teremtett világ nem elég egyértelműen szól a Teremtőtől, hanem az, hogy az ember a bűn miatt „előre megfontolt szándékkal” nem is akar hinni. A döntés következménye, hogy a teremtmény odakerül az Isten helyére. Egy átkos csere következtében az ember önmagát, madarakat, négy lábúakat, csúszómászókat (állatkultusz) kezd imádni (vegyük észre az irányt: lefelé menet).

A bűn maga a büntetés

A teremtmény imádatából egyenesen következik a teremtmény szolgálata. A hitetlenség következménye, hogy az ember elfelejtve saját méltóságát és rendeltetését, mindenre képes lesz. Az állatok szintjére, sőt bizonyos értelemben az alá esik. Isten kiszolgáltatja az embert a saját szíve által választott útra. Isten nem is rak az emberre plusz büntetést, elég neki elhordozni azt, amit saját maga választott, azaz maga a bűne lesz a büntetése. A teremtmény imádni az ember önnön büntetése.

A textust teljes terjedelmében, a fejezet végéig javasolom felolvasni. Hozzjárulhat ahhoz, hogy a bűn sokszínűségét meglássuk, a gonoszság variánsai és mutációi végtelenek. Hozzásegít a szakasz, hogy a bűnt konkretizáljuk. Híveink elvárják, hogy a bűnt elítéljük, de azt is olykor, hogy azt lehetőleg senkiben se ismerjük fel konkrétan. S mi sokszor meg is tesszük a szívességet, csak nagy általánosságban szólunk a bűnről, elmaszatozunk a bajt, egy-két közhelyet elsütünk.

Árral szemben haladunk, amikor a bűnt konkretizáljuk. Már régebb óta foglalkoztat, hogy például az egymástól egyébként eltérő tárgyú filmekben miért veszik elő manapság olyan gyakran a homoszexualitás témáját mint valami pozitív dolgot, amit mindenféleképpen támogatni kell. Azt a néhány ellenzőt, aki problémát lát benne és szót is emel, hamar karanténba zárják (s talán nem csak a filmekben). Akkor élesednek a dolgok, amikor konkretizálódnak. Van-e bátorságunk a bűnt bűnnek nevezni?

Hiányérzet

Nyilván azért megyünk a szószekre, mert megoldást is akarunk kínálni a bajra. A kijelölt textus komoly kihívás, mert sokkal inkább vagy kizárólag a diagnózisról szól. Egy nagyívű levél első állomását, helyzettisztázást kell látnunk benne, amely megoldás után kiált. Nem kívánok kész recepteket adni, honnan és hogyan kellene a haragvó Istentől mégis eljutni a krisztusi, hit általi megigazulásig. Hiszem, hogy becsületes készüléssel és sok imádsággal megadja nekünk az Isten.

Felhasznált irodalom

KARNER Károly 1942. *Isten igazsága*. A Keresztyén Igazság kiadása, Győr.

LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Luther Kiadó, Budapest.

VARGA Zsigmond 1995. A Rómaiakhoz írt levél magyarázata. In: *Jubileumi kommentár*. Kálvin Kiadó, Budapest.

■ SZABÓ ANDRÁS

Tallózó

„Azért szükségszerű, hogy az evangélium szóljon nekünk Isten haragjáról is, mert csak így értjük meg, hogy ez a harag kivétel nélkül minden emberre ránehezedik (...); azután hogy ez a harag nem az utolsó szó, mert ennek nyilvánvalóságával is az embert keresi Isten. (...) *Isten haragja nem valamilyen érzelmi megnyilvánulás, hanem az ő ítéletes cselekvése.*” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM*. Arcanum Digitéka Kft.)

„Isten hatalma és dicsősége műveiből (...) ismert, és

tudható az ítélete is, irgalmassága azonban rejtett marad mindaddig, míg az evangélium meg nem szólal. (...) Amikor tehát Pál úgy hirdeti a Krisztus evangéliumát, hogy közben nem szégyelli azt, akkor ezzel azt is kijelenti, hogy senkinek sem kell szégyenkeznie amiatt, ha a bűneikben vergődőknek hirdeti az evangéliumot, amiben erő, élet és üdvösség adatik. (...) Isten haragjaként ránk zúduló kellemtelenségek vagy akár tragédiák nem a külvilágban észlelhető katasztrófák képében jelentkeznek, hanem gondolkodásunk, érzésvilágunk, egyáltalán saját életünk területén. (...) Nem Isten *elnézése*, hanem Isten *kegyelme, bűnbocsánata* segít csupán rajtunk. (...) Nem takargatni, mentetegetni, másokra hárítani, hanem alázatosan vállalni és bánni kell bűneinket. (...) Nem a bűn következményének *elmaradásában*, hanem az Úr Krisztus váltságáhalála következményének személyünkre vonatkozó *érvényesülésében* van az egyetlen reménységünk. (...) Nagyné Ferenczy Erzsébet: »Ne azon gondolkozzunk, hogy a mai ember akarja-e ezt hallani, megérti-e, vagy valami mást kell hirdetnünk, hogy az elfogadható legyen. Vagy nincs Istennek haragja, de akkor nincs szükségünk az evangéliumra sem. Vagy van Istennek haragja, de akkor nincs más fontosabb és aktuálisabb, mint az evangélium!« (Id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„»A pogányok, akik sohasem hallották az evangéliumot, elveszettek?« Pál rámutat, hogy igen, de nem ismeretük hiányossága miatt, hanem mert elutasították azt a világgósságot, amellyel rendelkeztek!» (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

GONDOLAT

„Az ember az otthonán dolgozik, s otthona a föld. Ront, elmozdít, pusztít, ledönt, földig rombol, aláás, aknási, kivés, feltúr, összetör, porrá zúz, van, amit eltöröl, mást megsemmisít, és rombolva épít. Nem tévovázik akkor sem, ha iszonyú tömkeleg, tömb, akadály kerül az útjába, nem retten meg a tündöklő anyag tekintélyétől, sem a természet fenségétől. Ha közelébe férközik a teremtés roppant titkáinak, meg is ostromolja. Istennek az a megjelenési formája, amely lerombolható, kísértésbe ejti, kalapáccsal a kezében rohamra indul a végtelenség ellen.»

Victor Hugo (1802–1885) francia költő, regény- és drámaíró

IMA

„De kicsoda az, ki most e nagy romlottságban a Te felséges dicsőségben és a Te szent Fiadban az Ő méltóságában,

és a Te Szentleked az Ő gazdag ajándékiban és mind lényedben, személyedben megismerhetne?

Mindazáltal amennyire kívánod, hogy most megismerjünk téged, a Te szent Fiaddal és Szentlekeddel, annyira naponként segíts bennünket abban való épülésre, hogy azáltal itt is örvendezhessünk tebened és tiszta szívből szolgálhassunk téged és juthassunk a Te dicsőséges színed látására is, hogy ott mindörökké dicsérhessük Te szent felségedet és a Te szerelmes szent Fiadat és a vigasztaló Szentlélek Úr Istent. Ámen”

Bornemisza Péter (1535–1584) költő, író, evangélikus lelkész imádsága

VERS

Weöres Sándor: *Ima*

Köszöntelek a folyók zúgásával,
a felhő-arcú hegyekkel, a hegy-forma fellegekkel,
a gong-alakú csillagokkal,
köszöntelek a szivárvánnyal, az éj minden tüzével,
és végül az ámulatos nap-ragyogással:
mind a tiéd! valamennyiben itt vagy,
akkor is, ha szenderegysz, és úgy is, ha leszállsz hozzánk
váratlanul
s a teremtmények seregének megvilágítod újra meg újra
kerek pajzsaidat, eleven mezőn és rideg mérföldköveken
heverőket,
egyszerűségük örök titkában, nyíltságuk rejtelmében,
miket állandó ittlétük miatt
oly könnyen, szüntelenül feledünk.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

– Aki megismerte Istent és az evangéliumot, mégis embert, állatot, faragott képet imád, megbünteti azt az Isten, mindenféle gonosz tulajdonsággal. Dölyfösökké, hazugokká, irigyekké, rágalmazókká, paráznákká lesznek. Isten kiszolgáltatja őket saját vágyaiknak. Az első zsoltárban benne van az egész folyamat: „*Nem jár a bűnösök tanácsa szerint, nem áll a vétkesek útjára, nem ül a csúfolódók székre.*” Ha elkezdünk kacérkodni a bűnnel, egyre nagyobb lesz a csábítás, és járunk, állunk, belesüppedünk.

– A tovább olvasható rész (26–32.) tartalma egészen

aktuális, mert már nemcsak az úgynevezett szabad világban, de a „keresztény” Európában is törvényes lett az egyenműek házassága, helyenként egyházi áldással. A televíziós csatornák, amikor boldog párkapcsolatokról beszélnek, szerepeltetnek homoszexuális párokat is a magasabb nézettségi mutatók okán. Vajon hova vezet ez a folyamat?

– Nem ébreszt bennem semmi vitás gondolatot a Római levélnek ez a szakasza, úgy helyes, ahogy van.

– Vannak olyan bibliai részek – ez a mostani is olyan –, és vannak olyan élethelyzetek, amelyek rettentő erővel mutatják számomra a gonosz hatalmát. A hitemben nagyon sokáig nem foglalkoztam a gonosszal. Örültem Istennek, hogy az övé lehetek, hogy ő szereti az igazságot, az egyenességet, és gyűlöli a hamisat. Nem azért szeretem Istent, mert nem akarok a pokolra jutni, hanem mert jó hozzá tartozni, de ma már egyre jobban látom, hogy a gonosznak óriási hatalma van az embereken.

– Félelmetes ez az ige. Hiába próbáljuk a nagy kérdőzt játszani: „a halhatatlan Isten dicsőségét felcserélték emberek és madarak, négy lábúak és csúszómászók képével” – vajon ez hogy van, kik ők? Pontosan tudjuk, hogy valamennyien érintettek vagyunk. Az ókori ember bűnei, gyarlóságai, meg a 21. században élők háborzongatóan azonosak.

– A 25. vers az ámen szóval fejeződik be. Mire mondjuk, hogy úgy legyen? Vagy Isten mire mondja, hogy úgy legyen?

Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap

► 1Tim 2,3–7

Igehirdetési előkészítő

A vasárnap jellege

„Megismerhetővé tetted, sőt szívünkbe írtad akaratodat.” A fenti idézet a Pröhle-féle *Agenda* e heti imádságai közül való, és jól jelzi vasárnapunk témáját. A vízkereszt utáni vasárnapok (ez egy-hat vasárnap lehet húsvét időpontjától függően) vízkereszt ünnepének üzenetét bontják ki. Témánk tehát ez: Jézus Krisztusban lett látható Isten akarat.

Homiletikai exegézis

Mai szakaszunkat, a jól ismert, Krisztus egyetemes közvetítő szerepéről szóló igét az istentiszteletra vonatkozó utasítások között találjuk. Kifejezetten ott, ahol a mindenkiért való imádságra buzdít, külön említve a felsőbbségért való imát. Bár az apostol fájdalmas tapasztalata az ellentmondás és ellenségeskedés zsidó és pogány részről egyaránt, de itt

mégis megbocsátásra hív. Mivel Isten mindenkit üdvözíteni akar, minden emberért imádkoznunk kell. Az elzárkózás nem lehet realitás, nem lehet egy elszigetelt közösség önelégültségében élni. „Az egyház azért tud a világért könyörögni – írja a *Jubileumi kommentár* magyarázata –, mert ismeri és elfogadta Jézus Krisztusnak a világért történt megváltó munkáját.”

3. vers: „Jó és kedves” az ilyen imádság, mert amikor az istentiszteleten mindenkiért imádkozunk, az így hitvallás lesz Isten mindenkit üdvözíteni akaró munkája mellett. És ezen a ponton a keresztény istentisztelet és ima élesen eltér más tanításoktól. A zsinagógában az üdvösség mint a beavatottak privilégiuma jelent meg. Az Isten megbünteti a gonoszt, a jó útja pedig már földi életében megmutatkozik. Ebben hoz a kereszténység valami egészen újat – a mindenkiért mondott imádságban megnyilvánul, hogy az üdvösség senki elől nem elzárt, bárki (még a gonosz is) felismerheti életútján a felkínált lehetőséget. Ezért az imádság tehát, hogy az emberek észrevegyék, felismerjék a felkínált üdvösséget és elfogadják azt.

4. vers: Itt olyan igazságról van szó, amely nem csupán intellektuális ismeretet jelent. Olyan elfogadásról van itt szó, amelyben alávetem magam ennek az igazságnak, meghajlok előtte. Ebben élek és cselekszem azt.

5–6. vers: Ez a kéttagú hitvallási formula az ősegyház egyik legrégebb hitvallása, amelyik Jézus Krisztusnak a kiengesztelést és új szövetséget szerző munkájának dicsőítése.

Tillich szerint a közbenjáró az, aki az ember felé Istent, az Isten felé pedig az embert képviseli, újraegyesít, a megengesztelődést munkálja. Az ő arcában Isten arcát látjuk meg és benne Isten békítő akaratát tapasztalhatjuk meg. De fontos, hogy Krisztus nem egy harmadik valóság Isten és ember közt. Benne az örök Isten–ember egység jelent meg a „létezés feltételei között”. A másik, amit szintén hangsúlyozni kell: Istennek nem kell megengesztelődnie, hanem nekünk kell megbékélnünk vele. Mindig Isten a cselekvő, aki cselekszik a közbenjáró által.

7. vers: Ünnepeyes eskü, amellyel jelzi, hogy ez egyfajta összefoglalása munkájának. Ezért ment ő a népek közé, ő is az egyetemes üdvösség hírnöke, szolgája.

Homiletikai meditáció

Napokig hordozom magammal, előveszem, de nem jut eszembe semmi, aminek ereje van. Gyönyörű hitvallás, ismerjük jól, és talán pont ezért újra és újra csak „keresztény közhelyek” jönnek elő. Aztán advent küszöbén egy szörnyűség történik. Kiugrik valaki egy szálloda ablakán, és meztelenül, védtelenül hever a betonon. És az egyetlen, aki odament, leírja. A mobillal fényképezőt, a kárörvendő közönyöset, a segítőkész ijedtet is – aki végül nem hoz

semmit. Döbbenet, hogy mi lakozik az emberben, mi lakozik bennünk. „Valahol valami eltörött, valahol valami nincsen rendjén...” És az Isten mégis üdvözíteni akar mindenkit: a mobillal fényképezőt, a kárörvendő közönyöset, a segítőkész ijedtet is – aki végül nem hoz semmit. És velük együtt minket is. De vajon elfogadjuk-e, eljutunk-e az „igazság ismeretére”?

Az igehirdetés felé

Induljunk ki a sötétségből

Vízkeresztben az elmúlt sötétségből világosságba lépünk, de merjünk elidőzni egy ideig a sötétségben. Ezt teszi Lars von Trier is *Dogville* című filmjében. Főhőse, Grace mint egy ajándék, úgy pottyan be az unalmas, szürke, beszűkült városka életébe. A gengszterek elől menekülő angyali szépségű lány bármit elvállal, ha megőrzi titkát és elbujtatják őt a csendes, nyugodt Dogville-ben. A lakók élete hirtelen megváltozik, és kezdetben hálásak a segítségért, mert kiderül, hogy mindenkinek szüksége van valamilyen segítségre, egy-egy apró ösztönzésre, amitől máshogy látják addig keserű életüket. Amint azonban világossá válik számukra, hogy egyre többen keresik a lányt, és hogy ez a városka részéről komolyabb áldozat, mint kezdetben tűnt, megtörténik a változás. Az emberek lelkében minden sötét kívánság életre kel a lehetőségtől, hogy „bármit kérhetnek”. A nyomorult sorsú emberek, ha lehet, még maguknál is nyomorultabbá teszik Grace-t. A mozgássérült gyermeket nevelő anyuka megveri, ha elkésik. A nagycsaládos apuka megerőszakolja, és a város többi férfia is követi őt ebben. A városka legbutább embere hiányosságai ellenére is képes hirtelen nagyszerű tervet eszelni ki arra, hogyan verjék bilincsbe, hogy ne tudjon szökni a megaláztatások elől.

A filmet megtekintőket egyaránt sokkolja az emberi bűn mélysége és ilyen kendőzetlen tálalása. „Meddig lehet aláztatás az ember? Tényleg ilyen kegyetlenek az emberek, ha valaki kiszolgáltatottabbal találkoznak?” – kérdezzük a döbbenetes film hatása alatt. De vajon eljutunk-e magunkhoz? Elhisszük-e, hogy a sötétség, ami e kisvároska embereinek lelkében lakik, nem egészen idegen tőlünk?

A bűn magamban

Luther így ír *Tizennégy vigasztaló képében* a bennünk lakó poklóról: „Akár hisszük, akár nem, való igaz, hogy az ember semmiféle gyötrelme sem lehet súlyosabb, mint a benne lakozó rossz. Mert igen sokkal több s nagyobb a bennünk lévő rossz, mint az, amit elszenvedünk. Ha éreznék az ember a saját magában lévő rosszat, a poklot éreznék, mert az ember magában hordja a poklot. Azt kérdezed: hogyan? A zsoltáríró így felel: »Minden ember hazug«, s egy másik helyen: »Bizony merő hiábavalóság minden ember.« Aki pedig hazugság és hiábavalóság, az az ember olyan üres-

ség, melyből az igazság és valóság hiányoznak. Igazság és valóság nélkül szűkölködni pedig annyit tesz, mint Isten nélkül semminek lenni.”

Amit érdelek... és amit kapok

A filmben Grace végül nem kegyelmez a városka lakóinak. A gengszterektől hatalmat kap, hogy segítségükkel azt tegyen a lakosokkal, amit akar, és végül kiirtja őket a föld színéről mind egy szálig. Mert hisz benne, hogy a világ ettől jobb hely lesz, ha a bűn onnan többet nem terjed tovább, mert csak így látja biztosítottnak, hogy ha még egyszer valaki odatéved, az nem lesz ezeknek a gonosz embereknek az áldozata.

Istennek azonban nem ez a terve velünk, nem azt kapjuk, amit érdemelünk. Minden bűnöm, belső sötétségem és hiábavalóságom ellenére üdvözíteni akar. Pedig Krisztusban ő is vállalta a kiszolgáltatottságot, viselte a megvetettséget, a szenvedést, az emberi gonoszság töviseit. És elment a végsőkéig, de a legvégén nem élt hatalmával, hanem csak ennyi hangzik el: „érted tettem...” Hihetetlen és felfoghatatlan, nem csoda, hogy a tanítványok sem értik a kezdet kezdetén, és ijedten menekülnének. A keresztrótányá. Nem az történik, amit vártunk, amit érdemeltünk volna. De súlya csak akkor érthető, ha ismerem a poklot, azt a bizonyos bennem lakó ürességet, ha tudom, hogy álllok Isten előtt, és mi az, amit érdemelnék.

Elfogadjuk-e?

Dogville lakónak is volt lehetősége, hogy az életet válasszák. A filmben van egy pont, amikor úgy tűnik, megelégszenek a jóval, amit Grace hozott az életükbe, képesek változni és hálásak. Aztán a kapzsiság és önzőség felülkerekedik.

Mi vajon el tudjuk-e fogadni a kapott ajándékot? Élünk-e a lehetőséggel? Nem a sötétség és a hiábavalóság hiányzik abból, aki elfogadja a kegyelmet. Ezekkel újra és újra találkozunk, ha mélyen magunkba nézünk, és gyötrelmes a szembesülés. A különbség az, hogy képesnek kell lennem felvenni a harcot ezekkel, a régivel, az „óemberrel”. Ebben a harcban hihetetlen erőt adhat, hogy tudom, mi az Isten akaratát velem. Nem a hiábavalóságra, kétségbeesésre, halálra teremtett, hanem minden egyes emberrel együtt üdvözíteni akar.

■ SZÁNTÓ ENIKŐ

Tallózó

(Mivel a 3. verskezdetbeli „Ez” névmás értelmetlen az 1–2. versek nélkül, az 1–7. verseket tekintettem a válogatás alapjának.)

„Az *epignósis alétheias* nem pusztán intellektuális megismerést jelent, hanem az igazság előtt való meghajlást, annak elfogadását és cselekvését.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Isten akaratából nem érvényesül a »numerus clausus«, nincsenek korlátok és határok üdvözítő szándékának érvényességi körét illetően. (...) Istennek már a teremtésben az volt az akaratát (vö. a sokszor idézett Kol 1,16-ot!), hogy az ember Vele való közössége a maga teljességében a Krisztus Jézus által valósuljon meg. Ezért nem lehet mellőzni a Krisztusról és keresztyéről való prédikálást. Nem lehet ugyanis Krisztus-hitre jutni az evangélium hirdetése nélkül. (...) Valóban Ő-e a szíve-közepe hitéletünknek? Nincsenek-e más »közbenjáróink« Isten előtt? (...) A »hirdetik az evangélium« ma különösen irritáló megállapítás. Mindent elborít a láttatás és értetés igénye.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„A pogány imádták a császárt, mint istenét; a zsidó csak a császár egészségéért, hosszú életéért, boldogságáért imádkozott; a keresztyén azért, hogy megismerje a Krisztust, s nyerve el az üdvösséget. A felsőség megtérése és megváltása: ez a keresztyén imádság tárgya.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata. Kálvin Kiadó*)

„Ez a vers különös hangsúlyt kap, ha eszünkbe jut, hogy Néró napjaiban íródott. Az a rettenetes üldözés, amelyet a keresztyének ettől a gonosz uralkodótól elszenvedtek, nem befolyásolta azt, hogy a keresztyéneknek imádkozniuk kell a vezetőikért. (...) Isten kívánsága minden ember üdvössége. Ezért a minden emberért végzett imádkozás ebben a tekintetben előbbre viszi Isten akaratát.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„A *nyugodt és csendes élet* nem öncél, hanem a minden emberhez szóló üdvüzenet zavartalan hirdetésének előmozdító feltétele.” (*Biblia magyarázó jegyzetekkel. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó*)

„A tartalmában igen változatos imaszolgálat nem az önbiztosítás, hanem a misszió eszköze. Nem lebecsülendő lehetőségként értékeli az apostol, hogy a gyülekezet ünnepléses keretek között, illő helyen, zavartalanul tud összegyülekezni.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

Illusztrációk

VERS

Weöres Sándor: *Az öröklét látomása*

A benső éj járataiban
megkövült csigáiban
hirtelen tűzű villám-kötegek
magány és mégis lábak csoszogása
egyre többen
talán a senki
mind-sokasodóbb alakok
a piros hús-bozótban

lehet, hogy hárman-négyen
vagy ezren s egy sem
magány és sokadalom
ez a meghalás halála
és némasága annak
ki életre sose kelt
ezért el nem múlik soha.

Weöres Sándor: *Jézus*

Rejtőztem légbe, kútba, gazba,
rám ne leljen Isten haragja,
de megfogott az elemekben
és íme testben megszülettem.

*(Azért rendeltettem hírnökül és apostolul – igazat mon-
dok, nem hazudok –, hogy a hitre és az igazságra tanítsam
a népeket)*

Babits Mihály: *Cigány a siralomházban*

Úgy született hajdan a vers az ujjam alatt,
ahogy az Úr alkotott valami szárnyas
fényes, páncélos, ízelt bogarat.

Úgy született később az ajkamon, mint
a trombitahang, mint a trombitahang
katonák szomjas, cserepes ajkain.

De ma már oly halkan, elfolyva, remegve jön
mint beesett szemek gödreiben
remegve fölcsillan a könny.

Nem magamért sírok én: testvérem van millió
és a legtöbb oly szegény, oly szegény,
még álmából sem ismeri ami jó.

Kalibát ácsolna magának az erdőn: de tilos a fa
és örül ha egy nagy skatulyás házban
jut neki egy városi zord kis skatulya.

És örül hogy – ha nem bírja már s minden összetört –
átléphet az udvari erkély rácsán
s magához rántja jó anyja, a föld.

Szomorú világ ez! s a vers oly riadva muzsikál
mint cigány a siralomházban.
Hess, hess, ti sok verdeső, zümmögő, fényes bogár!

Ha holtakat nem ébreszt: mit ér a trombitaszó?
Csak a könny, csak a könny, csak a könny hull
s nem kér, mire jó?

„Első hallásra” – gyülekezeti gondolatok

„Ne hazudjunk!” (Sári, 9 éves)

Hit nélkül nem lehet élni. Mert mi értelme van az élet-
nek? Az igazság keresése az élet egyik célja. Pál is azért
lett apostol, hogy hitre és igazságra tanítsa az embereket.
Máshogyan megközelítve: hit nélkül vajon lehet-e élni?
Milyen élet lenne az?

Az ember sokkal kevesebbet foglalkozik az üdvösség
kérdésével, mint amennyit kellene. Ezért ha rászánjuk az
időt, ha foglalkozunk ezzel a kérdéssel, akkor sokkal mesz-
szebbre jutunk.

Isten azt akarja, hogy üdvözlünk, a javunkat akarja.
Mi, emberek pedig olyanok vagyunk, hogy rosszat aka-
runk annak, aki minket bántott, Isten azonban nem ilyen.
Isten azt akarja, hogy Jézust ismerjük, „mert egy az Is-
ten, egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember
Krisztus Jézus”.

Mi a jó? Minden ember üdvözlőni fog? Miért írja azt az
apostol, hogy „egy az Isten”? Mi az igazság? „Azért rendel-
tettem hírnökül és apostolul” – Ki rendelte? Miért rendelte?

Tanúbizonyosságért adta önmagát értünk. – Akkor ta-
nú volt, vagy bizonyosságot adott? Vagy együtt érvényes a
kettő? Miért gondolja Pál, hogy neki bizonygatni kell, hogy
igazat mond, hogy nem hazudik?

Vajon miért az ember Krisztus a közbenjáró? Hiszen
pont az a tulajdonsága teszi *istenivé*, hogy meghalt és fel-
támadt értünk.

Valaki vagy apostolul, hírnökül rendeltetett, vagy vá-
lasztja ezt az életpályát. Talán Pál apostol is bizonytalan
önmagában?

Annak ellenére, hogy tudom: Jézus Krisztus önként ad-
ta magát, én mégis nagyon nehezen szánom rá magam az
önkéntes dolgokra. „A maga idejében”. Ez számomra ket-
tős jelentéssel bír. Egyfelől: akkor, amikor ő élt, másfelől
pedig mindenki a maga idejében felismeri – felismerheti,
ismerje fel –, hogy Isten adta oda önmagát érte.

Vízkereszt ünnepe után 3. vasárnap

►► 1Jn 2,3–6

Igehirdetési előkészítő

Háttér

Megismerni Istent! A Biblia első felszólítása, amelyet az
ember szívéhez intéz. Ez nem elsősorban tudást jelent, ha-
nem az ebből következő életfelfogást.

A szemita ember számára a megismerés (yd') sem el-

vont tudást, hanem egzisztenciális viszonyt jelent. Megismerni valaminek a jó vagy rossz voltát tapasztalati úton.

Megismerni valakit azt jelenti, hogy személyes kapcsolatba lépünk vele. A megismerés mélysége és tartalma, valamint formája is sokféle lehet.

A kezdetektől a teremtő Isten a kezdeményező. Ő ismer minket, már azelőtt, mielőtt mi megismernénk őt. Az Ószövetség kiválasztó, embert és népet mentő szeretetében is ez az ismeret jelenik meg. Isten ismeri teremtményeit, tudja gondolataikat már akkor, amikor még ki sem gondolták. Éppen ezért ad jeleket, megismerteti magát, kinyilatkoztatja akaratát, ami lehetőséget ad adott helyzetben a nehézségek kezelésére és az élet folytatására.

Olyan felülről jövő bölcsesség ez, amely a szövetségkötésben és Isten áldásában, a szeretet teljességében érhető tetten a kiválasztott személyek és Isten népe történetében és életében.

Minden korban ezt a titkot kell megélni. Az Isten ember iránti szeretete fölött nem az ember rendelkezik, de a nélkül nem járható az út, nem élhető az élet.

Ez olyan tanulási folyamat, amelyben egyre bensőségebbé válhat Isten és ember kapcsolata: vezetetten ismereni, tapasztalatot szerezni a Lélek által.

A tökéletes megismerés lehetősége az Újszövetségben, Jézus Krisztus személyében válik lehetségessé az Isten nélkül élni képtelen ember számára. Benne valósul meg a teljesség, Isten teremtő, mentő akarata, szeretete, végső lehetőségként egyszülött Fiát küldi, hogy az emberek megismerjék őt. A hogyan kérdése a megoldandó feladat.

A jánosi ige tartalma és üzenete

János egymásba kapcsolódó láncszemekként jelöli meg a kinyilatkoztatás, a megismerés szakaszait.

Először az Atya tanít, s akik elfogadják ezt, azokat Jézushoz vonzza. A Jézussal való közösség a megismerésben az Atyához való visszatérést jelenti. A parancsolatok megtartása olyan korlátot, ismeretet ad, amelyek úton tartanak, a hozzá vezető úton való járást teszik lehetővé. Ez tökéletesen új kapcsolat, régi alapokon és gyökereken tájékozódva az igazság megismerésének lehetősége, amelyre ott van a döntés, a dolgok megkülönböztetésének a felelőssége. János így mondja: „A ki pedig megtartja az ő beszédét, abban valósággal teljessé lett az Isten szeretete. Erről tudjuk meg, hogy ő benne vagyunk.” (1Jn 2,5; Károli-ford.) Aki megtartja az ő igéjét, abban van az igazság.

A kijelölt igében a megismerni (γινώσκειν) négyszer fordul elő különféle igeidőkben. János evangéliumában ötvenhatszor, János leveleiben huszonhatszor. (A főnévi alak hiányzik.)

Középpontba kerül az a szándék, hogy a helyes ismeretet tanítani kell. A gnosztikus tévtanítások térhó-

dítása miatt vált sürgetővé ez a kérdés. A gnosztikusok kétségbe vonják azt, hogy Jézus Krisztus isteni személy, hogy Isten fia testté lett. Az ebből az állításból eredő gondolatok, életfolytatás ellenére mond mindannak, ami az Isten szándéka, s amiért Jézust elküldte a világba. János a tévtanítások ellen érvel, amikor azt mondja, hogy Istent megismerni annyi, mint tettei és szavai alapján közösségre jutni vele, bízni benne, félni és szolgálni őt. Példa erre a jánosi út. Az az engedelmisség, ami a parancsolatok megtartásában teljesedik be, azok közül is a legnagyobb, melynek lényege a szeretet. Olyan engedelmisség, amely istenismereten alapul, Isten igéjének megtartása a lényege. Jézus Krisztusban, a „testté lett Igében” való lét jelenti egyedül a megismerést. Ma is, nekünk is. Ha engedelmes életet élünk, összekapcsol, nem szétszakít. Aki így ismeri meg Istent, a megismeréstől kezdve csak az ő akarata szerint akarja élni életét, s azon az úton akar járni, amelyen Jézus járt. Ez az ismeret, a Krisztusban való lét a megváltás egyedüli útja. János nem elégedik meg a mindenkor változó ismerettel, amely sokszor következmények nélkül háttérbe szorítja az erkölcsös magatartást. Igényli a kapcsolatot Istennel, amelynek része az engedelmisség, a bűntől való tartózkodás és a szeretet.

Előttünk van Augustinus kérdése: mit jelent tökéletessé válni a szeretetben? Szeretni még ellenségeinket is, mégpedig abból a célból, hogy testvéreinkké váljanak.

A prédikáció felé

Istent megismerni örök téma.

Igénk tükröt tart elénk abban a tekintetben, hogy hogyan és milyen mértékben ismerjük őt. Van-e hatása ránk és következménye életünkben ennek az ismeretnek?

Korunk embere temérdek tudást halmoz fel, s ebből nagyon keveset használ. Egy hazai felmérés szerint az emberek kétharmada nem olyan tevékenységet végez, amit tanult, amiről bizonyítványa van, aminek megismerése érdekében éveket töltött iskolapadban, amit talán azért választott, mert arra érzett elhívást.

Igénk a kereső ember számára mutat utat. János szavai nemcsak abban az időben, a saját kora keresztényeinek adtak útmutatást, hanem minden ember számára, a mi számunkra is, hiszen a megismerés útja egy életen át tartó folyamat.

Jól ismerem őt (az Istent)? Miből, honnan tudhatom ezt meg? Mi legyen az, amin tájékozodom?

János tanít, utakat mutat.

1. Ha megtartod a parancsolatokat, ismered őt. Ha nem tartod meg, de úgy teszel, mintha ismernéd, hazug vagy, és igazság nincs benned. Ez zsákutca. Reménytelen helyzet. Amiből következik, hogy nem ismered ön-

magad, ezért nem ismerheted Istent sem. S ha nem ismered Istent, nem ismerheted önmagadat sem. A parancsolatokat nem tudjuk betölteni, csak részismeret ez. A parancsolatok úton tartják az embert Isten világában, ahol az ő törvényeinek kellene megvalósulnia, hogy értelmes életet éljünk.

2. Az ige megtartása az Isten kegyelmének és szeretetének elfogadása. Találkozás ezzel a teljességgel, amely maga az Isten szeretete, amely mindent megváltoztathat. Új viszonyulás, amely a vele való közösségben válik teljessé. Olyan világosság, amelyet János úgy fejez ki az írása szerinti evangéliumban, hogy „*az Ige testté lett*”. Nekünk úgy kellene útjainkon járni, életünket élni, hogy követjük őt. Ez a teljes megismerés egyedüli lehetősége.

Ha tudom, ki ő, s ki vagyok én, ebből következik a hogyan éljek kérdése. Ha megsejtettem valamit, az elméletet gyakorlattá kell tenni. Ha ő van bennünk, birtoklása helyett mi vagyunk benne, s a benne maradásnak a szándéka, hitvallása.

A tanulási folyamat kezdete az, hogy egyre többet tudjunk meg róla a vele való élet közösségében. Jézus tanítványai is ezt az utat járták. Sok-sok élménnyel – hallgathatták tanításait, látták csodáit – részesei lehettek földi útjának, egészen a kereszting, amely a krisztusi tanítás csúcspontjává lett.

János tanítása szerint az Isten megismerésének lehetőségét egyedül Jézus Krisztusban látja. A választás felelősségét ránk bízta: járjunk úgy, ahogyan Jézus járt, s a megtanult dolgokat adjuk tovább. Mutassunk meg abból valamit. Olyan tartozás ez, amit szavainkkal és életünkkel róhatunk le.

Példa lehet számunkra az ismert teológus, J. I. Packer magyarul is olvasható könyve, amelynek címe: *Az igazi istenismeret*. Alázatos gondolattal kezdi: A bohóc vágyhat úgy Hamlet szerepére, ahogyan én vágytam írni Istenről. Kifejti, nem elegendő Istenről ismeretekkel rendelkezni, hanem őt magát kell megismerni a vele való személyes kapcsolat által. „*Az Úr megismerése ad értelmet*.” (Péld 9,10) Ez a legfontosabb lecke, amit meg kell tanulnunk és meg kell tanítanunk.

A napok nagy megdöbbenést keltő híre volt a történet. Egy amerikai templomban egy hajléktalan férfi börtökölt az oltár felé a hálaadásnap misén. A gyülekezet elutasító magatartása láttán fedte fel kilétét. A gyülekezet püspöke volt. Emberséges magatartásra akarta emlékeztetni híveit. Koldusként ment közénk, nem kért tőlünk semmit, csak boldog ünnepet kívánt. Sokan tudomást sem akartak venni róla, de többen távozásra szólították fel. Arra akarta emlékeztetni a közösséget, hogy ne ítélnék elhamarkodottan.

Ez a történet jó példa lehet arra, hogyan ismerjük Istent, mit kezdünk a kapott ajándékokkal, lehetőségekkel.

■ KIS JÁNOS

Tallózó

„Az emberré lett Istennel való közösségből soha nem hiányzik a másik ember. A kijelentésben megismert Isten az ő ismeretének következetes vállalása emberi és gyülekezeti közösséget teremt. (...) Isten ismerete az Őszövetségben (...) az Úr jogának elismerését jelentette népe fölött, s így engedelmisséget.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„»Krisztus a törvény vége – hirdette Pál. János látóhatáráról pedig már egészen el is tűnt a törvény.« (Veöreös Imre) (...) általában a mi emberi szeretetünk kategóriáit próbáljuk ráhúzni az isteni szeretetre. Tévedünk ilyenkor. Isten szeretete a kiválasztásban, Krisztus elküldésében, az Ő váltás munkájában, a mi megszólításunkban van. (...) az *agapé* kifejezés is kettős értelmű. Nemcsak Isten felénk forduló szeretetéről és a mi Feléje forduló viszonszeretetről szól, hanem az embertárs felé forduló szeretetről is, amelyre azonban nem vár emberi választ. (...) Aki tudja, hogy Istennel van számadása, az nem törődik az emberi hála adott esetben való elmaradásával. Aki naponként bűnbocsánatból él, azt nem terhelik meg a bántások.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Isten igéjének (...) való engedelmisség Isten szeretetének gazdag és teljes átélését eredményezi: abban igazán teljessé lett az Isten szeretete. (...) Azt mondhatjuk tehát, hogy az engedelmes hívő mélyen és teljesen ismeri »Isten szeretetét.«” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„Engedelmesnek nevezünk egy olyan gyermeket, aki megvan a saját akarata, de azonnal aláveti magát a szülőnek, ha annak tekintélye közbelép (...). Krisztus azonban soha nem így engedelmeskedett. Ő azért jött, hogy Isten akaratát teljesítse. Az engedelmisség az életmódja volt. (...) keresztyén engedelmisségnek. Olyan új élet ez, amely örömet leli abban, hogy Krisztus akaratát tegye, és elismeri teljes hatalmát maga fölött. (...) Az ő »Igéje« tágabb értelmű, mint az ő »parancsolatai«. Az *Ige* ugyanis szintén magában foglalja az engedelmisséget, de kevésbé külső jellegű.” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése. Evangéliumi Kiadó*)

Illusztrációk

GONDOLAT

(*Aki azt mondja, őbenne van, annak magának is úgy kell élnie, ahogyan ő élt*)

„Az Ész és Erkölc tehetetlensége ejt kétségbe a vak Őszönökkel szemben? Nézz körül, s gondold meg, mit vitt már végbe, micsoda erőfeszítést tett ki, micsoda győzelmeket aratott, micsoda civilizációt alkotott ez az Ész és Morál ál-

lat voltunk őserkölcse óta, mely a bellum omnium contra omnes (mindenki harca mindenki ellen) volt! De még ha nem is volna így, még ha semmi reményünk sem volna, s joggal veszítenéd el minden hitedet a Morál és az Igazság erejében: bizonytalankor is inkább illik az írástudóhoz a világitótorony heroizmusa, mely mozdulatlanul áll, és híven mutatja az irányt, noha egyetlen bárka sem fordítja felé az orrát – míg csak egy új vízözön el nem borítja lámpáit.”

Babits Mihály (1883–1941) költő, író,
műfordító: *Az írástudók árulása*

VERS

Gyurkovics Tibor: *Hetvenkedő*

Az ember folyton kiiktatja Istent
azt képzeli ügyesebb lesz helyette
bukását már csak akkor érzi itt lent
ha a világ maga alá temette.

Túrmezei Erzsébet: *Krisztus követése* (részlet)

Isten Fia halad, mégis halad
ma is. Napfényen... viharon keresztül...
vad tengeren is hívó szava rezdül.
Elő, tengeren járó Péterek!
Hány riad vissza: Tovább nem merek.
Pedig tovább még, a főpap elébe,
hol rágalom törét döfik a szívébe.
Ki vele járt viharzó tengeren,
Hány mondja most gyáván: „Nem ismerem.”
Tovább, tovább! Kereszt gyalázatát
hordva ki éri el a Golgotát?!

A könnyes, árva, viharvert csapatnak
odaát pálmát és koronát adnak
fehér, hótiszta angyalseregek.
Kitáruznak tündöklő egék.
Ujjongva zeng az örök hálaének.
De hányan lesznek, akik odaérnek?

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A bibliai szöveg olvasásakor az első kérdés, amely sokakban felmerült, hogy vajon kiről beszél, kinek az ismeretéről. Jézusról vagy az Atyáról? Kinek a parancsolataira kell gondolnunk mint követendőkre? Természetesen ha a szöveggörnyezetet is vizsgáljuk, az lesz nyilvánvaló, hogy Jézus Krisztus parancsáról van szó. Azonban rögtön felvetődik a kérdés, hogy ezt vajon hogyan is lehet megvalósítani. Önkéntelenül adódik az érzés, hogy az embernek olyanná kellene lennie, mint amilyen Jézus volt. Úgy kel-

lene képesnek lennie szeretetben élni, szeretettel viseltetni minden ember felé, ahogyan ezt Jézusnál látjuk. De vajon lehetséges-e ez? Hogyan lehetünk mi képesek olyanná lenni, mint Jézus? Képesek lehetünk úgy szeretni, mint ő? Az igaz és hamis ember kérdése így nagyon nehéz kérdés lesz. Én melyik vagyok?

Ezzel együtt alapvetően hangsúlyossá válik Jézus szeretete, s hogy az ő parancsolata alapvetően a szeretet. S aki nek Jézus a pásztora, annak magának is nyilván ezen az úton kell járnia. Ez azonban nem megy a magunk erejéből. Szükséges teljesen őhöz ragaszkodnunk, rá hallgatnunk, hogy mi is tudjunk szeretetben lenni. Érdemes belegondolni, mennyi emberrel találkozunk nap mint nap, és közülük mennyien nyilvánulnak meg szeretetből, s vajon a mi reakcióink, megnyilvánulásaink a körülöttünk lévők, idegenek felé mennyire szeretetből fakadnak!

Az ő közelségére vagyunk utalva, az ő szeretetéből kell táplálkoznunk, megerősödnünk, ha valóban követői akarunk lenni. Aki pedig az ő szeretetéből él, magának is feladata, hogy ezt adja tovább. Személyesen bennünket állít a kérdés elé az ige: igaz ember vagyok-e, vagy hamis? Sőt már eleve az is nehéz kérdés lehet, hogy miből tudom megállapítani, én igaz ember vagyok-e vagy hamis.

De egészen bizonytalankodó kérdések is felmerülhetnek. Például mi a helyzet akkor, ha az ember azt *mondja* ugyan, hogy ismeri Jézust, de igazában még csak az út elején jár, még csak éppen fogalmazódik a gondolat, hogy meg akarja őt ismerni? Mit gondoljon önmagáról: igaz vagyok már, vagy még hamis?

Annyi bizonyos, hogy aki „igaz” ember, azon meglátzik, hogy Jézushoz tartozik, s a tőle kapott szeretettel fordul a többiek felé. Az pedig, hogy Jézushoz akar-e tartozni, az ember egyéni döntése, amelyet meg kell hoznia.

Vízkereszt ünnepe után 4. vasárnap

▶▶ Ef 1,15–23

Igehirdetési előkészítő

A szöveg újraolvasása – kapcsolatok és hangsúlyok

A szerző Istent kétféleképpen említi: egyrészt, mint „Urunk, Jézus Krisztus Atyját”, azaz Istent Jézuson keresztül akarja látni, a vele való relációban, *status constructus*ban, másrészt mint a „dicsőség Atyját”; ez az utóbbi kifejezés egyébként egyedülálló az Efezusi levélben. A könyörgésnek az a célja, hogy a keresztelés liturgikus eseménye a megkereszettek életére valóban kihatással legyen. Azzal a kéréssel fordul Istenhez, hogy adassék meg nekik a Lélek bölcsessége és a felismerés, amely Isten megismerésén alapul, és ezt az

Ószövetségből vett kifejezésekkel teszi. Gondoljunk Ézsaiás 11,2-re, ahol ez az ismert szakasz olvasható: „Az Úr lelke nyugszik rajta, a bölcsesség és értelem lelke, a tanács és erő lelke, az Úr ismeretének és félelmének lelke.” A *kinyilatkoztatás* kifejezés a 9. versre utal vissza, amely már nem része a perikópának. Abban szerepel a *misztérium*, amelyet pongyolán lehet titoknak is fordítani: tehát fel kell ismerni a misztériumot, amely a páli teológia rendszerében mindig összefüggésben van a szentségekkel. A Lélekben való részesedés nyomán pedig azért könyörög, hogy megvilágosodjanak, amihez a szerző szerint három dolog tartozik: felismerése annak, hogy reményre vagyunk elhívva, és hogy milyen reményre hívták, milyen gazdag az elődök dicsőséges öröksége, és milyen felmérhetetlenül nagy az ő hatalma azok felett, akik hisznek; vagyis nem az a kérdés, hogy mekkora Isten hatalma általában, hanem az, hogy rajtunk, hívőkön mekkora.

A 19. verstől olyan szakasz kezdődik, amely hitvallásból indul és dicsőítésbe torkollik. Ebben a részben a keresztény hit egészen tömör összegzését kapjuk. Isten hatalmának nagyságát nem másban ismerhetjük fel, mint abban az erőben, amelyet „Krisztusban” gyakorolt, amikor Jézust felemelte a holtak közül (lásd még: Kol 2,12; 1Thessz 1,10), és jobbára ültette a mennyben (párhuzamos helyek: Kol 3,1; Róm 8,34). Ott Krisztus uralkodik minden kozmikus erő felett (lásd Kol 1,16), és neve hallatán mindenki térdet hajt (vö. Fil 2,9–11). Isten mindent Krisztus befolyása alá helyezett, és őt tette meg az egyház fejévé, amely az ő testében lesz teljesség; ő tölt be minden teljességet, az egész univerzumot.

A „dicsőség Atyja” elnevezés nem felhívás a dicsőségteológia hirdetésére

A reformáció nagy fordulatot hozott az egyház tanításában. Új szemléletet, amely azon a felismerésen alapult, hogy Isten megismerésében a Szentírás, azon belül pedig a Jézusról és az ő földi működéséről és haláláról szóló evangélium sokkal fontosabb, mint a teremtés és az abban megmutató isteni dicsőség. Ebben az alapigében olyan szemléletet kapunk – a páli teológiának hála –, amelynek nyomán megerősödhetünk abban a meggyőződésünkben, hogy ez a fordulat helyes volt, és a dicsőség Atyja sem személhető másként, mint Krisztuson keresztül, akin megmutatta hatalmát, de nem a földi életének keretei között, hanem azon túl, a feltámadás által. E világi viszonyaink között a dicsőség, különösen egy Krisztuson kívül keresett dicsőség csak fals, csalfa teológiához vezethet.

Emlékszem egy esetre még teológushallgató koromból. Gyerektábort szerveztünk, különböző világnézetű egyetemisták voltunk együtt, egy baráti társaság. Felvetődött a kérdés, hogy mi legyen a gyerektábor programja, mire akarjuk a gyerekeket tanítani, mire akarjuk a figyelmüket

ráirányítani. Az egyik elkötelezett katolikus fiú felvetette, hogy mi lenne, ha a teremtettség szépsége lenne a téma. Volt köztünk egy mozgássérült fiú, aki a felvetésre ironikusan csak annyit mondott, hogy neki lennének problémái a teremtett világ szépségével kapcsolatban. Megfagyott a levegő, és némi csend után más témák után néztünk.

A Krisztus-centrikusság a garancia a dicsőségteológia – nem kiiktatására, de – zárójelbe tételére

A teremtett világ szépségéből és a teremtettségben megmutató isteni dicsőségből, vagyis Krisztuson kívül keresendő dicsőségből kiindulni – ez a teológia jellemezte az egyházat egészen a középkor végéig, amely a teremtés művei mellé felsorakoztatta az ember erkölcsi jócselekedeteit, és a kettő együtt kövezte ki, pontosabban vélte kikövezni az ember útját Istenhez.

Arisztotelésztől és rajta keresztül Aquinói Tamástól – a reformációi teológiától érintetlen keresztény berkekben – azt tanulták és tanulják, hogy az akarat tárgya a jó, és a jó szeretetre méltó, míg a rossz gyűlöletes, ezért Isten a legfőbb és a leginkább szeretetre méltó. Ezért Krisztus kereszthalálára úgy tekintettek, mint ami enyhíti és oldja a leginkább gyűlöletre méltó dolgokat. Gerhard O. Forde a *Heidelbergi disputációról* írt *Ki a kereszt teológusa?* című munkájában kifejti: „Úgy tűnhet, hogy végtelen számú vallás és teológia lehetséges. De a valóságban a legtöbb vallást a dicsőségteológia jellemzi. Ezzel a gyűjtőnévvel illelhetjük azt a fajta lényegüket, mellyel az egyház által legfontosabb eseményhez, a Kereszthez közelednek.”

Hogyan gondolkodik a dicsőségteológia Jézus Krisztus keresztjéről? Vegyük példának a legszélsőségesebb dicsőségteológiát hirdető iszlámot:

E vallás szerint Jézus mint próféta az utolsó előtti volt, aki megelőzte Mohamed megjelenését, egy volt a próféták sorában. A muszlim szemlélet szerint a próféta tökéletes jellemű, alkalmas ember, példaértékű személy, akit Allah mindenképpen győzelemre vezet. Az Ószövetség elbukó, botladozó, vagyis közel sem hibátlan prófétái is megütközést váltottak ki a muszlimokból. Mivel egy próféta szerintük nem lehet ilyen, ezért is utasítják el Jézus kereszthalálát: „És nem ölték meg őt, és nem is feszítették meg, hanem csak úgy tüntetett fel nekik.” (Korán 4:158) Allah prófétája ugyanis nem szégyenülhet meg, és nem veszíthet. Ha Jézus tényleg próféta volt, nem végezhetett ilyen legyőzött, szégyenletes módon a kereszten. De ha Jézus vallási háborúban halt volna meg, akkor egészen más helyzet állna fent, mivel akkor már az elesettek dicsősége az övé is lenne.

A dicsőségteológia – szélsőséges formájában – elveti a kereszthalál tényét, azt látszathalállá szelídíti – Markiontól az iszlámon át a jelenkori ezoterikusokig találkozni ezzel a felfogással.

A legtöbb embernek fogalma sincs, hogy létezik a dicsőségtéológiának alternatívája. Arról sincs fogalmuk, hogy keresztényként sokszor dicsőségtéológiát hirdetnek. Például amikor egy kántor arról beszél, hogy szolgálatával, művészetével Isten nagyobb dicsőségét akarja szolgálni, és azt gondolja, hogy az emberek ezáltal „közelebb kerülnek Istenhez”. Vagy amikor a rossz helyzetben lévő testvért azzal vigasztalja valaki keresztényként, hogy majd csak jobbra fordulnak a dolgok.

Még maga a kereszt is átlátszóvá válik, amelyen úgy mond keresztül lehet látni, és meg lehet látni a dicsőség láthatatlan birodalmát. Vagy maga a kereszt lesz a létra vagy híd, amelyen keresztül a dicsőség birodalmába belépést nyerünk. Ennek rafináltabb, spekulatívabb formája, amikor az áldozat tanát használják arra, hogy a kereszt üzenetén túlléphessenek.

Vannak, akik még ennél is tovább mennek, és élénk színekkel ecsetelik, hogy milyen undorral fordul el az Atya a saját Fiától, aki a kereszten a világ minden bűnét magára vette, mivel Jézus őket helyettesíti, testesíti meg.

Az áldozat dogmája vajon nem azért olyan népszerű mindmáig, mert burkolt dicsőségtéológia, amely azzal álcázza magát, hogy sokat és részletesen beszél a keresztről, holott egyetlen igazán fontos hangsúlya, hogy nyugodjunk meg, Isten fensége, hatalma és dicsősége nem szenvedett – még Jézus agóniája és halála közben sem – csorbát?

Isten a maga hatalmával Krisztusban munkálkodik

Krisztus legfőbb művén, a kereszten keresztül, a kereszt által kell értelmeznünk alapigénknek ezt az állítást.

Talán csak a Fiú szenvedett volna, és az Atya a maga sértetlen, transzcendens mennyországának kényelmes és dicsőségtől sugárzó trónusáról szemlélte a kereszt immanens, gyalázzal terhes eseményét, és közben azzal vigasztalta magát, hogy Fia csak kibírja valahogy – az elégséges áldozat meghozatala érdekében – azt a három napot dicsőség nélkül, hogy aztán annál nagyobb legyen a kárpótlása? Pál szavai nem engedik meg, hogy a kereszt művét ilyen módon értsük. Mert Krisztusban munkálkodik, és ez ugyanaz a munkálkodás, amellyel rajtunk megmutatja mérhetetlen hatalmát, ugyanis ez által – mármint a Krisztusban megmutatkozó isteni munkálkodás által – mutatja meg mérhetetlen hatalmát rajtunk.

1960-ban Karl Rahner új teológiai programot fogalmazott meg: „Jézus halálát ne csak megváltó műként értsük, hanem valós természetében.” Több 20. századi teológus, aki a reformáció, illetve Luther keresztteológiáját újragondolta, azt állította: a kereszthalálban az atya nem maradt sértetlen. „Hogy mernénk azt állítani, hogy Jézus halála nem hatja meg Istent? Inkább azt kell mondanunk, ez a halál maga fejezi ki Istent... Isten nem nagyobb, mint Jé-

zus az alázatában. Nem dicsőségebb, mint Jézus a megadásában. Isten nem hatalmasabb, mint Jézus ebben a tehetetlenségében, és végül: Isten nem istenibb, mint Jézus ebben az emberségben.” (Moltmann) Az Úristen teljes és kisebbitetlen istensége a tökéletes kiszolgáltatottságban mutatkozott meg, a megfeszített Jézus végső agóniájában. Isten mint Atya „belement” a Fiú szenvedésébe, és ebben a tettében megmaradt teljesen Istennek. Ez nem írható le egy olyan teológia eszközeivel, amely Istent csak a dicsősége trónusán képes elképzelni. A Jézus Krisztusban való hit éppen azt jelenti: az istenség az emberség alá lett elrejtve. Isten Jézus keresztjében, ebben az eseményben található meg.

A kereszten keresztül szemlélni, azon keresztül mérlegre tenni a kultúrát, vallást, hitet, emberi kapcsolatokat, mindent – ez radikális út. Maga Gerhard O. Forde így ír erről *Ki a kereszt teológusa?* című tanulmányában: „Hogy miért nincs a témának szakirodalma? Mert kockázatos erről a kérdéstről írni. Miről is szól a kereszt teológiája? Mindössze a szenvedéstörténet megisméltése lenne? Nem erről van szó. Talán a jóvátétel tanának egy újabb variációja? Nem egészen. Talán beszámoló egy szokatlan vallási tapasztalatról? Ez már közelebb van az igazsághoz, de mégsem egészen... Radikalitása okán olyan kérdéseket vet fel és válaszol meg, melyek számunkra még ma is kérdések, és holnap is azok lesznek.”

Ahhoz kell megkapnunk az ő Lelkét, hogy megismerjük őt

Nem kevesebb a tét, mint hogy helyes istenismeretre jutunk-e. A helyes istenismeret így szólítja meg őt: a mi Urunk, Jézus Krisztus Atyja.

Nemrég, amikor egyik este öt éves fiamat altattam, azt mondta: „Én nem tudom, hogy néz ki Isten.” Mire azt válaszoltam, hogy úgy néz ki, mint Jézus. Erre ő felmutatott egy, még jó néhány évvel ezelőtt általam készített ikonra, amely Jézust ábrázolja, és így szólt: „Ott van, de nem pont így néz ki, mert az csak úgy sikerült.”

A gyermek szavaiban már megfogalmazódik a finom distinkció, amellyel különbséget tesz az egyes emberek személyes istenélményei között és kinek-kinek a sajátos Jézus-képei között.

Milyen gazdag az ő örökségének dicsősége...

A *kábód* 'dicsőséget', de 'tiszteletet' is jelent. Az előző generációk Jézusban való hitének örökségére tekinthetünk tisztelettel, de az új generációnak magának kell megtalálni az utat a helyes istenismeretig. A mi Krisztus-képünk esetleges, „csak úgy sikerült” jellege nem teszi lehetővé, hogy kőbe vésett örök igazságként prezentáljuk a követ-

kező nemzedéknek. A helyes tiszteletet akkor adják meg neki, ha felismerik, hogy őket ez a „kinsz” csak egy bizonyos pontig vezetheti és segítheti.

Hivatkozott művek

FORDE, Gerhard O. 2005. *Ki a kereszt teológusa?* Magyarországi Luther Szövetség, Budapest.

■ RÉZ-NAGY ZOLTÁN

Tallózó

„...hálaadása mindjárt könnyölgésre fordul. Mit kér? Elsősorban ismeretet. Az ismeret a Bibliában általában az Isten és ember közti helyes viszonyulást jelöli (Mt 11,27; 1Kor 8,1–3). Itt a megismerésnek arról a különleges, szinte misztikus fajáról (*epignósis*) van szó, ami valaminek vagy valakinek a mély, gazdag megismerését jelöli, ami szinte egyenlő annak lényébe való behatolással. Ennek az ismeretnek Krisztus a tárgya.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Korunkban is bevett gondolat, hogy Jézus holmi »kiszegítő« csupán, (...) éppen ezért időszerű az üzenete. Nem »kiszegítő«, hanem »Úr«, akinek minden alá van vetve. Pál a »mindenbe« nem csupán az emberi tényezőket foglalja bele, hanem az egész titokzatos és félelmetes ördögi-démoni világot is.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„A filozófia arra tanít, hogy »ismerd meg magad«. A keresztyénység viszont ezt mondja: »ismerd meg Istent Jézus Krisztuson keresztül.«” (*A Biblia ismerete kommentársozogat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„Mi talán azt hinnénk, hogy a világmindenség megte-remtése volt Isten hatalmának legnagyobb megnyilvánulása, vagy ahogyan Isten csodálatosan átvitte népét a Vörös-tengeren. De nem! Az Újszövetség azt tanítja, hogy Krisztus feltámadása és mennybemenetele igényelte az isteni energia legnagyobb kiáramlását.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Bizonyos értelemben az egész Szentírás, mind az Ószövetség, mind az Újszövetség, az utógondozás szándékából íródott, amit Isten végez küldöttei által, hogy a hit és annak tettei ne pillanatnyi fellángolás legyenek csupán. Sőt nem elegendő megmaradniuk azon a szinten, ami a kezdeti időkben betöltötte őket, mert új kísértésekkel kell szembenéznüik, s fel kell szerelkezniük, hogy megállják a helyüket, s legyen lelkükben kellő ellenanyag, ami megvédi őket a tévelygésektől és a megingástól a nehézségek között.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

„...milyen gazdag az ő örökségének dicsősége a szentek között (...). Én már sokat gondoltam a saját Istenben levő gazdagságomra, de hogy Isten engem a saját gazdagságának tart?” (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre. The Word for Today*)

Illusztrációk

GONDOLAT

(és kérem, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus Istene, a dicsőség Atyja adja meg nektek a bölcsesség és a kinyilatkoztatás Lelkét, hogy megismerjétek őt, és világosítsa meg lelki szemeteket, hogy meglássátok: milyen reménységre hívott el minket)

Hiszem,
 hogy megszabadít előítéleteimtől.
 Hiszem,
 hogy megváltoztatja szokásaimat.
 Hiszem,
 hogy legyőzi közömbösségemet.
 Hiszem,
 hogy szeretettel tölti el lelkemet.
 Hiszem,
 hogy megállít a rossz előtt.
 Hiszem,
 hogy felbátorít a jóra.
 Hiszem,
 hogy legyőzi szomorúságomat.
 Hiszem,
 hogy szeretettel tölt el Isten igéje iránt.
 Hiszem,
 hogy elveszi kicsinyhitűségemet.
 Hiszem,
 hogy megerősít szenvedésemben.
 Hiszem,
 hogy áthatja egész lényemet.

Karl Rahner (1904–1984) katolikus teológus imája

(Az ő lábai alá vetett mindent)

„Semmi sem olyan erős, mint a gyengédség, és semmi sem olyan gyengéd, mint a valódi erő.”

Szalézi Szent Ferenc (1567–1622)
 francia püspök, teológus

„Egy uralkodó nem tehet semmit anélkül, hogy saját cselekedeteit és viselkedését tükörképként ne látná viszont alattvalóiban. Nemcsak törvénnyel és ráruházott végrehajtó hatalommal uralkodik felettük, hanem követendő példaként is...”

Honfy Ágnes Ilona kortárs magyar író

VERS

Weöres Sándor: *Rongyszőnyeg* (részlet)

Én is világot hódítani jöttem,
 s magamat meg nem hódíthatom,

csak ostromolhatom nehéz kövekkel,
 vagy ámíthatom és becsaphatom.

Valaha én is úr akartam lenni;
 ó bár jó szolgálhatnék!

De jaj, szolgál csak egy van: az Isten,
 s uraktól nyüzsgő a végtelenség.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Első hallásra kicsit nehezen érthető ez a szakasz. Többször is át kellett olvasni, hogy megértsük. Az első hosszú mondat egy összetett imádságnak tűnik, amelyben egyaránt van hálaadás és kérés. A sorokon átsüt, mennyire szereti Pál az efezusiakat. Jó lenne hallani erről a gyülekezetről, érdekelne bennünket, hogy kiknek szólt eredetileg ez a levél. A „szentek” szóra felkaptuk a fejünket; milyen értelemben beszél itt Pál szentekről? A szakasz második része a Filippieknek írott levelében olvasható Krisztus-himnuszhoz hasonlít. Ezek a megfogalmazások nagyon szépek, de a mai hallgatóság számára talán kicsit távoliak. Ha ezeket mai nyelvre fordítaná az igehirdető, akkor jobban megértenénk az üzenetet. Nagyon lelkesítő, hogy Krisztus testének tagjai vagyunk, egy nagy élő közösség apró alkotóelemei. Az egyházon belül testvérek mondhatunk mindenkit. Ez nagy öröm, de jobban belegondolva hatalmas felelősség is.

Azért, hogy egy kép kialakulhasson bennünk a szakaszról, egyszer azt teljesen mértékben elolvastuk. Ezt követően a verseket egyesével vagy gondolati egységenként olvasva megálltunk, hogy az első gondolatokat összegyűjtsük.

15. vers: Az igaz hitnél és szeretetnél nincs nagyobb érték az ember életében és a gyülekezetben. Ha ezek formálják motivációnkat és cselekedeteinket, akkor járunk az Istennek tetsző úton. Adjunk hálát Istennek, hogy követendő példaképeket támaszt. Pál nemcsak a maga érdekeivel

törődik, mert például az efezusi gyülekezet sorsát is számon tartja, sőt imádkozik értük.

17. vers: Az önző, csak a saját érdekeit megvalósító ember nem juthat el az igaz bölcsességre. Az igaz bölcsesség útján az Isten hívására adott őszinte igen válasz (megtérés és bűnbánat) tud elindítani, mert ekkor Isten ajándékként adja az ő Lelke vezetését az életünkben. Az emberi elme be tudja fogadni, amit az Istenről hall, de ehhez a Szentléleknek kell munkálkodnia bennünk.

18. vers: A hitben járás ajándéka Istentől az örök élet az ő közelségében. Az Isten nélküli élet, még ha örökké tart is, nem élet. Jézus a hívőknek (az ő elhívására igent mondóknak) most készíti a helyet második eljövetele előtt. Mily jó hallani ezt a biztatást a közösségben, hogy az Úristen lehajol az elveszett után, és minket, érdemteleneket az ő országába hív!

19a vers: Isten mindenható! Képes minket is átformálni! Hatalmas munkát kell hogy végezzen, hogy a bűnbeeséskor összetört isteni képmást bennünk helyreállítsa. Nélküle ezt mi magunk képtelenek lennénk véghezvinni.

19b–20. vers: A Hiszekegyben ezt imádkozzuk! Ez a hitvallásunk része. Jézus Krisztus magára vette a bűneinket, és ő hordozta el a bűn zsoldját, a halált helyettünk. Erre emlékezünk az úrvacsoravételrel. Magát adta értünk, így lett az ő megváltása a mi örök életünk forrása, így engesztelte ki Istent az emberrel, ezért van bűnbocsánat, és ezért mondhatjuk Istennek: „Abbá, Atyám!” Az értünk hozott áldozat miatt, hálából engedelmességgel tartozunk!

21. vers: Nincs Jézusnál nagyobb Úr! Isten Úrrá tette alkotásai felett, mindent a lábai alá vetett. Neki adatott minden hatalom. Azért került ő a legmagasabbra, mert bűntelen volt, és a legnagyobb áldozatot hozta meg, életét adta értünk. Jézus alapította az egyházat, amelynek tagjait most is toborozza. Adjunk hálát Isten hatalmas szeretetéért, *kegyelméért!*

IGEHIRDETÉS ◀

Közel van az Úr

Igehirdetés 1Kor 12,1–11 alapján*

■ SMIDÉLIUSZ ERNŐ

A korinthusi levél igéi egyszerre érthetőbbek és világosabbak lesznek számunkra, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy ez a levél válaszelevél a korinthusiaknak Pálhoz intézett kérdéseire. Mikor Pál a gyülekezet alapítása után eltávozik Korinthusból, ott rövid idő alatt egész sor

kérdés merül fel, amelyek tisztázására levelet intéznek Pálhoz. Megkérdezik Pált, mi a véleménye az áldozatokról, a pereskedésről, a házasságról, a keresztyén szabadságról, a kísértésekről, az úrvacsoráról. És a Pál által adott választ olvashatjuk az Első korinthusi levélben. A mai szentigénk valószínűleg a korinthusiak azon kérdésére adja meg a választ: mi teszi gazdaggá a gyülekezetet? Mi az, ami erőt ad a gyülekezetnek? Mivel emelkedhetik a gazdag pogány gyü-

* Elhangzott a Szentháromság ünnepe utáni 10. vasárnapon, 1938. július 21-én Körmenden.

lekezet fölé a korinthusiak szerény keresztyén gyülekezete? Pál apostol a gyülekezet gazdagságát különös mértékkel méri. Nem abban látja egy gyülekezet gazdagságát, hogy mennyi a földje. Nem is a pénze teszi gazdaggá a gyülekezetet, még a szép ajándékok sem emelhetnek föl egy gyülekezetet. Pál apostol egy gyülekezet gazdagságát attól teszi függővé, mennyi annak körében a szolgáló ember. Bár az apostol nem ezekkel a szavakkal fejezi ki magát, mégis erre gondol, mert amikor a Lélek ajándékairól, a kegyelmi adományokról beszél, akkor azokat úgy tekinti, mint amelyeket azért kap az ember, hogy a különböző szolgáltatásokat, melyekre a Lélektől erőt kap, elvégezhesse.

Figyeljük meg most azért, hogyan néz a Biblia a szolgáló emberre. Józsué ott áll a sikemi országgyűlés színe előtt. A nép, melyet bevezetett az ígélet földjére, körülötte. Józsué, az ősz vezér lassan előadja, miről van szó. Az a kérdés, kit szolgáljanak. És ekkor mondja azokat a mindenki számára megszívlelésre méltó szavakat: „*Hogyha rossznak látjátok azt, hogy szolgáljatok az Úrnak: válasszatok magatoknak még ma, akit szolgáljatok [...]: én azonban és az én házam az Úrnak szolgálunk.*” (Józs 24,15) Az Ótestamentum szerint a nép sorsa fordult meg azon, hogy az Úrnak szolgáló emberekből állott-e!

Az Újtestamentum, amikor szolgálatról van szó, mindig Jézust állítja elé. Krisztus egész élete szolgálat. Nem azért hagyta ott a mennyet és lép az emberek közé, mert kevés neki az angyali kar örök hódolata. Nem is azért jön, mert azt várta, hogy itt a földön majd nagyobb dicsőség vár rá, hogy itt majd biborszönyeget terítenek elébe, folytonos ünneplés lesz osztályrésze. Jézus nem azért jön, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak. Egész élete szolgálat. Másoknak kenyeret ad, maga éhez; másoknak örök lakást készít, magának nincs hová lehajtani a fejét.

Ugyanezt a szolgáló életet tűzi ki célul tanítványai elé is.

Máté evangéliuma 20,22 versétől kezdve olvasunk arról, hogy a két Zebedeus-fiú anyja odaáll Jézus elé, és kéri, hogy Jakab és János, az ő fiai legyenek az elsők, és akkor Jézus azt mondja: aki közöttetek első akar lenni, az legyen a ti szolgátok.

Pál apostol büszkén írja oda Római levele elejére: „Pál, az Isten szolgálója”, és boldog örömmel írja a levélben: most pedig, miután felszabadultatok a bűn alól, szolgálóivá lettek az Istennek.

Ezek a kiragadott részletek megmutatják, hogy a Biblia szerint az, aki első akar lenni, aki nagy akar lenni, az csak szolgáló ember lehet.

Azonban szolgálatot végezni úgy, hogy abban az Isten is örömét lelje, nem olyan könnyű. A szolgálatnak megvannak a maga feltételei. Szolgálni csak az az ember tud, aki az Isten kegyelmi ajándékában részesült. A 8–10. versek felsorolják a kegyelmi adományokat. Lehet most már valaki akármilyen ragyogó tehetség, vagy lehetnek akár-

milyen adottságai, ezek a cselekedetek sohasem lesznek szolgálattá Isten Lelke nélkül. Minden cselekedet akkor válik szolgálattá, ha az ember alárendeli képességeit és adottságait az Isten lelkének, aki ezt neki haszonra adta. Ebből következik az is, hogy az egyházban is akármilyen fontos szerepet töltsön be valaki, hiába van meg minden külső jel arra, hogy elhívta az egyház erre a munkára, hiába dolgozik az egyházért, ha életét, munkáját nem rendelte alá a Lélek uralmának, munkája nem lesz szolgálattá, mert azzal inkább szolgálta a hiúságát, mint az Istent.

Szolgálni továbbá csak az az ember tud, aki ismeri a szolgálat lényegét, amit ezzel a szóval fejezhetünk ki: engedelmesség. A szolgálatokban a különböző lelki ajándékok szerint különbség lehet, de ugyanaz az Úr, akivel szemben engedelmisséggel tartozom. Nem én választom tehát meg a módját, hogyan szolgáljak. Isten a teljes jogú Úr. Neki van terve minden emberrel, és nem tud szolgálni az olyan ember, aki ellene szegül ennek a tervnek. Igen sokan elmondják: nem tudok megbékélni, nem tudok megnyugodni, pedig úgy szeretnék szolgálni. Ez azért van, mert még nem hódolt az emberi akarat az Isten akarata előtt. Fontos az is a szolgálatnál, hogy Jézus nem egyszeri engedelmisséget kíván, hanem állandót, és pedig azért, mert ez megóv attól, hogy beleessünk Márta hibájába, aki előtt bálvány lett a szolgálat, annyira, hogy még a szolgálat Uráról is elfeledkezett. Szükséges a szolgálathoz annak a titoknak a felismerése is, hogy nem mi magunk, hanem általunk az Isten szolgál, amint az Ige mondja: különbség van a cselekedetekben, de ugyanaz az Isten, aki cselekszi mindezt mindenekben. Ez a keresztyén élet legtitokzatosabb tapasztalása, amikor eljut a szolgáló ember oda, ahol Pál apostol így kiált fel: „*Élek pedig többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.*” (Gal 2,20)

Aki a Lélek által engedelmisségben szolgál Istennek, az boldogan hirdeti: semmi érdemem nincs, minden a Krisztus érdeme, aki megváltott engem. Cselekedetem sincs, mert ami látszólag az enyém, az is az Istené, és ez a csoda, hogy Isten szolgál énbennem.

Jellemző a szolgálatra az is, hogy csak önkéntes lehet. Isten nem tekinti szolgálatnak, ha csak azért teszem, mert kénytelen vagyok. Isten előtt nincs kényszerszolgálat. Az igazi szolgálatban tehát mindig az jut kifejezésre, hogy a lelki ajándékok birtokában lévő ember Isten akaratának végrehajtására boldog tékozlással szerszámul felajánlja magát az ember. Odaadja magát Isten kezébe, hogy Isten éljen vele, hogy akarata rajta keresztül menjen végbe.

Hogyan állasz te, testvérem, a szolgálattal? Talán te is azok közé tartozol, akik annyira urak szeretnének lenni. Mert az tény, hogy ma mindenki arra törekszik, hogy hatalma alá hajtson embereket. Mai felfogás szerint első az, akinek a legtöbben engedelmeskednek.

Miért van olyan kevés szolgáló ember? Mert a szolgálat az ember kényelmét elrabolja. Ha szolgáló valakit, akkor

nem rendelkezem többé az időmmel, mert folyton érzem, hogy még valamit nem tettem meg, ami vár rám. A szolgálat esetleg anyagi előmenetelembe is kerül. Miközben végzem, nem is gondolok arra, hogy anyagi áldozatot is követel. A szolgálat sokaknak világi pályájukon hátrányt is jelent. Kénytelen nélkülözni a szolgáló embert a családja is. A szolgálatban az ember szenved, fárad, egyszóval elég. Ezért volt egy régi fejedelmi család címerében egy égő gyertyaszál és körülötte ez a jelmondat: „Mások szolgálatában égek el.”

Mered-e ezek után állítani, hogy minden eddigi munkád szolgálat volt? Lehet, hogy dolgoztál, szinte felőrölted egész életedet a munkában, de csak azért, mert kötelességed volt, mert elő volt írva és végezted a munkát Lélek nélkül, és ez nem szolgálat, hanem robot. Vagy szolgáltad csak a nemzetet elfelejtve. Szolgáltad-e egyházadat úgy, hogy abban öröme lehetett a szolgálat Urának? Vagy csendben meghúzódtál, és azt gondoltad: rám úgy sincs szükség. Egy híres zeneszerző próbát tartott egy nagy zenekarban, ahol többféle hangszer működött és több hang énekelt. Egyik percben, amikor a kar teljes erővel énekelt, a trombiták harsogtak, az orgona zúgott, az egyik fuvalás, aki messze ült a dirigáló karmestertől, úgy gondolkozott: ebben a nagy hangversenyben mindegy, hogy én mit csinálok, hiszen úgysem hallik ki az én kis fuvalóm, abba hagyta a játékot. Abban a pillanatban csendet intett a karmester, és így kiáltott: hol maradt a fuvalás?

Nagyon téved, aki azt hiszi, hogy nem veszi észre senki, ha nem szolgál. Isten mindenkinek a szolgálatára igényt tart.

Nem tudom, testvérem, milyen munkára hívott el a szolgálat Ura. Íróasztal mellé állított-e vagy a munka eszközét adta dolgos kezedbe, vagy az eke mellé állított, de azt tudom, hogy akárhová helyezett, azt várja tőled, hogy munkádra úgy tekints, mint szolgálatra.

Azt mondják sokan, hogy az egyház életének a fáját vihar rázza, azért recseg-ropog minden körülöttünk. Nem csupán Isten hajtogatja az egyház életének fáját, és keresi a

levelek mögött a gyümölcsöket? Keresi Józsué lelki utódait, a szolgáló embereket, akik egész életükkel az Úrnak szolgálnak, akikre ráütheti a Barány a pecsétjét: ez az enyém.

Szereted az egyházadat? Akkor határozd el, én még ma szolgáló ember leszek. Még ma kell megkezdeni az Úr szolgálatát. Mert a ma az enyém. A holnappal nem én rendelkezem. Kezdd el még most! Ámen.

* * *

Édesapánk Nemeskéren, Smidéliusz Sámuel és Szabó Zsófia negyedik gyermekeként 1913. július 29-én született. Két fű- (Dezső és József) és egy leánytestvére (Karola) volt. A nemeskéri elemi iskola után Sopronban a Líceumban, azt követően az Erzsébet királyné Tudományegyetem teológiai fakultásán tanult. 2013. július 28-án Répcelakon a vasárnapi úrvacsorai istentiszteleten emlékeztünk meg róla és öt évvel ezelőtt elhunyt édesanyánkról is. Az istentiszteleti liturgiát a helyi lelkész, Verasztó János (az édesapánk életútját bemutató összefoglalást is ő olvasta föl) és unokája, Smidéliusz András végezte. Igehirdetéssel szolgált fia, Smidéliusz Zoltán esperes. Az úrvacsorai szolgálatban menyee, Smidéliuszné Drobina Erzsébet surdi lelkész és veje, Deme Dávid nagykanizsai igazgató lelkész szolgált. László fiának gyermekei, Smidéliusz Gábor Budapest-Deák téri és Smidéliusz András kajárpéci lelkészek Bárdosi Németh János megzenésített versét énekelték: *Hazatérés*.

Az igehirdetést beküldő Deméné Smidéliusz Katalin *Majd kérdezel* című versével köszöntötte a gyülekezetet és adott hálát szülei szolgáló életéért.

Feljegyezték, hogy élete vége felé Albert Einstein levette Newton és Maxwell, a két kiváló fizikus portréját a falról, s helyettük Gandhi és Schweitzer képét rakta fel. E szavakkal indokolta tettét: „Legfőbb ideje, hogy a siker eszményét a szolgálat erénye váltsa fel.”

A címlapon Krähling János budaörsi temploma

A rendszerváltáskor, a nyolcvanas években beinduló egyházi építkezések nem onnan indultak ahol negyven évvel korábban, a második világháború kezdetekor megszakadtak. A cezúra túl sokáig tartott ahhoz, hogy zökkenőmentesen fel lehessen venni az elejtett fonalat. Az új építésű evangélikus templomoknál nem volt kanonizált követelményrendszer, közös nyelv vagy megbízói szándék, csak alkotók és közösségek voltak. Ugyanakkor az sem véletlen, hogy a kortárs templomépítészetben úgy színvonalát, mint építészeti minőségét tekintve messze kiemelkedik az evangélikus épületanyag. Talán a jól képzett, nívós építésszek evangélikus kötődése vagy a szakmai zsűri és az újonnan alakult egyházi építészeti felügyelet járult hozzá a sikerhez? Ma még túl közel vagyunk ahhoz, hogy ezt eldönthessük.

A 2014. évben elkészültének 10. évfordulóját ünneplő budaörsi templom is szép példája az emberléptékű épületeknek. A város zárt sorú főutcájának épületei közé úgy ékelődik be a téglából készült templom, hogy egyszerre visszafogott tud lenni, és mégis odavonzza az arra járók tekintetét. A téglapépület tornyával és várszerű kialakításával visszafogottan figyelemfelkeltő. Oltártere egyszerű, de fennköltté teszi az oltárkereszt és a tudatosan megkomponált, szűrt megvilágítás. A kicsi, de emberközpontú templom azon templomaink sorába tartozik, melyek hosszú távon tudják szolgálni a növekvő közösség igényeit.

Harmati Béla László